

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA

NAGYKAMARA

**DUARTE AGOSTINHO ÉS MÁSONK kontra PORTUGÁLIA ÉS 32
MÁSOK ÜGY**

(39371/20. sz. kérelem)

HATÁROZAT

STRASBOURG

2024. április 9.

TARTALOMJEGYZÉK

AZ ELJÁRÁS	5
A TÉNYEK	7
I. A KÉRELMEZŐK ÁLTAL ELŐTERJESZTETT TÉNYEK	7
A. A kérelmezői úrlapon előterjesztett tények	7
1. Az 1-3. számú kérelmezők	8
2. A 4. számú kérelmező	9
3. Az 5-6. számú kérelmezők	9
B. A Nagykamara elé terjesztett tények	10
II. AZ ALPERES KORMÁNYOK ÁLTAL ELŐTERJESZTETT TÉNYEK	121
A RELEVÁNS JOGI KERET ÉS GYAKORLAT	133
I. PORTUGÁLIA HAZAI JOGI KERETE	143
A. A releváns hazai jog	14
1. Alkotmány	14
2. Az 1995. augusztus 31-i 83/95. sz. törvény	15
3. Polgári törvénykönyv	15
4. Polgári perrendtartás	15
5. A 2014. április 14-i 19/2014. sz. törvény	16
6. A 2007. december 31-i 67/2007. sz. törvény	16
7. Közigazgatási perrendtartás	17
8. Az 1998. július 18-i 35/98. sz. törvény	17
9. A 2008. július 20-i 147/2008. sz. törvényerejű rendelet	18
10. A 2021. december 31-i 98/2021. sz. törvény	18
11. A 2004. július 29-i 34/2004. sz. törvény	18
12. A 2017. november 23-i 108/2017. sz. törvény	19
B. A releváns hazai gyakorlat	20
II. A RELEVÁNS NEMZETKÖZI ANYAGOK	21
A. Egyesült Nemzetek Szervezete	21
B. Európa Tanács	
..... Hiba! A könyvjelző nem létezik.	

C. Regionális emberi jogi rendszerek

.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

III. AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁSSAL KAPCSOLATOS HAZAI ÍTÉLKEZÉSI

GYAKORLATOK ÁTTEKINTÉSE	25
A PANASZ	26
A JOG	27
I. A FELEK BEADVÁNYAI	27
A. Az alperes Kormányok	27
1. Közös beadványok	27
1. Általános megjegyzések	27
2. Joghatóság	28
3. A hazai jogorvoslatok kimerítése	31
4. Áldozat státusz	32
2. Releváns államspecifikus beadványok	32
1. Bulgária Kormánya	32
2. Horvátország Kormánya	33
3. Franciaország Kormánya	33
4. Magyarország Kormánya	33
5. Lettország Kormánya	34
6. Hollandia Kormánya	34
7. Portugália Kormánya	36
8. Svájc Kormánya	39
9. Törökország Kormánya	39
B. A kérelmezők	39
1. Általános megjegyzések	39
2. Joghatóság	39
3. A hazai jogorvoslatok kimerítése	41
4. Áldozat státusz	43
C. Harmadik fél beavatkozók	43
1. Az Európa Tanács emberi jogi biztosa	43
2. Európai Bizottság	45
3. Az emberi jogok és a környezetvédelem, valamint a mérgező anyagok és az emberi jogok kérdését vizsgáló ENSZ-különmegbízottak (United Nations Special	

Rapporteurs on human rights and the environment, and on toxics and human rights)	4
5	
4. Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Európai Hálózata (European Network of National Human Rights Institutions, ENNHRI)	46
5. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat (Save the Children International)	46
6. Európai Éghajlatvédelmi Hálózat (Climate Action Network Europe, CAN-E)	47
7. Az Extraterritoriális Kötelezettségek Konzorcium (The Extraterritorial Obligations Consortium); Amnesty International; Jogi és Szociális Tanulmányok Központja (Centro de Estudios Legales y Sociales); A Transznacionális Elszámoltathatóságért Központ (The Center for Transnational Environmental Accountability, CTEA); Gazdasági és Szociális Jogi Központ (Economic and Social Rights Centre, Hakijamii); Az Étel az Első Információs és Cselekvési Hálózat (Foodfirst Information and Action Network, FIAN International); Nagy-tavak Emberi Jogi és Fejlesztési Kezdeményezés (Great Lakes Initiative for Human Rights and Development, GLIHD); Mark Gibney, Sigrun Skogly, Wouter Vandenhoe és Jingjing Zhang professzorok, valamint Gamze Erdem Türkelli, Nicolás Carillo-Santarelli, Jernej Letnar Čerňič, Tom Mulisa, Nicholas Orago és Sara Seck orvosok, továbbá az Antwerpeni Egyetem Jog és Fejlődés Kutatócsoportja (University of Antwerp Law and Development Research Group)	48
8. Nemzetközi Környezetjogi Központ, (Center for International Environmental Law), Greenpeace International, és az Aggódó Tudósok Uniója (Union of Concerned Scientists)	48
9. Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Hálózata (International Network for Economic, Social and Cultural Rights, ESCR-Net)	48
10. Összefűzési kutatási projekt (ALL-YOUTH research project) és a Tamperei Egyetem Közjogi Kutatócsoportja (Tampere University Public Law Research Group)	

DUARTE AGOSTINHO ÉS MÁSONK KONTRA PORTUGÁLIA ÉS 32 MÁSIK HATÁROZAT

.....	4
8	
11. Christel Cournil professzor és a Mindenki Dolga (Notre Affaire à Tous, NAAT)	
.....	4
9	
12. Gyermekünk Bizalma (Our Children's Trust, OCT), Oxfam International és leányvállalatai (Oxfam), a Cambridge-i Egyetemen működő Éghajlat Javításáért Felelős Központ (Centre for Climate Repair at the University of Cambridge), és a Pretoriai Egyetemen működő Gyermekjogi Központ (Centre for Child Law at the University of Pretoria)	
.....	49
II. A BÍRÓSÁG ÉRTÉKELÉSE	49
A. Előzetes kérdések	49
1. Az Ukrajna elleni kérelem	49
2. Az Orosz Föderáció elleni kérelem	50
B. Bevezető megjegyzések a Bíróság előtt felvetett jogkérdésekkel kapcsolatban	51
C. Joghatóság	51
1. Általános elvek	52
2. A fenti elvek és megfontolások alkalmazása a jelen ügyre	58
1. Területi joghatóság	58
2. Extraterritoriális joghatóság	59
3. Következtetés	65
D. A hazai jogorvoslatok kimerítése	65
1. Általános elvek	65
2. Ezen elvek alkalmazása a jelen ügyre	66
E. Áldozat státusz	68
F. Következtetés	69
MELLÉKLET	71

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az alábbi összetételű Nagykamaraként eljárva:

Síofra O’Leary,
Georges Ravarani,
Marko Bošnjak,
Gabriele Kucsko-Stadlmayer,
Pere Pastor Vilanova,
Arnfinn Bårdsen,
Armen Harutyunyan,
Pauline Koskelo,
Tim Eicke,
Darian Pavli,
Raffaele Sabato,
Lorraine Schembri Orland,
Anja Seibert-Fohr,
Peeter Roosma,
Ana Maria Guerra Martins,
Mattias Guyomar,
Andreas Zünd, *bírák*,
és Søren Prebensen, *a Nagykamara hivatalvezető helyettese*,

figyelemmel a 2020. szeptember 7-én benyújtott fenti kérelemre,
2023. szeptember 28-án és 2024. január 11-én tartott zárt ülésén lefolytatott tanácskozását
követően az alábbi határozatot hozza:

AZ ELJÁRÁS

1. Az ügy alapja egy olyan kérelem (39371/20. sz.), amelyet az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény („az Egyezmény”) 34. cikke alapján hat portugál állampolgár (a kérelmezők listáját lásd a 11. pontban alább) 2020. szeptember 7-én nyújtott be a Bírósághoz a Portugál Köztársaság és az alábbi 32 másik állam ellen: az Osztrák Köztársaság, a Belga Királyság, a Bolgár Köztársaság, a Svájci Államszövetség, a Ciprusi Köztársaság, a Cseh Köztársaság, a Németországi Szövetségi Köztársaság, a Dán Királyság, a Spanyol Királyság, az Észt Köztársaság, a Finn Köztársaság, a Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága, a Görög Köztársaság, a Horvát Köztársaság, Magyarország, Írország, az Olasz Köztársaság, a Litván Köztársaság, a Luxemburgi Nagyhercegség, a Lett Köztársaság, a Máltai Köztársaság, a Holland Királyság, a Norvég Királyság, a Lengyel Köztársaság, Románia, az Orosz Föderáció, a Szlovák Köztársaság, a Szlovén Köztársaság, a Svéd Királyság, a Török Köztársaság és Ukrajna.

2. Az alperes Kormányokat („a Kormányok”) a mellékletben felsorolt képviselőik képviselték.

3. A kérelmezők különösen azt állították, hogy az éghajlatváltozás jelenlegi és súlyos jövőbeli, az alperes államoknak betudható hatásai, különösen a hőhullámokkal, az erdőtüzekkel, és az erdőtüzekből eredő füsttel kapcsolatos, a kérelmezők életére, jóllétére, mentális egészségére és otthonuk élvezhetőségére kiható következmények okán megsértették az Egyezmény 2., 3., 8. és 14. cikkét.

4. A kérelmet a Bíróság Negyedik Szekciójára osztották (a Bíróság eljárási szabályzata 52. szabályának 1. bekezdése). 2020. november 13-án a Kormányok értesítést kaptak a kérelemről. 2022. május 24-én Eicke bírót közös érdekű bírónak nevezték ki (30. szabály). 2022. június 28-án az a Kamara, amelyre az ügyet osztották, átadta hatáskörét a Nagykamarának (az Egyezmény 30. cikke és a 72. szabály).

5. A Nagykamara összetétele az Egyezmény 26. cikkének 4. és 5. bekezdésében, valamint a 24. szabályban foglalt rendelkezéseknek megfelelően került kialakításra. A Bíróság elnöke úgy határozott, hogy a megfelelő igazságszolgáltatás érdekében az ügyet a *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások kontra Svájc* (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, application no. 53600/20), valamint a *Carême kontra Franciaország* (*Carême v. France*, application no. 7189/21) ügyekben a Harmadik Szekció, illetve az Ötödik Szekció kijelölt Kamaráinak hatáskörátadása folytán eljáró Nagykamarával azonos összetételű Nagykamarára kell osztani (24. szabály, 42. szabály 2. bekezdés, és 71. szabály).

6. A kérelmezők és az egyes alperes Kormányok (lásd a 72-74. pontokat alább) beadványokat terjesztettek elő az ügy elfogadhatóságával és érdemével kapcsolatban. Továbbá, az elnök által az írásbeli eljárásba történő beavatkozásra adott engedély nyomán (az Egyezmény 36. cikkének 2. bekezdése és a 44. szabály 3. bekezdése) az alábbi harmadik felek nyújtottak be írásos véleményt: az Európa Tanács emberi jogi biztosa, az Európai Bizottság, az ENSZ emberi jogokkal és környezetvédelemmel, valamint mérgező anyagokkal és emberi jogokkal foglalkozó különleges jelentéstevői, a Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Európai Hálózata, a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat, az Európai Éghajlatvédelmi Hálózat, az Extraterritoriális Kötelezettségek Konzorcium és partnerei, a Nemzetközi Környezetjogi

Központ, a Greenpeace International és az Aggódó Tudósok Uniója, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Hálózata, az Összifűségi kutatási projekt és a Tamperei Egyetem Közjogi Kutatócsoportha, Christel Cournil professzor és a Mindenki Dolga, a Gyermekaink Bizalma, az Oxfam International és leányvállalatai, a Cambridge-i Egyetemen működő Éghajlat Javításáért Felelős Központ, és a Pretoriai Egyetemen működő Gyermekjogi Központ.

7. 2023. január 11-én a Nagykamara úgy határozott, hogy az igazságszolgáltatás megfelelő működése érdekében a fent említett ügyekben folyó eljárások írásbeli szakaszának befejeződését követően az eljárások szóbeli szakaszát lépcsőzetesen folytatja le, nevezetesen úgy, hogy a *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások kontra Svájc*, valamint a *Carême kontra Franciaország* ügyekben 2023. március 29-én, a jelen ügyben pedig – azonos összetételű Nagykamara formációban – egy későbbi időpontban tart tárgyalást.

8. 2023. szeptember 27-én tárgyalásra került sor a strasbourgi Emberi Jogok Épületében.

9. A Bíróság előtt megjelentek listáját a Melléklet tartalmazza. A Bíróság meghallgatta S. Swaroop úr, I. Niedlispacher asszony, valamint R. Matos úr felszólalását, akik az alperes Kormányok nevében közös beadványt terjesztettek elő, V. de Graaf úr, Matos úr, valamint H.A. Açikgöl úr felszólalását, akik Hollandia, Portugália, illetve Törökország Kormánya részéről terjesztettek elő államspecifikus beadványt, továbbá A. Macdonald asszony és A. Sander asszony felszólalását, akik a kérelmezőket képviselték. A Bíróság meghallgatta az Európa Tanács emberi jogi biztosa, D. Mijatović asszony felszólalását (44. szabály 2. bekezdés), valamint azon harmadik fél beavatkozók felszólalásait, akik engedélyt kaptak a Bíróság előtti szóbeli tárgyaláson való részvételre (44. szabály 3. bekezdés), továbbá az Európai Bizottság részéről D. Calleja Crespo úr felszólalását, a Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Európai Hálózata részéről pedig A. Matheson Mestad asszony felszólalását.

10. A Bíróság által feltett kérdésekre a Kormányok részéről Swaroop úr, Niedlispacher asszony és Matos úr, a kérelmezők részéről pedig Macdonald asszony válaszolt. Továbbá, az elnök kivételesen engedélyezte az alperes Kormányok számára, hogy néhány kérdésre írásbeli választ adjanak. A válaszok megküldésre kerültek a kérelmezőknek, akik lehetőséget kaptak észrevételek tételére.

A TÉNYEK

11. Az alább felsorolt kérelmezők mindannyian Portugáliában élő portugál állampolgárok:

1. Az első kérelmező, Cláudia Duarte Agostinho, 1999-ben született;
2. A második kérelmező, Martim Duarte Agostinho, 2003-ban született;
3. A harmadik kérelmező, Mariana Duarte Agostinho, 2012-ben született;
4. A negyedik kérelmező, Catarina Dos Santos Mota, 2000-ben született;
5. Az ötödik kérelmező, Sofia Isabel Dos Santos Oliveira, 2005-ben született;
6. A hatodik kérelmező, André Dos Santos Oliveira, 2008-ban született.

Az első, a harmadik és a negyedik kérelmező Merinhasban (Pombal önkormányzati járás), a második kérelmező pedig Leiriában él. Mindkét település Leiria kerületben található. Az ötödik és a hatodik kérelmező Sobredában él, amely a Lisszaboni régió részét képező Almada önkormányzati járásban található község.

I. A KÉRELMEZŐK ÁLTAL ELŐTERJESZTETT TÉNYEK

A. A kérelmezői űrlapon előterjesztett tények

12. A kérelmezők az éghajlatváltozás által az emberi egészségben okozott károkról szóló releváns nemzetközi dokumentumokra¹, általános jelentésekre, továbbá szakértői megállapításokra² hivatkoztak. Ez különösen azzal a ténnyel függött össze, hogy Portugália már számos éghajlatváltozási hatást megtapasztalt, többek között az átlaghőmérséklet növekedését, valamint szélsőséges hőséget. Az éghajlatváltozás hőhullámokat okozott, ami az erdőtüzek egyik fő kiváltó oka volt.

13. A kérelmezők szerint az összes alperes államot felelősség terheli ezért. Az államok különösen azzal járultak hozzá az éghajlatváltozáshoz, hogy – többek között – engedélyezték:

(a) a károsanyag-kibocsátást a nemzeti területen és a „joghatóságuk alá tartozó” parton túli területeken;

(b) a területükön kitermelt fosszilis tüzelőanyagok kivitelét;

(c) olyan áruk behozatalát, amelyek előállítása a légkörbe történő károsanyag-kibocsátással jár; és

(d) a joghatóságuk alá tartozó jogalanyoknak, hogy hozzájáruljanak a tengeren túli területek károsanyag-kibocsátásához, nevezetesen a tengeren túli területek fosszilis tüzelőanyagainak kitermelése, illetve az ilyen kitermelés finanszírozása révén.

14. A kérelmezők előterjesztették, hogy jelenleg ki vannak téve az éghajlatváltozás által okozott károk kockázatának, és hogy életük során ez a kockázat jelentősen növekedni fog és születendő gyermekeikre is kihatással lesz. A kérelmezők azt állították, hogy már az elmúlt időszakok hőhullámai során is csökkent energiaszintet, alvási nehézséget, és a szabadban tartózkodásra vagy a testmozgásra való képességük korlátozottságát tapasztalták. Azokban a régiókban, ahol élnek, megnövekedett az extrém tűzveszély. A 2017. évi erdőtüzek nagyon közel voltak az 1-4. számú kérelmezők otthonaihoz, az 1-3. számú kérelmezők házában kertjét pedig hamu borította be. Az erdőtüzek az 5-6. számú kérelmezőket is nyugtalansággal és aggodalommal töltötték el. Hasonlóképpen, az 1-4. számú kérelmezők rettenettel értesültek arról, hogy otthonuk közelében embereket öltek meg a tüzek. A második kérelmező több napig nem tudott iskolába járni a levegőben lévő füst miatt. A kérelmezők amiatt is aggódnak, hogy az éghajlatváltozás milyen hatással lehet rájuk és családjaikra, illetve remélt jövőbeli családjaikra.

15. Kérelmük alátámasztására a kérelmezők személyes írásbeli nyilatkozatokat nyújtottak be, amelyek az alábbiak szerint foglalhatók össze.

1. Az 1-3. számú kérelmezők

16. A kérelmezői űrlaphoz csatolt, az 1-3. számú kérelmezők által aláírt írásbeli nyilatkozatban a kérelmezők kifejtették, hogy a 2017 nyarán Portugáliát sújtó erdőtüzek után döntöttek úgy, hogy kérelmet terjesztenek a Bíróság elé. A nyilatkozatban a kérelmezői űrlapon tett nyilatkozatokkal (lásd a fenti 14. pontot) azonos nyilatkozatokat tettek és előterjesztették, hogy sem ők, sem barátaik vagy családtagjaik nem sérültek meg az erdőtüzekben, és hogy családjaik sem szenvedtek kárt a tüzek következtében. A tüzek azonban több mint hatvan embert megöltek, és sokaknak sérüléseket okoztak. A halálesetek mindegyike a kérelmezők otthonától kevesebb mint egyórnyi autótúra található helyen vagy annak közelében történt. A

¹ ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény, A/RES/48/189, 1992 (egységes szerkezetbe foglalt szöveg); Párizsi Megállapodás, 2015. december 12., United Nations, Treaty Series, 3156. kötet.

² Az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület 2018. évi különjelentése „1.5°C global warming”; Climate Analytics, „Climate Impacts in Portugal”, utolsó frissítés: 2020. július 31.; ENSZ Környezetvédelmi Program, „Emissions Gap Report 2019” és „Lessons from a decade of emissions gap assessments” jelentés, 2019; OECD, IEA World Energy Balances 2019.

kérelmezők szörnyű pillanatokot éltek át e tüzesetek alatt, különösen annak tudatában, hogy otthonukhoz ilyen közel borzalmas módon hálnak meg emberek. Ezt követően, 2017 októberében ismét tüzek törtek ki Portugália északi felében, és néhány tűz nagyon közel volt a kérelmezők otthonaihoz. E tüzek következtében körülbelül negyvenöt ember halt meg országunkban.

17. Azt illetően, hogy miért döntöttek úgy, hogy kérelmet terjesztenek a Bíróság elé, a kérelmezők az alábbiakat adták elő:

„A tüzek rádöbbenetek bennünket arra, hogy az éghajlatváltozás nem csupán a bolygó jövőjét vagy a sarki jégsapkákat fenyegeti. Ez minket fenyegető veszély, amely már most a külsőnkben van. Ez idő tájt kezdünk úgy érezni, hogy valamit tenni kell. Tudjuk, hogy ha a Kormányok nem tesznek azonnali intézkedéseket az üvegházhatású gázok globális kibocsátásának csökkentése érdekében, akkor az éghajlatváltozás által okozott fenyegetés csak rosszabbodni fog. Lehet, hogy 2017-ben megúsztuk a sérülést, de az esélyünk arra, hogy ismét megússzuk, az idő múlásával egyre csökken, ha továbbra is ugyanazon az úton haladunk, amelyen most járunk. Portugáliában idén (2020) nyáron a magas hőmérséklet és az erős szél együttes eredményeként ismét kiterjedt erdőtüzek pusztítottak. Szerencsére ezek a tüzek nem voltak olyan súlyosak, mint a 2017. évi tüzek, de emlékeztetnek a ránk leselkedő veszélyre. Ezért döntöttünk úgy, hogy elindítjuk ezt az ügyet.

Az éghajlatváltozás miatt félünk attól, hogy mit tartogat számunkra és remélt családunk számára a jövő. Lehet, hogy valamikor majd külföldön töltünk el valamennyi időt, de Portugália az otthonunk, ez az az ország, ahol valószínűleg életünk hátralévő részét le fogjuk élni, és ahol saját családot fogunk alapítani. A Climate Analytics szakértői jelentéséből azonban kiderült számunkra, hogy Portugália az éghajlatváltozás egyik forró pontja lesz. Elszomorít és megrémít bennünket az a gondolat, hogy ha a Kormányok továbbra is az eddigi úton haladnak, akkor sokkal szélsőségesebb hőhullámokat fogunk megtapasztalni, mint amilyenek az elmúlt években sújtották hazánkat, és hogy a 2017-ben körülöttünk kitört tüzekhez hasonló események újból és újból előfordulnak majd, és a jövőben egyre rosszabbá válnak. Még a mindössze nyolcéves Mariana is érzékeli, hogy az őt körülvevő természeti környezet veszélyben van. A természeti környezet kedvelőjeként ez jelentős aggodalommal tölti őt el.”

18. A kérelmezők továbbá úgy érveltek, hogy különösen a magas hőmérséklet és a szárazság miatti éghajlatváltozással kapcsolatos következmények sokféle módon kihatással vannak vagy lesznek az életükre. Az extrém hőséget nehezen lehet elviselni, a hőség miatt több időt kell a lakásban tölteni, csökken az energiaszintjük, és alvási nehézséggel küzdenek, ami kihat a produktivitásukra. A súlyos aszályok akadályozhatják a növénytermesztést és a kutak használatát. Az 1. és 2. számú kérelmező allergiától szenved (napallergia, szénanátha és arcüreggyulladás), ami aggodalommal tölti el őket, mivel az éghajlatváltozás bizonyos allergiákat súlyosbítani fog.

19. Végül, a kérelmezők kijelentették, hogy „ez a nyilatkozat a szüleink (Teresa és Sérgio) közreműködésével készült, és ők [megerősítették], hogy a Marianára és Martimra vonatkozó kijelentések tartalma igaz.”

2. A 4. sz. kérelmező

20. Írásbeli nyilatkozatában a negyedik kérelmező kifejtette, hogy ő a Duarte Agostinho család barátja és szomszédja. Előterjesztette továbbá, hogy miért döntött úgy, hogy kérelmet nyújt be a Bírósághoz:

„Amikor hallottam Claudia, Martim, és Mariana Duarte Agostinho ügyéről, úgy döntöttem, hogy csatlakozom az üggyhez. Én is átéltem a 2017-ben Portugália-szerte kitört erdőtüzek borzalmait, bár szerencsére én nem sérültem meg, [és] egyetlen családtagom sem, s a családom vagyona sem károsodott. Már jó ideje aggodom az éghajlatváltozás miatt. Emiatt néhány dolgot megváltoztattam az életemben. Például sokkal kevesebb húst fogyasztok, mint korábban, mivel tudom, hogy a hústermelés hozzájárul az éghajlatváltozáshoz.”

21. A negyedik kérelmező továbbá előadta, hogy szélsőséges hőhullámok idején nem tud a szabadban mozogni, s 2020 nyarán még olyan esetek is előfordultak, amikor teljesen elkerülte a szabad levegőn való tartózkodást. Ez befolyásolta az alvását, ami miatt napközben nem tudott megfelelően működni. Egyre jobban aggódik amiatt, hogy az éghajlatváltozás hogyan hat majd a saját és generációjának a jövőjére, mivel a jelenlegi helyzetben az éghajlatváltozás egyértelműen veszélyezteti az életet, az egészséget és az életminőséget. A kérelmezőnek gyermekkorában súlyos asztmája volt (ami ma már kevésbé súlyos problémát jelent), jelenleg pedig időnként hörghurutban szenved. A levegő minőségének bármilyen jelentősebb romlása újból súlyos asztmát okozhat nála, és súlyosbíthatja hörghurut tüneteit is.

3. Az 5-6. számú kérelmezők

22. A kérelmezők az alábbi indokokkal magyarázták azon döntésüket, hogy a jelen kérelmet a Bíróság elé terjesztik:

„Szüleinkkel együtt nem sokkal a 2017. évi, először júniusban, majd októberben terjedő, több mint 100 ember halálát okozó nagy portugál erdőtűzek után döntöttünk úgy, hogy részt veszünk ebben az ügyben. Szerencsére egyik barátunk vagy családtagunk sem halt meg vagy sérült meg, de az országszerte tapasztalt pusztítás látványa rádöbbenett bennünket arra, hogy mennyire valós az éghajlatváltozás veszélye. Megrendülten láttuk a hírekben a tüzekről készült képeket, és a pusztítás miatt síró, segítséget kérő embereket. Ez mindkettőnket nagyon nyugtalanná és feldúlttá tett.”

23. A kérelmezők hangsúlyozták továbbá, hogy aggódnak az éghajlatváltozás miatt, különösen azután, hogy látták a Climate Analytics jelentés összefoglalóját. Nehezen tudnak aludni, nincs energiájuk, és a forró napokon nem tudnak kimenni a szabadba. Az erdőtűzekhez kapcsolódó halál és pusztulás képei félelemmel és aggodalommal töltik el őket. Mindkét kérelmező allergiában szenved, amit a magas hőmérséklet is befolyásol. Amiatt is aggódnak, hogy a jövőben tudnak-e majd a szabadban tartózkodni. Otthonuk közel van a tengerhez, és elég közel ahhoz, hogy megtapasztalják a téli viharok hatásait.

24. A kérelmezők jelezték, hogy szüleik jelen voltak a nyilatkozatukban foglalt információk megadásakor és megerősítették azok valóságát.

B. A Nagykamara elé terjesztett tények

25. A kérelmezők 2022. december 5-i beadványukban megismételték a kérelmezői űrlapon előterjesztett érveket, és hivatkoztak az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC)³ újabb jelentéseire, valamint néhány más tudományos jelentésre⁴, amelyek szerint már a globális felmelegedés eddigi szintje sem biztonságos, és 2030-ig „gyors és mélyreható” kibocsátáscsökkentésre van szükség a meghatározott 1,5 Celsius-fokos hőmérséklet-emelkedési határérték betartásához. Az alperes államok az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményének 1992. évi elfogadása és a Párizsi Megállapodás elfogadása óta tisztában vannak az éghajlatváltozás veszélyeivel.⁵ Minden alperes államnak intézkedéseket kellett

³ Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC), “Climate Change 2021: The Physical Science Basis”, Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (“AR6 WGI”).

⁴ Hivatkozás – többek között – az ENSZ Környezetvédelmi Programjára, “Emissions Gap Report 2022”; Climate Action Tracker, CAT rating methodology: Modelled domestic pathways; Expert Report of William Hare et al, “Achieving the 1.5°C Limit of the Paris Agreement: An Assessment of the Adequacy of the Mitigation Measures and Targets of the Respondent States in Duarte Agostinho v Portugal and 32 other States” (Climate Analytics, 7 January 2022).

⁵ Párizsi Megállapodás, 2015. december 12., Egyesült Nemzetek Szervezete, Treaty Series, vol. 3156

hoznia a fenti 13. pontban megjelölt négy területen. A kérelmezők úgy érveltek, hogy Portugália egyike azon európai országoknak, amelyeket az éghajlatváltozás káros hatásai a leginkább érintenek, és hogy Portugália globális felmelegedési hatásokhoz való alkalmazkodási képességének „kemény korlátjai” vannak.⁶

26. A kérelmezők benyújtották az éghajlatváltozással kapcsolatos konkrét hatások és kockázatok listáját. Ez a lista főként Portugália általános éghajlatváltozási helyzetén⁷ alapul, és az alábbiakat tartalmazza:

(a) Hőszéggel kapcsolatos hatások – a kérelmezők megismételték, hogy a rendkívüli hőszégek idején vissza kell fogadni szokásos ifjúkori tevékenységeiket, a szabadban való játékot és a testmozgást, valamint a szabadban tartózkodás egyéb módon történő élvezetét. A rendkívül forró éjszakák megnehezítik az alvást is, ami a rákövetkező napokban fáradtabbá és kevésbé produktívá teszi őket. A 2., 4. és 6. számú kérelmező légzőszervi betegségben szenved, az átlaghőmérséklet emelkedése pedig az általános halálozás 2,7%-os, valamint a légzőszervi megbetegedések 1,7%-os növekedésével fog járni.

(b) Erdőtűzök és füst – az 1-3. számú kérelmezők ismertették a tűzök „iszonyatát” és előterjesztették, hogy az első kérelmező minden nyár közeledtével szorongástól szenved. Az erdőtűzök idején kertjüket hamu borította be. A második kérelmező nem tudott iskolába járni, és a füst (amely az emberi egészségre káros vegyi anyagokat tartalmazott) betérítette az eget. A kérelmezők aggódtak amiatt, hogy a jövőben legalább olyan súlyos erdőtűzök fognak bekövetkezni, mint 2017-ben. Az előrejelzések szerint a kérelmezők lakóhelyén 2000 és 2100 között jelentősen megnő majd azon napok száma, amelyeken szélsőséges erdőtűzök veszélye fenyeget.

(c) Légszennyezés és allergének – az éghajlatváltozás a portugál lakosságot magas szintű légszennyezésnek fogja kitenni és potenciálisan meg fogja növelni a légúti allergének szintjét, ami súlyosítani fogja a légzőszervi betegségeket, például az asztmát. A 2., valamint a 4-6. sz. kérelmezők szennyezés és allergének által okozott egészségi állapottól szenvednek. A 2. sz. kérelmező orvosi igazolást nyújtott be, amely szerint ornyálkahártya-gyulladást és asztmát diagnosztizáltak nála. A 6. sz. kérelmező kézzel írt orvosi igazolást nyújtott be arról, hogy hörgőasztmában szenved, amelyet az éghajlatváltozással összefüggő hőmérséklet-változások, nevezetesen a szélsőséges hőszék súlyosbít.

(d) A mentális egészségre gyakorolt hatás – az éghajlatváltozással összefüggő, a portugál fiatalokra gyakorolt mentális egészségügyi hatásokat felmérő tanulmány vezető szerzője⁸ szakértői jelentést készített a jelen ügy kérelmezőiről. Véleménye szerint a 2., valamint az 5-6. számú kérelmezők a hosszan tartó éghajlati szorongással összefüggő „kedvezőtlen gyermekkori tapasztalatok”-tól szenvednek. A kérelmezők a lelki szenvedés „erkölcsi sérülés”-nek nevezett formáját is átérték, amelyet az a tudat okozott, hogy a hatóságok nem védtek meg őket.

27. A kérelmezők 2023. március 29-én kelt további beadványaikban úgy érveltek, hogy valójában kevés ténybeli vita van közöttük és az alperes államok között. Véleményük szerint az alábbiak nem vitatottak: (i) az éghajlatváltozás globális okai és hatásai; (ii) az éghajlatváltozás Portugáliában jelentkező hatásai és Portugália alkalmazkodóképességének a

⁶ Hivatkozás – többek között – az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC), „Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability”, Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change („AR6 WGII”).

⁷ Hivatkozás – többek között – Portugália Kormánya, Egészségügyi Főigazgatóság, Környezet- és Foglalkozás-egészségügyi Osztály által készített „Contingency Plan for Adverse Extreme Temperatures Heat Module” (May 2015).

⁸ Caroline Hickman et al, „Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey” (2021) 5 Lancet Planetary Health.

határai; (iii) a globális felmelegedés 1,5 Celsius-fok alatt tartásának a szükségessége; (iv) a jelenlegi haladás elégtelen volta; (v) az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület által szükségesnek tartott gyors globális kibocsátáscsökkentés szükségessége; (vi) a fosszilis tüzelőanyag-termelés meredek csökkentésének a szükségessége; és (vii) az alperes államokban székhellyel rendelkező szervezetek beágyazott és tengerentúli kibocsátásainak hozzájárulása az éghajlatváltozáshoz.

28. A kérelmezők úgy érveltek, hogy körzeteikben a hőhullámok kockázati szintje a hőhullámok Portugália egészében általánosan magas és növekvő kockázatához hasonló. Az összes kérelmező olyan területen él, ahol az elmúlt években 40 Celsius-fok feletti rekordhőmérsékleteket tapasztaltak. Az 1-4. számú kérelmezők „mérésékeltlen” veszélyeztetettnek minősített területeken élnek, és az összes kérelmező magas páratartalmú tengerparti területen vagy annak közelében lakik, ahol alacsonyabb hőmérséklet mellett is előfordulhat hőstressz. Az a körzet, ahol az 1-4. számú kérelmezők élnek, egyike Portugália azon három körzetének, amelyet 2022-ben leginkább érintettek az erdőtüzek.

29. Nem fogadható el „általános problémá”-nak az a tény, hogy hőhullámok idején a kérelmezőknek a házaikban kell maradniuk. A hőhullámok az éghajlatváltozás következtében jelentősen növekedni fognak, és az alperes államoknak kezelniük kell ezt a kérdést (lásd a 35. pontot alább).

30. A kérelmezők előterjesztették, hogy a 2017. évi erdőtüzekre való hivatkozásukat az éghajlatváltozás egyre gyakoribb és súlyosabb hatásainak egyik példjaként kell értelmezni, amely hatások már eddig is érintették és a jövőben is érinteni fogják Portugáliát. A kérelmezők azonban soha nem állították, hogy az éghajlatváltozás rájuk gyakorolt hatása vonatkozásában a 2017. évi erdőtüzekre való utalás képezi egyetlen panaszukat.

II. AZ ALPERES KORMÁNYOK ÁLTAL ELŐTERJESZTETT TÉNYEK

31. A Nagykamarához benyújtott közös beadványaikban (lásd a 72-73. pontokat alább) az alperes Kormányok vitatták a kérelmezők által hivatkozott, az éghajlatváltozással és annak a kérelmezőkre gyakorolt hatásaival kapcsolatos szakértői jelentések bizonyító erejét. A Kormányok hangsúlyozták, hogy ezek a jelentések publikálásuk előtt nem estek át szakmai bírálaton, és némelyikük olyan vitatott feltételezéseken alapul, amelyek nem a rendelkezésre álló legjobb bizonyítékokra támaszkodnak.

32. A Kormányok kifejtették továbbá, hogy az ügyre vonatkozó ténybeli információkat a portugál Kormány gyűjtötte össze és vizsgálta meg. A többi alperes Kormány nem rendelkezik részletes információkkal a kérelmezők helyzetéről és az ügy ténybeli hátteréről.

33. Az alperes Kormányok az alábbi tényeket ismertették az üggyel kapcsolatban:

(a) 2017-ben két nagyobb tűzvész volt Portugáliában, az első júniusban, a második pedig októberben.

(b) Az 1-4. számú kérelmezők által lakott házak Portugália központjában, a Pombal önkormányzati járáshoz tartozó Meirinhasban találhatók, abban a régióban, ahol 2017 októberében a második nagy tűzvész volt.

(c) A fent említett kérelmezők házai körülbelül egy órányi távolságra voltak a 2017 nyarán kitört első tűzvész helyszínétől.

(d) Hamu annak a háznak a kertjében hullhatott, ahol az első három kérelmező lakik.

(e) 2017. október 16-án délután a második kérelmező nem tudott volna iskolába menni, mivel a második nagy tűz által okozott füst miatt az iskola zárva volt.

(f) Az 5-6. számú kérelmezők a tengerhez közel, a Lisszaboni régióban fekvő Sobredában laknak.

(g) Sobreda mintegy 200 kilométerre található attól a régiótól, ahol tüzek voltak.

34. Az alperesi Kormányok a kérelmezők által állított minden egyéb, személyes jellegű tényt vitattak. A kérelmezők személyes nyilatkozataival kapcsolatban a Kormányok az alábbiakat jegyezték meg.

35. Az összes kérelmező elismerte, hogy sem őket, sem hozzátartozóikat nem érte semmilyen fizikai sérülés vagy anyagi kár. A kérelmezők által az alvás és a szabadban tartózkodás terén a hőség okán állítólagosan tapasztalt nehézségek általános problémának minősülnek, és nem vetnek fel specifikus aggályokat a kérelmezők vonatkozásában. A kérelmezők által állított jövőbeli félelmek nem kerültek valószínűsítésre.

36. Ami az 1-3. számú kérelmezők által állítólagosan elszenvedett kárt illeti, a kérelmezők nem jelezték, hogy mikor és hol keletkezett káruk, és azt sem határozták meg, hogy pontosan miben állt a kár. A kérelmezők semmilyen okozati kapcsolatot nem állítottak fel az állítólagos kár és a szóban forgó események között. A kérelmezők neve nem szerepel azon károsultak listáján, akik a 2017. évi két nagy tűzvész következtében testi sérülést, nem vagyoni vagy anyagi kárt szenvedtek, és akik emiatt hazai szinten kártérítésben részesültek.

37. Bár a 2. számú kérelmező és a 6. számú kérelmező orvosi bizonyítékot terjesztett elő panaszai alátámasztására, a Kormányok megjegyezték, hogy a 2. számú kérelmező orvosi igazolása 2018 novemberéből származik, és semmilyen információt nem tartalmaz a kérelmező állapotának (orrnyálkahártya-gyulladás és asztma) szintjéről és intenzitásáról, az akkor vagy azóta számára nyújtott orvosi kezelésekről, és állapota okáról. A 6. sz. kérelmező orvosi igazolása egy dátum nélküli, kézzel írt feljegyzés, amely szerint a kérelmező extrém hőség által „súlyosbított” hörgőasztmában szenved. Az igazolás nem tartalmaz tájékoztatást az állapot szintjéről és intenzitásáról, sem a kérelmező részére nyújtott orvosi kezelésekről.

38. Az alperes Kormányok szerint az ügy tényleges tárgyára vonatkozó kérelmezői érvek jelentősen változtak és bővültek. Különösen, úgy tűnik, hogy a kérelmezők már nem a 2017. évi tüzekkel, hanem (vagy különösen) az egyes alperes Kormányok üvegházhatásúgáz-kibocsátásával (ÜHG) kívánják összefüggésbe hozni az általuk állítólagosan elszenvedett károkat és kellemetlenségeket.

39. Ezzel kapcsolatban a Kormányok az alábbiakat jegyezték meg:

(a) A kérelmezők korábban azt állították, hogy az általuk lakott régiót különösen érintik a hőhullámok és a tüzek. A kérelmezők tengerpart közeli lakóhelyeit azonban a Portugáliát négy kockázati szintre (nagyon magas, magas, enyhe, alacsony) osztó (a portugál Kormány által készített) „Nemzeti kockázatértékelés” olyan földrajzi területekként azonosítja, ahol a hőhullámok és extrém hőségek kockázati szintje „enyhe” vagy „alacsony”. A kérelmezők lakóhelyei szerinti régiókban a kockázati szint nem magasabb, mint Portugália többi részén. Mindenesetre, a 2018-22-es időszakban Portugália elkerülte az erdőtüzek legsúlyosabb következményeit, felére csökkentve a tüzek számát.

(b) A kérelmezők most azt állítják, hogy mentális egészségüket súlyosan károsították az éghajlatváltozás hatásai és/vagy a 2017. évi tüzek. Korábban a kérelmezők az éghajlatváltozás lehetséges jövőbeli következményeivel kapcsolatosan állított félelmekre hivatkoztak, különösen azon félelmükre, hogy a légzőszervi betegségek és allergiák – amelyektől állításuk szerint szenvedtek – súlyosbodni fognak.

(c) A mentális egészségre gyakorolt állítólagos hatást illetően, amennyiben a kérelmezők a szakértői jelentésre hivatkoznak (lásd a fenti 26. pont d) alpontját), úgy a Kormányok megkérdőjelezi, hogy a szóban forgó dokumentum „szakértői jelentés”-nek lenne tekinthető. Megjegyzik, hogy maga a dokumentum is elismeri, hogy az éghajlati szorongás még nem diagnosztizálható mentális betegségként. Nincs bizonyíték arra, hogy a kérelmezők bármelyike bármilyen kezelésben részesült volna akár szorongás és depresszió miatt általában, akár

klímaszorongás miatt. A „szakértői jelentés” nyilvánvalóan anélkül készült, hogy a szakértő közvetlenül megvizsgálta volna a kérelmezőket. A szakértő láthatóan csak online módon, nem egyértelmű körülmények között kérdezte ki a kérelmezőket.

A RELEVÁNS JOGI KERET ÉS GYAKORLAT

I. PORTUGÁLIA HAZAI JOGI KERETE

A. A releváns hazai jog

1. Az Alkotmány

40. Portugália Alkotmányának releváns rendelkezései az alábbiakat mondják ki:

9. cikk

Az állam alapvető feladatai

„Az állam alapvető feladatai a következők:

...

(e) ... a természet és a környezet védelme, a természeti erőforrások megőrzése ...”

16. cikk

Az alapvető jogok hatálya és értelmezése

„1. Az Alkotmányban rögzített alapvető jogok nem zárják ki az alkalmazandó nemzetközi jogban és jogi szabályokban lefektetett egyéb jogokat.

2. Az alapvető jogokra vonatkozó alkotmányos és jogszabályi előírásokat az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával összhangban kell értelmezni és kiegészíteni.”

17. cikk

A jogokat, szabadságokat és garanciákat szabályozó rendszer

„A jogokat, szabadságokat és garanciákat szabályozó rendszer a II. Címben meghatározott jogokra, szabadságokra és garanciákra, valamint az azokhoz hasonló alapvető jogokra vonatkozik.”

18. cikk

Jogerő

„1. A jogokra, szabadságokra és garanciákra vonatkozó alkotmányos előírások közvetlenül alkalmazandók és kötelező erejűek a közjogi és magánjogi jogalanyokra nézve.

... ”

52. cikk

Petíciós jog és közérdekű keresetindítási jog

„1. Minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy egyénileg vagy kollektíven petíciót, beadványt, követelést vagy panaszt nyújtson be jogai, az Alkotmány, a törvények, valamint a közérdek védelmében a szuverenitást gyakorló szervekhez, az autonóm régiók önkormányzati szerveihez, vagy bármely hatósághoz, és minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy észszerű időn belül tájékoztatást kapjon az elbírálás eredményéről.

2. A Köztársasági Gyűléshez vagy az autonóm régiók törvényhozó gyűléseihez benyújtott kollektív petíciók plenáris ülésen történő megvizsgálásának feltételeit jogszabály határozza meg.

3. Mindenki számára biztosított a közérdekű keresetindításhoz való jog, beleértve azt a jogot is, hogy jogszabályban meghatározott esetekben és feltételek mellett személyesen vagy a szóban forgó érdekek védelmét ellátó egyesületen keresztül a sértett fél vagy felek számára megfelelő kártérítést kérjen. Az említett jog különösen az alábbi célból gyakorolható:

(a) a közegészségügy, a fogyasztói jogok, az életminőség, vagy a környezet elleni bűncselekmények megelőzésének, megszüntetésének, vagy igazságszolgáltatás elé vitelének az elősegítése...”

66. cikk

Környezet és életminőség

„1. Mindenkinek joga van az egészséges és ökológiailag kiegyensúlyozott emberi életkörnyezethez, és mindenkinek kötelessége megvédeni azt.

2. A környezethez való jognak a fenntartható fejlődés általános keretein belül történő biztosítása érdekében az állam feladata, hogy a megfelelő szervek révén, valamint a polgárok bevonásával és részvételével eljárva:

(a) megelőzze és ellenőrzés alatt tartsa a szennyezést és annak hatásait...”

2. Az 1995. augusztus 31-i 83/95. sz. törvény

41. Az eljárási részvételhez és a közérdekű keresetindításhoz való jogról szóló 83/95. sz. törvény releváns rendelkezései az alábbiakat mondják ki:

1. §

A törvény hatálya

„1. A jelen törvény meghatározza azokat a helyzeteket és feltételeket, amelyek alapján és szerint a közigazgatási eljárásokban történő népi részvételhez való jog, valamint az Alkotmány 52. cikkének 2. bekezdésében meghatározott jogsértések megakadályozását, megszüntetését vagy bíróság elé vitelét célzó közérdekű keresetindításhoz való jog biztosított és gyakorolható.

2. ... Az e törvény által védett érdekek a közegészség, a környezet, az életminőség ... ”

2. §

Az eljárási részvételhez és a közérdekű keresetindításhoz való jog

„1. Minden olyan állampolgárnak, aki teljes mértékben élvezzi polgári és politikai jogait, továbbá az előző szakaszban említett érdekvédő egyesületeknek és alapítványoknak joguk van az eljárási részvételhez és a közérdekű keresetindításhoz, függetlenül attól, hogy az igényérvényesítéshez közvetlen érdekük fűződik-e vagy sem.”

3. Polgári Törvénykönyv

42. A Polgári Törvénykönyv 70. cikke (A személyiség védelme) az alábbiakat mondja ki:

„1. A jog védelmet biztosít az egyén fizikai és erkölcsi személyisége elleni jogellenes bűncselekményekkel, vagy azok veszélyével szemben.

2. A megfenyegetett vagy megsértett személy – az esetlegesen felmerülő polgári jogi felelősségtől függetlenül – az eset körülményeinek megfelelő intézkedéseket kérhet a fenyegetés megvalósulásának elkerülése, vagy a már elkövetett bűncselekmény hatásainak enyhítése érdekében.”

4. Polgári perrendtartás

43. A polgári perrendtartás releváns rendelkezései az alábbiakat mondják ki:

16. cikk

Cselekvőképтелenség

„1. A kiskorúak és a gondnokság alá helyezett nagykorúak – a személyesen és szabadon gyakorolható cselekmények kivételével – csak törvényes képviselőjük útján léphetnek fel a bíróság előtt.”

1. Cím

A személyiség védelme

878. cikk

[A személyiségvédelemmel kapcsolatos különleges eljárásokra vonatkozó] követelmények

„Kérelem nyújtható be olyan intézkedések meghozatala iránt, amelyek konkrétan alkalmasak arra, hogy elkerüljék az egyén fizikai vagy erkölcsi személyiségét fenyegető közvetlen és jogellenes veszély [bekövetkezését], vagy enyhítsék, vagy megszüntessék a már elkövetett bűncselekmény hatásait.”

5. A 2014. április 14-i 19/2014. sz. törvény

44. A 19/2014. sz. törvény – a környezetvédelmi kerettörvény – releváns részei kimondják:

1. §

Hatály

„A jelen törvény az Alkotmány 9. és 66. cikkével összhangban határozza meg a környezetvédelmi politika kereteit.”

5. §

A környezethez való jog

„1. Az Alkotmány és a nemzetközi szerződések értelmében mindenkinek joga van a környezethez és az életminőséghez.

2. A környezethez való jog az állampolgárok alkotmányosan és nemzetközileg védett szférájának bármilyen károsodásával szembeni védelemhez, valamint az ahhoz való jogból áll, hogy a közjogi és magánjogi jogalanyokat felszólítsák mindazon környezetvédelmi feladatok és kötelezettségek betartására, amelyekre a jog kötelezi őket.”

7. §

Eljárási jogok környezetvédelmi ügyekben

„1. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy környezetvédelmi ügyekben teljes körű és hatékony jog- és érdekvédelemben részesüljön.

2. A fent említett eljárási jogok – többek között – az alábbiakat foglalják magukban:

(a) Keresetindítási jog a jogilag védett egyéni jogok és érdekek védelmére, valamint a nyilvános fellépéshez és a közérdekű keresetindításhoz való jog gyakorlása;

(b) A környezeti javak és értékek megsértése megelőzésének és megszüntetésének az elősegítéséhez, valamint jogsértés esetén a lehető leggyorsabb kártérítéshez való jog;

(c) A környezetet veszélyeztető vagy károsító tevékenység azonnali beszüntetésének, valamint az eredeti állapot helyreállításának és megfelelő kártérítés fizetésének a követeléséhez való jog a jogszabályoknak megfelelően.”

6. A 2007. december 31-i 67/2007. sz. törvény

45. Az állam és más közjogi jogalanyok szerződésen kívüli károkozás miatti polgári jogi felelősségére vonatkozó jogi keretről szóló 67/2007. sz. törvény releváns részei az alábbiakat mondják ki:

**3. §
Kártérítési kötelezettség**

„..."

3. Az e törvényben előírt felelősség vagyoni és nem vagyoni károkra, valamint már bekövetkezett és jövőbeli károkra is kiterjed a jogszabályok általános feltételei szerint."

**7. §
Az Állam és más közjogi jogalanyok kizárólagos felelőssége**

„1. Az állam és más közjogi jogalanyok kizárólagos felelősséget viselnek a tisztviselők, alkalmazottak vagy megbízottak által közigazgatási feladataik ellátása során, illetve e feladatuk ellátása miatt enyhe fokú felróhatósággal elkövetett [jogellenes] cselekményekből vagy mulasztásokból eredő károkért.

...

3. Az állam és más közjogi jogalanyok akkor is felelősséget viselnek, ha a kár nem egy tisztviselő, köztisztviselő vagy egy meghatározott megbízott konkrét magatartásából ered, vagy ha a cselekményért vagy mulasztásért való egyéni felelősség nem bizonyítható, de a kár a szolgálat [nem megfelelő] működésének tudható be.

4. A szolgálat [nem megfelelő] működése akkor áll fenn, ha a körülményeket és az átlagos eredménystandardot figyelembe véve észszerűen elvárható lett volna, hogy a szolgálat úgy járjon el, hogy az okozott kárt elkerülje."

7. Közigazgatási perrendtartás

46. A közigazgatási perrendtartás releváns rendelkezései az alábbiakat mondják ki:

**9. cikk
Kereshetőségi jog**

„..."

2. Az eljárásban való személyes érdekeltségtől függetlenül bármely személy, valamint a szóban forgó érdekeket védő egyesületek és alapítványok ... kereshetőségi joggal rendelkeznek arra, hogy a jogszabályi rendelkezésekkel összhangban fő- és közbenső eljárásokat kezdeményezzenek, és ilyen eljárásokba beavatkozzanak olyan alkotmányosan védett értékek és javak védelme érdekében, mint a közegészségügy, a környezet ... az életminőség"

**109. cikk
[A jogok, szabadságok és garanciák védelmét célzó idézésre vonatkozó] követelmények**

„1. A jogok, szabadságok és garanciák védelmét célzó idézés akkor kérhető, ha valamely jog, szabadság vagy garancia időben történő gyakorlásának a biztosításához a végrehajtó hatalom pozitív vagy negatív magatartását igénylő érdemi határozat azonnali meghozatala bizonyul elengedhetetlennek azért, mert az adott ügy körülményei között ideiglenes intézkedés elrendelése nem lehetséges vagy nem elegendő.

... "

112. cikk

Ideiglenes intézkedések

„1. Az a személy, aki közigazgatási bíróság előtti eljárás indítására jogosult, olyan ideiglenes, megelőző vagy konzerváló intézkedés meghozatalát kérheti, amelyet az ilyen eljárásban meghozandó ítélet hasznosságának biztosítása érdekében megfelelőnek ítél.

... ”

131. cikk

Intézkedés ideiglenes elrendelése

„1. Ha az eljárás során olyan különösen sürgős helyzet fennállása kerül észlelésre, amely valószínűsíthetően megmásíthatatlan helyzetet (*fait accompli*) eredményezne, akkor a bíróság az előzetes végzésben a kérelmező kérelmére vagy hivatalból negyvennyolc órán belül további mérlegelés nélkül ideiglenesen elrendelheti a kért vagy a legmegfelelőbbnek ítélt intézkedést ... ”

8. Az 1998. július 18-i 35/98. sz. törvény

47. A környezetvédelmi nem kormányzati szervezetek jogállásáról szóló 35/98. sz. törvény releváns részei az alábbiakat mondják ki:

9. §

Közigazgatási jogorvoslatok és eljárások

„1. A nem kormányzati szervezeteknek joguk van arra, hogy az illetékes szervek előtt előmozdítsák a környezet védelmét szolgáló közigazgatási jogorvoslatokat, és hogy közigazgatási eljárást kezdeményezzenek ... ”

10. §

Kereshetőségi jog

„Függetlenül attól, hogy személyes érdekük fűződik-e az eljáráshoz, a nem kormányzati szervezeteknek joguk van arra, hogy:

(a) Pert indítsanak a közjogi és magánjogi jogalanyok olyan tevékenységének vagy mulasztásának megelőzése, megváltoztatása, felfüggesztése vagy megszüntetése érdekében, amely a környezetet károsítja vagy károsíthatja;

(b) A jogszabályoknak megfelelően pert indítsanak az (a) pontban említett cselekményekkel vagy mulasztásokkal kapcsolatos polgári jogi felelősség érvényesítése érdekében;

(c) fellebbezést nyújtsanak be a környezet védelmét szolgáló jogi rendelkezések megsértésének minősülő közigazgatási intézkedések és szabályozások ellen;

... ”

9. A 2008. július 20-i 147/2008 sz. törvényerejű rendelet

48. A 147/2008. sz. törvényerejű rendelet releváns rendelkezései az alábbiakat mondják ki:

1. §

Tárgy

„A jelen törvényerejű rendelet a környezeti károkért való felelősség jogi keretét állapítja meg, és az Európai Parlament és a Tanács 2004. április 2-i 2004/35/EK irányelvét ülteti át a nemzeti jogrendszerbe ... ”

2. §
Alkalmazási kör

„1. A jelen törvényerejű rendelet hatálya kiterjed a gazdasági tevékenység keretében végzett bármely tevékenység végzése következtében okozott környezeti károkra, valamint az ilyen károk közvetlen veszélyére, függetlenül a tevékenység állami vagy magán, nyereségszerző vagy nonprofit jellegétől ... ”

10. A 2021. december 31-i 98/2021. sz. törvény

49. Az éghajlati törvény (98/2021. sz. törvény) releváns részei az alábbiakat mondják ki:

2. §
Éghajlati vészhelyzet

„1. Elismerésre kerül az éghajlati vészhelyzet.
... ”

5. §
Az éghajlati egyensúlyhoz való jog

„1. Mindenkinek joga van az éghajlati egyensúlyhoz, az alkotmányos és a nemzetközileg meghatározott feltételek szerint.

2. Az éghajlati egyensúlyhoz való jog magában foglalja az éghajlatváltozás hatásaival szembeni védelemhez való jogot, valamint annak megkövetelhetőségét, hogy a köz- és magánjogi jogalanyok teljesítsék azokat a feladatokat és kötelezettségeket, amelyek teljesítésére éghajlati ügyekben kötelesek.”

9. §
Állampolgári részvétel

„1. A polgároknak joguk van részt venni az éghajlat-politikai eszközök kidolgozásának és felülvizsgálatának folyamatában.
... ”

11. A 2004. július 29-i 34/2004. sz. törvény

50. A jogsegélyről szóló 34/2004. sz. törvény releváns rendelkezései az alábbiakat mondják ki:

8. §
Elégtelen gazdasági eszközök

„1. Valamely személy akkor rendelkezik elégtelen gazdasági eszközökkel, ha nincsenek pénzügyi forrásai a bírósági eljárási költségek azonnali fedezésére...”

16. §
[A jogsegély] formái

„1. Jogsegély az alábbi formákban nyújtható:

- (a) Mentesség a bírósági illetékek és egyéb eljárási költségek alól;
- (b) Jogi képviselő kijelölése és díjának a fizetése;
- (c) A hivatalosan kirendelt ügyvéd díjának a fizetése;
- (d) A bírósági illeték és egyéb eljárási költségek részletekben történő megfizetése;

- (e) Jogi képviselő kijelölése és díjának részletekben történő fizetése;
- (f) A hivatalosan kirendelt ügyvéd díjának részletekben történő fizetése;
- ... ”

12. A 2017. november 23-i 108/2017. sz. törvény

51. A 2017. évi erdőtűzek áldozatainak támogatásáról szóló 108/2017. sz. törvény releváns részei az alábbiakat mondják ki:

1. § Tárgy és hatály

„1. A jelen törvény a 2017. június 17. és június 24. között bekövetkezett erdőtűzek áldozatai számára támogatási intézkedéseket, ... valamint az erdőtűzek megelőzésének és leküzdésének megerősítését célzó sürgős intézkedéseket állapít meg.

2. A jelen törvényben megállapított intézkedések kiterjednek a tüzesetek áldozatainak egészségügyi és lakhatási támogatására, rendkívüli szociális és jóléti ellátásokhoz való hozzáférésre, védelemre és a biztonságra, a termelési potenciál helyreállítására, valamint – az érintett szervezetek és intézmények közötti megfelelő koordináció biztosításával – a veszteségek megállapítására és a tüzesetek áldozatainak kártérítésére szolgáló gyors mechanizmusokra.”

2. § Az áldozat fogalma

„A jelen törvény alkalmazásában a tüzesetek áldozatai – a jogi személyekre előírányzott támogatás sérelme nélkül – a releváns szolgálatok felmérése szerint és jóváhagyása alapján az egészségükben, fizikai és mentális állapotukban, jövedelmükben vagy vagyontárgyaikban közvetlenül vagy közvetve érintett természetes személyek.”

15. § Kártérítéshez való jog

„1. Azok az áldozatok, akik ... olyan mentális vagy fizikai egészségkárosodást, vagy egyéb vagyoni vagy nem vagyoni kárt szenvedtek, amelyért az 1. § (1) bekezdésében említett tüzesetek eredményeként az állam felelős, állam általi kártérítésre jogosultak.”

16. § Igény

„1. A kártérítés állam általi kifizetéséhez az előző szakasz 1. és 2. alpontjában említett személyek által benyújtandó ... kérelem szükséges.”

18. § Határidők

„1. A kártérítési igényeket ... a jelen törvény hatálybalépését követő hat hónapon belül kell benyújtani ...

2. Az előző bekezdés nem alkalmazandó azokban az esetekben, amikor az áldozat a jelen törvény hatálybalépésének időpontjában kiskorú, amely esetben a kártérítési igényt a nagykorúság elérését vagy a nagykorúsítást követő hat hónapon belül lehet benyújtani, a következő bekezdésben foglalt rendelkezések sérelme nélkül.

3. Azokban az esetekben, amikor a sértett e törvény hatálybalépésének időpontjában kiskorú, az ügyészség bármely érdekelt fél kellően indokolt kérésére biztosítja a kiskorú védelmét.”

B. Releváns hazai gyakorlat

52. Portugália Kormánya az Alkotmány 66. cikkének (lásd a fenti 40. pontot) alkalmazásával kapcsolatban az alábbi esetjogot terjesztette elő:

(a) Legfelsőbb Bíróság:

– A 2012. április 19-i (3920/07.8TBVIS.C1.S1. sz.) ítélet, amely megállapította, hogy az éjszakai zenélés által okozott zajszennyezés sérti az egészséges és ökológiailag kiegyensúlyozott környezethez való jogot;

– A 2013. május 30-i (2209/08.0TBTVD.L1.S1. sz.) ítélet, amely megállapította, hogy az egészséges és ökológiailag kiegyensúlyozott környezethez való jog elsőbbséget élvez a gazdasági tevékenység folytatásához való joggal szemben (a szóban forgó esetben a szélerőművek segítségével történő szélenergia-termeléssel szemben);

– A 2015. december 3-i (1491/06.1TBLSB.P2.S1. sz.) ítélet, amely az életminőséghez, a pihenéshez, az egészséges és kiegyensúlyozott környezethez való jog, valamint az úttervezéshez kapcsolódó társadalmi és gazdasági érdekek közötti versengő érdekeket mérlegelte;

– A 2018. május 3-i (2115/04.7TBOVR.P3.S1. sz.) ítélet, amely megállapította, hogy a fellebbező felek pihenéshez való joga elsőbbséget élvez az alperes energiaelosztó tevékenység folytatásához való jogával szemben.

(b) Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság:

– A 2003. szeptember 24-i (0130/02. sz.) ítélet, amelyben a bíróság közvetlenül alkalmazta a 66. cikket egy olyan ügyben, amely vadászati jogalkotás keretében hozott, szabályozási jellegű jogi aktussal volt kapcsolatos;

– A 2010. március 10-i (046262. sz.) ítélet, amelyben a bíróság közvetlenül alkalmazta a 66. cikket egy olyan ügyben, amely úttervezés keretében elfogadott közigazgatási aktussal volt kapcsolatos.

II. RELEVÁNS NEMZETKÖZI ANYAGOK

53. A releváns nemzetközi anyagokat a *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások kontra Svájc* ügyben a Nagykamara által hozott ítélet [53600/20. sz. kérelem, 133-231. pont, 2024. április 9.] ismerteti.

54. Az alábbi anyagok a joghatóságra, valamint – a releváns és szükséges mértékben – a hazai jogorvoslatok kimerítésére vonatkoznak.

A. Egyesült Nemzetek Szervezete

55. Az Emberi Jogi Bizottság élethez való jogról szóló általános megjegyzésének⁹ releváns része az alábbiakat tartalmazza:

„22. A részes államoknak megfelelő intézkedéseket kell hozniuk az egyének védelmére a más államok, nemzetközi szervezetek, vagy a területükön vagy a joghatóságuk alá tartozó egyéb területen működő külföldi vállalatok által elkövetett élettől való megfosztással szemben. Kellő figyelemmel a vállalati felelősségvállalással kapcsolatos nemzetközi standardokra és az áldozatok hatékony jogorvoslatához való jogára, megfelelő jogalkotási és egyéb intézkedéseket kell hozniuk annak biztosítására is, hogy minden olyan tevékenység – beleértve a részes államok területén székhellyel rendelkező vagy a részes államok joghatósága alá tartozó vállalati entitások által végzett tevékenységeket is –, amely részben vagy egészben a részes

⁹ General Comment No. 36 on Article 6 (Right to life), 3 September 2019, UN Doc. CCPR/C/GC/36.

államok területén vagy a joghatósága alatt zajlik, de közvetlen és észszerűen előrelátható hatással van a területükön kívül élő egyének életéhez való jogára, összhangban álljon a 6. cikkel.”

56. 24. számú általános megjegyzésében (A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapján az üzleti tevékenységekkel összefüggésben az államra háruló kötelezettségek)¹⁰ a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága az alábbi megállapításokat tette:

„26. ... A részes államok kötelesek voltak a fogadó államok szuverenitásának megsértése, valamint az Egyezségokmány alapján a fogadó államokra háruló kötelezettségek csökkentése nélkül megtenni a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy megakadályozzák a területükön működő és/vagy a joghatóságuk alá tartozó (az adott részes állam törvényei szerint bejegyzett, vagy a létesítő okirat szerint a nemzeti területen székhellyel vagy központi ügyvezetéssel rendelkező, vagy a gazdasági tevékenységüket elsődlegesen a nemzeti területen végző) gazdasági társaságok által külföldön elkövetett emberi jogi jogsértéseket. ...

28. Területen kívüli (extraterritoriális) kötelezettségek akkor keletkeznek, ha egy részes állam a területén kívül felmerülő helyzetet a területén székhellyel rendelkező és/vagy joghatósága alá tartozó vállalatok tevékenységének ellenőrzése révén – a nemzetközi jog által megszabott korlátozásokkal összhangban állóan – befolyásolhatja, és így hozzájárulhat a gazdasági, szociális és kulturális jogok hatékony élvezetéhez a nemzeti területén kívül. ...”

57. A gyermekek jogairól és a környezetről, különösen az éghajlatváltozásról szóló 26. számú általános megjegyzésében¹¹ a Gyermekjogi Bizottság – többek között – az alábbi megállapításokat tette:

„84. Mechanizmusokat kell felállítani a gyermekek jogainak közvetlen vagy előrelátható károsodását, valamint múltbeli vagy jelenlegi megsértését állító követelések kezelésére. Az államoknak biztosítaniuk kell, hogy e mechanizmusok megkülönböztetésmentesen könnyen hozzáférhetők legyenek a joghatóságuk alá tartozó minden gyermek számára, beleértve a területükön kívül élő azon gyermekeket is, akiket a területükön belül elkövetett állami cselekmények vagy mulasztások következtében határokon átlépő károk érintenek.”

58. A *Sacchi és mások ügyben* hozott határozatban¹² a Gyermekjogi Bizottság olyan panasszal foglalkozott¹³, amelyet tizenhat különböző nemzetiségű gyermek nyújtott be Argentína ellen (ugyanazt a panaszt Brazília, Franciaország, Németország és Törökország ellen is benyújtották). A gyermekek azt állították, hogy az éghajlatváltozás áldozatai, és hogy az alperes államok felelősek azért, hogy a) nem akadályozták meg az éghajlatváltozás által okozott, előrelátható emberi jogi jogsértéseket a „lehető legmagasabb célszinten” történő kibocsátáscsökkentéssel, és b) késleltették a szén-dioxid-kibocsátás olyan meredek csökkentését, ami a gyermekek életének és jóllétének védelméhez hazájukban és külföldön szükséges. A Bizottság megállapította az alperes államok joghatóságát, de a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítésének elmulasztása miatt elfogadhatatlannak nyilvánította az ügyet.

59. A joghatóságra vonatkozóan a határozat releváns részei az alábbiakat tartalmazzák:

„10.4. A Bizottság utal az Emberi Jogi Bizottság, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának extraterritoriális joghatósággal kapcsolatos releváns esetjogára. Ez az esetjog azonban a jelen ügy tényállásától és körülményeitől nagyon különböző tényállásokra került kidolgozásra és alkalmazásra. A

¹⁰ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 24 (2017) on State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities, 10 August 2017, UN Doc. E/C.12/GC/24.

¹¹ General Comment No. 26 (2023) on children’s rights and the environment, with a special focus on climate change, 23 August 2023, UN Doc. RC/C/GC/26.

¹² *Sacchi and Others v. Argentina*, 22 September 2021, UN Doc. CRC/C/88/D/104/2019.

¹³ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, 19 December 2011, UN Doc. A/RES/66/138.

panaszosok közleménye új joghatósági kérdéseket vet fel az éghajlatváltozással kapcsolatos, határokon átnyúló károkozással összefüggésben.

10.5 A Bizottság utal továbbá az Emberi Jogok Amerika-közi Bíróságának a környezetről és az emberi jogokról szóló OC-23/17 sz. tanácsadó véleményére, amely különösen releváns a jelen ügyben felmerülő joghatósági kérdés szempontjából, mivel tisztázza az extraterritoriális joghatóság hatályát környezetvédelmi vonatkozásban. ...

10.7 [A] Bizottság úgy véli, hogy a jelen ügyben az a megfelelő joghatósági teszt, amelyet az Emberi Jogok Amerika-közi Bírósága a környezetről és az emberi jogokról szóló [fent említett] tanácsadó véleményében elfogadott. Eszerint, amikor határokon átnyúló kár keletkezik, akkor abban az esetben, ha okozati kapcsolat áll fenn az adott állam cselekedetei vagy mulasztásai és a területén kívül található gyermekek jogaira gyakorolt negatív hatás között, és ha a származási állam tényleges ellenőrzést gyakorol a szóban forgó kibocsátás forrása felett, akkor a gyermekek annak az államnak a joghatósága alá tartoznak, amelynek területén a Fakultatív Jegyzőkönyv 5. cikkének (1) bekezdése értelmében a kibocsátás keletkezett. A Bizottság továbbá úgy véli, hogy bár az állam felelősségének megállapításához szükséges elemek inkább az ügy érdemét érintő kérdések, az áldozatok által elszenvedett állítólagos kárnak még a joghatóság megállapítása céljából is észszerűen előreláthatónak kell lennie a részes állam számára az adott cselekmény vagy mulasztás elkövetésekor.”

60. A hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítésével kapcsolatban a Gyermejjogi Bizottság az alábbiak szerint érvelt:

„10.18 A jelen ügyben a Bizottság megjegyzi, hogy a panaszosok semmilyen hazai eljárást nem próbáltak indítani a részes államban. A Bizottság utal továbbá a panaszosok azon érvére is, hogy a hazai jogorvoslatok kimerítése során különleges akadályokkal szembesülnének, mivel az eljárás számukra indokolatlanul megterhelő lenne, észszerűtlenül elhúzódna, és várhatóan nem eredményezne hatékony jogorvoslatot. A Bizottság továbbá utal a panaszosok azon érvére, hogy a külpolitika és a külföldi szuverén immunitás bírói úton történő érvényesíthetőségének a hiánya miatt a hazai bíróságok nagy valószínűséggel elutasítanák az állam nemzetközi együttműködési kötelezettségét érintő keresetüket. A Bizottság azonban úgy látja, hogy a nemzetközi együttműködés részes állam általi állítólagos elmulasztása a panaszosok által igénybe venni kívánt konkrét jogorvoslati formával kapcsolatosan merült fel, és hogy a panaszosok nem kellő mértékben bizonyították, hogy egy ilyen jogorvoslat szükséges a hatékony orvosláshoz. A Bizottság továbbá utal a részes állam azon érvére, hogy az Alkotmány 43. cikke szerinti környezetvédelmi alkotmányjogi panasz (*amparo*), valamint az általános környezetvédelmi törvény szerinti, kollektív környezeti kár esetén igénybe vehető keresetindítás is a panaszosok rendelkezésére álló jogi lehetőség volt. A Bizottság a részes állam azon érvére is utal, amely szerint a panaszosok az általános környezetvédelmi törvény alapján a Legfőbb Kirendelt Védő Hivatalához, valamint a Gyermekek és Serdülők Jogainak Ombudsmani Hivatalához is benyújthattak volna ilyen környezetvédelmi kereseteket, és hogy ilyen peres eljárások esetén jogsegély állt rendelkezésre. A Bizottság utal a panaszosok azon érvére, amely szerint a polgári perrendtartás 348. cikke szerinti „gyökerek”-re (*arraigo*) hivatkozó védekezés kizárja a külföldi lakóhellyel rendelkező panaszosok részes államban történő perindítását. A Bizottság azonban megjegyzi, hogy a részes állam cáfolta ezt az állítást, és a panaszosok nem hoztak fel példát arra, hogy lakóhellyel nem rendelkező felperesek nem férhettek hozzá a részes állam által említett konkrét jogorvoslatokhoz a panaszosok által saját ügyükben kért jogorvoslatokhoz hasonló eljárásokban. A Bizottság utal a panaszosok azon érvére is, amely szerint a Legfőbb Kirendelt Védő Hivatala, valamint a Gyermekek és Serdülők Jogainak Ombudsmani Hivatala diszkrecionális jogorvoslatot nyújt, ezért az valószínűleg nem hatékony. A Bizottság azonban megjegyzi, hogy a panaszosok kísérletet sem tettek arra, hogy ezeket a szervezeteket felkérjék a nevükben történő perindításra, és úgy véli, önmagában az a tény, hogy egy jogorvoslat diszkrecionális jellegű, nem menti fel a panaszosokat az alól, hogy megkíséreljék a perindításba bevonni ezeket a szervezeteket, különösen akkor, ha semmilyen információ nem áll rendelkezésre annak bizonyítására, hogy a környezetkárosítással kapcsolatosan korábban indított perek fényében ennek a jogorvoslatnak nincs kilátása a sikerre a részes államban. Mivel a jogorvoslatok sikerkilátásaival kapcsolatosan általánosságban megfogalmazott kételyeken túl a panaszosok semmilyen további indokot nem terjesztettek elő arra vonatkozóan, hogy miért nem próbálták meg igénybe venni ezeket a jogorvoslatokat, a Bizottság úgy véli, hogy a panaszosok elmulasztották az összes észszerűen hatékony és rendelkezésre álló hazai jogorvoslat kimerítését az Egyezményben biztosított jogaik állítólagos megsértésének megtámadása érdekében.

...

10.20 A Bizottság utal a panaszosok azon érvére, hogy a jogorvoslatok részes állambeli végigvitele észszerűtlenül hosszú ideig tartana. A Bizottság továbbá megjegyzi, hogy a panaszosok példaként megemlítettek ugyan néhány olyan környezetvédelmi ügyet, amelyekben több év eltelt, mire a részes állam bíróságai döntést hoztak, de semmilyen konkrét információt nem szolgáltatottak az ilyen eljárások részes állambeli hosszáról. A Bizottság azt is megjegyzi, hogy a részes állam olyan környezetvédelmi perekre hozott fel példákat, amelyek a részes államban folytak le és észszerű időn belül zárultak le. Mivel a panaszosok nem terjesztettek elő semmilyen azt igazoló konkrét információt, hogy a hazai jogorvoslatok nem voltak hatékonyak és elérhetők, és mivel kísérletet sem tettek arra, hogy a részes államban hazai eljárást kezdeményezzenek, a Bizottság arra a következtetésre jut, hogy a panaszosok nem merítették ki a hazai jogorvoslati lehetőségeket.”

B. Európa Tanács

61. Az Európai Szociális Karta 11. cikkét (Az egészség védelméhez való jog) érintő *Marangopoulos Alapítvány az Emberi Jogokért kontra Görögország* ügyben¹⁴ a Szociális Jogok Európai Bizottsága az alábbi megállapításokat tette:

„203. Kötelezettségeik teljesítése érdekében a nemzeti hatóságoknak:

1. kellően átfogó környezetvédelmi jogszabályokat és szabályozásokat kell kidolgozniuk és rendszeresen aktualizálniuk ...
2. konkrét lépéseket kell tenniük, például módosítaniuk kell a berendezéseket, kibocsátási küszöbértékeket kell bevezetniük, és mérniük kell a levegőminőséget annak érdekében, hogy helyi szinten megelőzzék a légszennyezést, globális szinten pedig hozzájáruljanak annak csökkentéséhez ...
3. megfelelő felügyeleti mechanizmusok révén biztosítaniuk kell a környezetvédelmi standardok és szabályok megfelelő alkalmazását ...
4. tájékoztatniuk és oktatniuk kell a nyilvánosságot, beleértve az iskolai tanulókat és az egyetemi hallgatókat is, az általános és a helyi környezeti problémákról ...
5. az érintett csoportok járványügyi megfigyelése révén fel kell mérniük az egészségügyi kockázatokat.”

C. Regionális emberi jogi rendszerek

62. 3. számú általános megjegyzésében (Élethez való jog)¹⁵ az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága az alábbi megállapításokat tette:

„(14) Az államnak tiszteletben kell tartania a területén kívül élő személyek élethez való jogát. Az államnak az ilyen személyek élethez való jogának védelmével kapcsolatosan is vannak bizonyos kötelezettségei. E kötelezettségek jellege például attól függ, hogy az állam milyen mértékben rendelkezik joghatósággal vagy gyakorol más módon tényleges hatalmat, jogkört vagy ellenőrzést akár az elkövető, akár az áldozat (vagy az áldozat jogai) felett, vagy gyakorol tényleges ellenőrzést azon terület felett, amelyen az áldozat jogai érintettek, vagy hogy az állam olyan magatartást tanúsított-e, amelyről észszerűen előrelátható volt, hogy jogellenes élettől megfosztást eredményez. Mindenesetre, a nemzetközi szokásjog területi korlátozás nélkül tiltja az élettől való önkényes megfosztást.”

63. OC-23/17 sz. tanácsadó véleményében¹⁶ az Emberi Jogok Amerika-közi Bírósága egy arra vonatkozó tanácsadó vélemény kibocsátása iránti kérelemmel foglalkozott, hogy miként

¹⁴ *Marangopoulos Foundation for Human Rights (MFHR) v. Greece*, No. 30/2005, 6 December 2006.

¹⁵ General Comment No. 3 on the African Charter on Human and Peoples' Rights: The Right to Life (Article 4), 12 December 2015.

¹⁶ Inter-American Court of Human Rights, *State Obligations in relation to the environment in the context of the protection and guarantee of the rights to life and to personal integrity: Interpretation and scope of Articles 4(1) and 5(1) in relation to Articles 1(1) and 2*, Advisory Opinion OC-23/17 of 15 November 2017 on The Environment and Human Rights.

kell értelmezni az emberi jogok amerikai egyezményét olyan helyzetben, amikor egy jelentős infrastrukturális projekt az egész régió környezetére kihatással lehet. A vélemény releváns része az alábbiakat tartalmazza:

„2. Az Amerikai Egyezmény 1. cikkének 1. bekezdése szerinti joghatóság fogalma minden olyan helyzetre kiterjed, amelyben valamely állam a területén belül vagy azon kívül hatalmat vagy tényleges ellenőrzést gyakorol valamely egyén felett ...

3. Az állami joghatóság gyakorlására utaló körülmények meghatározásakor – a jelen vélemény 83-94. bekezdéseivel összhangban – minden egyes eset konkrét ténybeli és jogi körülményeit meg kell vizsgálni, az nem elegendő, hogy a személy egy meghatározott földrajzi területen, például egy környezetvédelmi nemzetközi szerződés alkalmazási területén tartózkodik.

4. Az Amerikai Egyezmény 1. cikke 1. bekezdésének alkalmazásában azok az egyének, akiknek az egyezményes jogait határokon átnyúló károkozással sértették meg, a károkozás helye szerinti állam joghatósága alá tartozónak tekintendők, mivel ezen állam – a jelen vélemény 95-103. pontjai szerint – tényleges ellenőrzést gyakorol a saját területén és a saját joghatósága alatt végzett tevékenységek felett.

5. A joghatóságuk alá tartozó személyek élethez és testi épséghez való jogának tiszteletben tartása és biztosítása érdekében az államok – a jelen vélemény 127. és 174. bekezdésével összhangban – kötelesek megelőzni a területükön vagy azon kívül bekövetkező jelentős környezeti károkat, és e célból kötelesek szabályozni, felügyelni és ellenőrizni a joghatóságuk alá tartozó olyan tevékenységeket, amelyek jelentős környezeti károkat okozhatnak; kötelesek környezeti hatásvizsgálatot végezni, ha jelentős környezeti kár kockázata áll fenn; a súlyos környezeti balesetek lehetőségének minimalizálása érdekében kötelesek vészhelyzeti tervet készíteni a biztonsági intézkedések és eljárások megállapítására, és kötelesek enyhíteni az esetlegesen bekövetkezett jelentős környezeti károkat.

6. Az élethez és a személyes integritáshoz való jog védelmében az államoknak – a jelen vélemény 180. bekezdésével összhangban – még tudományos bizonyosság hiányában is az elővigyázatosság elve szerint kell eljárniuk olyan esetekben, amikor valószínű jelei vannak annak, hogy valamely tevékenység súlyos vagy visszafordíthatatlan környezeti károkat okozhat.”

III. AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁSSAL KAPCSOLATOS HAZAI ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLATOK ÁTTEKINTÉSE

64. Az Európa tanácsi tagállamok nemzeti bíróságai előtt indult éghajlatváltozással kapcsolatos ügyekből a fent hivatkozott *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások* ítélet 232-272. pontja tartalmaz egy válogatást. Az egyetlen olyan ügy, amelyben az extraterritorialitás kérdése felmerült, a *Neubauer és mások kontra Németországi Szövetségi Köztársaság*¹⁷ ügy volt, amelyben a német Szövetségi Alkotmánybíróság a 2019. december 12-i szövetségi éghajlatváltozási törvény (*Bundes-Klimaschutzgesetz*) egyes rendelkezései ellen, valamint az üvegházhatásúgáz-kibocsátás csökkentésére irányuló további állami intézkedések elmulasztása miatt benyújtott négy alkotmányjogi panaszt vizsgált.

65. A *Neubauer és mások* ügyben több indítványozó bangladesi és nepáli volt. Ezen indítványozók vonatkozásában a Szövetségi Alkotmánybíróság nem állapította meg az Alaptörvényben biztosított alapjogokból eredő védelmi kötelezettség megsértését. Ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság különösen az alábbiakat mondta ki:

„174. Bár elvileg elképzelhető, ezen a ponton nem szükséges dönteni arról, hogy az alapjogokból eredő védelmi kötelezettségek a Bangladesben és Nepálban élő panaszosokkal szemben is arra kötelezik-e a német

¹⁷ Order of the First Senate of 24 March 2021, 1 BvR 2656/18 DE:BVerfG:2021:rs20210324.1bvr265618.

államot, hogy fellépjen a globális éghajlatváltozás által okozott károsodások ellen. A panaszosok saját országaikban különösen ki vannak téve az üvegházhatású gázok globális kibocsátása által okozott globális felmelegedés következményeinek. Mivel az üvegházhatású gázok kibocsátása globális hatással jár, a további globális felmelegedés csak akkor akadályozható meg, ha minden állam éghajlatvédelmi intézkedéseket hoz. Ez azt jelenti, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátását Németországban is a klímasemleges szintre kell csökkenteni. Az üvegházhatásúgáz-kibocsátások Németországban jelenleg a globális éves szint 2%-ánál kicsit kevesebb értéket tesznek ki ... E kibocsátások korlátozása a német jogalkotó feladata.

175. Míg az Alaptörvény 1. cikkének 3. bekezdése az alapjogok betartására kötelezi a német államot, ezt a kötelező erőt nem korlátozza kifejezetten német területre. Az alapjogok német államhatalmat kötelező ereje inkább átfogó jellegű. ... Az alapjogok német államhatalomra gyakorolt ezen átfogó kötelező ereje ellenére azonban a Szövetségi Alkotmánybíróság azt is megállapította, hogy az alapjogok által biztosított konkrét védelem és annak külföldi hatálya azon körülményektől függően változhat, amelyek között alkalmazásra kerül. Így szükséges lehet különbséget tenni az alapjogok olyan különböző dimenziói között, mint például az állami beavatkozással szembeni védelmi jogok, az állam pozitív kötelezettségei, az Alkotmányban rögzített értékekről szóló döntések, vagy a védelmi kötelezettségek alapja. ... Az, hogy külföldön élő személyekkel szemben milyen körülmények között lehet alapvető jogokra hivatkozni a védelmi kötelezettség megállapításának alapjaként, még alaposabb tisztázást igényel. Az alkotmányos védelmi kötelezettség megalapozására alkalmas egyik lehetséges tényező itt az lenne, hogy azon súlyos károsodásokat, amelyekkel a panaszosok az éghajlatváltozás miatt szembesültek vagy potenciálisan szembesülnek, bizonyos – bár csekély – mértékben a Németországból származó üvegházhatásúgáz-kibocsátások okozzák. ...

176. A Bangladesben, illetve Nepálban élő panaszosokkal szembeni védelmi kötelezettség semmiképpen sem lenne azonos tartalmú a Németországban élő személyekkel szembeni kötelezettséggel. Általában véve, az alapjogvédelem tartalma eltérő lehet külföldön élő személyek, valamint Németországban élő személyek vonatkozásában. Bizonyos körülmények között módosítás és differenciálás szükséges. ... Itt ez lenne a helyzet, ha az alapjogokból eredő védelmi kötelezettségek a Bangladesben, illetve Nepálban élő személyek javára hatályossá válnának.

...

178. Való igaz, hogy a Németországban termelt üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésével a német állam ugyanúgy megvédhetné a külföldön élő személyeket az éghajlatváltozás következményeitől, mint a Németországban élő személyeket. Az a tény, hogy a német állam nem képes egyedül megelőzni az éghajlatváltozást, hanem ezt csak nemzetközi szerepvállalás keretében tudja megtenni, elvileg nem zárna ki az itt fennálló alapjogokból eredő védelmi kötelezettséget. ... Külföldön élő személyek vonatkozásában azonban a német államnak nem állnának ugyanolyan lehetőségek a rendelkezésére további védelmi intézkedések megtételére. A német szuverenitás nemzetközi jogi korlátjai miatt a német állam számára gyakorlatilag lehetetlen a külföldön élő személyek védelmének ott végrehajtandó alkalmazkodási intézkedésekkel történő biztosítása. ...

179. Ez nem zárja ki, hogy Németország akár politikai, akár nemzetközi jogi felelősséget vállaljon annak biztosítása érdekében, hogy pozitív lépések kerüljenek megtételre a szegényebb és súlyosabban érintett országok lakosságának védelmére. ...

180. Még ha a német állam az Alaptörvény 2. cikke 2. bekezdésének első mondata és 14. cikkének 1. bekezdése alapján köteles is lenne a bangladesi és nepáli panaszosok védelmének hőmérsékletemelkedés-korlátozásra irányuló intézkedésekkel történő biztosítására, ezt a védelmi kötelezettséget a támadott rendelkezések nem sértenék. Németország ugyanis ratifikálta a Párizsi Megállapodást, és a szövetségi jogalkotó – a szövetségi éghajlatváltozási törvény 1. §-ának harmadik mondatában foglaltak szerint – a szövetségi éghajlatváltozási törvényt a Megállapodás betartásának kötelezettségére és a Németországi Szövetségi Köztársaság azon kötelezettségvállalására alapozta, hogy 2050-ig az üvegházhatásúgáz-semlegesség hosszú távú célját követi. A szövetségi éghajlatváltozási törvény 3. § (1) bekezdésének második mondata és 4. § (1) bekezdésének harmadik mondata a 2. melléklettel összefüggésben konkrét csökkentési célokat határoz meg a 2030-ig terjedő időszakra. Számos más jogszabály is intézkedéseket fogalmaz meg az éghajlatváltozás korlátozására.

181. ... Az éghajlatváltozás megelőzésére vonatkozó nemzetközi kötelezettségvállalással és a nemzetközileg elfogadott éghajlatvédelmi intézkedések végrehajtására irányuló konkrét intézkedések meghozatalával a Németországi Szövetségi Köztársaság – és különösen a német jogalkotó – teljesítette volna ezt a védelmi kötelezettséget. ...”

A PANASZ

66. A kérelmezők azt kifogásolták, hogy az éghajlatváltozás jelenlegi és súlyos jövőbeli, különösen a hőhullámokkal, az erdőtüzekkel és az erdőtüzek által okozott füsttel kapcsolatos, az alperes államoknak betudható, a kérelmezők életét, jóllétét, mentális egészségét és otthonainak kényelmét érintő hatások sértik az Egyezmény 2., 3., 8. és 14. cikke alapján számukra biztosított jogokat.

A JOG

67. Az Egyezmény 2. cikkének releváns része kimondja:

„1. A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát ...”

68. Az Egyezmény 3. cikke kimondja:

„Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”

69. Az Egyezmény 8. cikkének releváns része kimondja:

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását ... tiszteletben tartsák.”

70. Az Egyezmény 14. cikke kimondja:

„A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”

I. A FELEK BEADVÁNYAI

71. A felek és a beavatkozó harmadik személyek beadványainak alábbi összefoglalása az írásbeli és a szóbeli előterjesztésekben előadott azon érveket ismerteti, amelyek az ügy elfogadhatósága szempontjából relevánsak, nevezetesen a joghatóság, a hazai jogorvoslatok kimerítése, valamint az áldozat státusz kérdését érintik.

A. Az alperes Kormányok

72. A Nagykamara előtti írásbeli beadványváltás első fordulójában (a külön észrevételeket benyújtó) Hollandia Kormánya, valamint az (észrevételeket be nem nyújtó) Orosz Föderáció Kormánya és Ukrajna Kormánya (lásd a 139-146. pontokat alább) kivételével az összes alperes Kormány közös észrevételeket terjesztett elő.¹⁸ Emellett államspecifikus észrevételeket is benyújtottak annak érdekében, hogy tisztázzák a jogrendszereikben rendelkezésre álló hazai jogorvoslati lehetőségekkel és az éghajlatváltozás kezelésére hozott intézkedésekkel kapcsolatos kérdéseket.

¹⁸ Az első fordulóban Horvátország Kormánya lényegében ugyanazokat az észrevételeket terjesztette elő, mint a többi Kormány a közös észrevételekben, de némileg eltérő formában. Magyarország Kormánya hasonlóképpen egyetértett a közös észrevételekkel, de néhány kritikus kérdésben eltérő álláspontot képviselt, amelyek külön kerülnek ismertetésre a 93-95. pontokban, alább. A második fordulóban Horvátország Kormánya és Magyarország Kormánya is ugyanazokat a közös észrevételeket nyújtotta be, mint a többi Kormány.

73. Az írásbeli beadványváltás második fordulójában – a három fent említett Kormány és Franciaország Kormányának a kivételével – az összes alperes Kormány közös észrevételeket terjesztett elő. Svájc csupán megismételte korábbi érveit. Néhány alperes Kormány (Ausztria, Bulgária, Ciprus, a Cseh Köztársaság, Finnország, Írország, Lettország, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Románia, Svédország, Törökország és az Egyesült Királyság) rövid államspecifikus észrevételeket is benyújtott, főként a fent említett két témakörben, azaz a hazai jogorvoslatok kimerítésével és az érdemmel kapcsolatosan.

74. A tárgyaláson a legtöbb alperes Kormány az alábbi közös előterjesztéseken keresztül szólította meg a Bíróságot: az Egyesült Királyság Kormányának jogi képviselője bevezető megjegyzéseket tett és a joghatóság kérdésével foglalkozott, Belgium Kormányának a Képviselője a hazai jogorvoslatok kimerítésének a kérdését ismertette, Portugália Kormányának a Képviselője pedig az áldozat státusz kérdését mutatta be. Hollandia, Portugália és Törökország Kormányának a képviselői államspecifikus észrevételeket terjesztettek elő.

75. Továbbá, a tárgyalás után, az elnök utasításának megfelelően, Hollandia, Oroszország és Ukrajna Kormányát kivéve az összes alperes Kormány aláírta a Bíróság kérdéseire Belgium Kormányának által adott közös választ. Hollandia Kormányának államspecifikus válaszokat adott a Bíróság kérdéseire, Portugália Kormányának pedig külön hivatkozott a releváns hazai esetjogra (lásd a fenti 52. pontot).

1. Közös beadványok

(a) Általános megjegyzések

76. A Kormányok azt állították, hogy a kérelmezők megpróbálták megkerülni a Bírósághoz benyújtott kérelmekre vonatkozóan az Egyezményben lefektetett alapvető elfogadhatósági feltételeket. Különösen, arra próbálták rávenni a Bíróságot, hogy radikálisan térjen el a joghatósággal kapcsolatos esetjogától, és nem csupán a hazai jogorvoslatok kimerítését, hanem még azok felhívását is elmulasztották az alperes államokban. Emiatt sem az eredeti kérelmükben, sem az észrevételeikben előterjesztett tényanyagot nem értékelte vagy tesztelte hazai bíróság. A kérelmezők az Egyezmény 2., 3., 8. és 14. cikke alapján felmerülő kötelezettségek alkalmazhatóságára és hatályára vonatkozó esetjog radikális és messzemenő kiterjesztését is kérték a Bíróságtól. A kérelmezők megközelítése nemcsak messze túlmutat az egyezményes rendszerben a Bíróságnak szánt szerepen, hanem az éghajlatváltozás elleni küzdelem nemzetközileg elfogadott keretrendszerével sem áll összhangban. Ügyük a közérdekű igényérvényesítés (*actio popularis*) jellegzetességeit viseli magán. Így, bár az alperes Kormányok elismerik az éghajlatváltozás miatt a globális közösséget fenyegető veszély súlyosságát és az e veszély kezelésére irányuló sürgős intézkedések elengedhetetlen szükségességét, a jelen kérelmet el kell utasítani.

(b) Joghatóság

77. A Kormányok előterjesztették, hogy a kérelmezők a területi állam, Portugália kivételével nem tartoznak az alperes államok joghatósága alá, mivel mindannyian Portugáliában lakóhellyel rendelkező portugál állampolgárok.

78. Az ügy nem esik a területiség elve alóli kivételek egyike alá sem. Különösen, (Portugálián kívül) egyetlen alperes Kormány sem gyakorol tényleges ellenőrzést Portugália egyetlen területe felett sem, és semmilyen ellenőrzést nem gyakorol egyik kérelmező felett sem. A „kollektív ellenőrzés” fogalma nem elegendő a joghatóság megalapozásához (lásd *Hussein v.*

Albania and Others (dec.), no. 23276/04, 14 March 2006), és nem állnak fenn olyan „eljárási jellegű speciális vonások” sem, amelyek a joghatóság gyakorlását igazolnák. Valójában a kérelmezők a joghatóság ok-okozati fogalmának elismerését kérik a Bíróságtól, amit a Bíróság esetjoga már régóta elutasít (lásd *Banković and Others v. Belgium and Others* (dec.) [GC], no. 52207/99, § 75, ECHR 2001-XII), és ami eddig soha nem került alkalmazásra. Az alperes államok között konszenzus van azt illetően, hogy a „joghatóság” 1. cikkbeli fogalma nem teszi lehetővé a joghatóság kiterjesztését az éghajlatváltozás bármely extraterritoriális dimenziójára.

79. Összefoglalva, az ügy tényállása alapján a kérelmezők az alábbi tények miatt nem hivatkozhatnak a területi joghatóság alóli kivételek egyikére sem: (a) a kérelmezők nem állampolgárai a nem területi államoknak, és az állampolgárság (ideértve az uniós polgárságot is) nem lehet a joghatóság megállapításának releváns kritériuma; (b) a kérelmezők nem rendelkeznek lakóhellyel a nem területi államokban; (c) a nem területi államok nem gyakorolnak ellenőrzést azon terület felett, amelyen a kérelmezők lakóhellyel rendelkeznek; és (d) a nem területi államok nem gyakorolnak hatalmat vagy ellenőrzést vagy hatósági jogkört a kérelmezők személye és vagyona felett.

80. A Kormányok továbbá előterjesztették, hogy az Egyezmény 1. cikke értelmében a legfontosabb szempont az, hogy az érintett személyek az alperes államok joghatósága alatt állnak-e. A Bíróság esetjoga nem támasztja alá e rendelkezés olyan megfontolásokon alapuló értelmezését, hogy az adott tények az államok joghatósága alá tartoznak-e, vagy hogy az állam ellenőrzést gyakorol-e a kérdéses „jogok” vagy „érdekek” felett. A kérelmezők joghatóság-értelmezése nem áll összhangban a Bíróság *M.N. és mások kontra Belgium (M.N. and Others v. Belgium)* ((dec.) [GC], no. 3599/18, 5 May 2020) ügyben nemrégiben alkalmazott esetjogával. A Kormányok álláspontja szerint az államok hozzájárulása nélkül a Bíróság nem törekedhet a joghatóság fogalmának következetlen, kiszámíthatatlan, és az elveket figyelmen kívül hagyó módon történő továbbfejlesztésére, mivel ez összeegyeztethetetlen lenne a jogbiztonság elvével.

81. Ebben az összefüggésben a Kormányok a kérelmezők azon állítását is elutasították, hogy az állam és az egyének közötti bizonyos „kapcsoló tényezők” joghatóságot eredményezhetnek. Mindenesetre, a kérelmezők semmilyen konkrét kapcsoló tényezőt nem jelöltek meg, és érveiket a Bíróság esetjoga sem támasztja alá. Éppen ellenkezőleg, a kérelmezők által hivatkozott tényezők lényegében a joghatóság ok-okozati fogalmán alapulnak, amelyet a Bíróság esetjoga soha nem fogadott el. A kérelmezők érvei nem rendelkeznek nemzetközi jogi alappal, és figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy az éghajlatváltozás okai globálisak. Így egyetlen konkrét alperes állam sem „ellenőrizte” a kérelmezők állítólagos egyezményes érdekeit, vagy „okozta” a kérelmezőkre gyakorolt állítólagos hatásokat, vagy rendelkezett „képesség”-gel a kérelmezők állítólagos érdekeinek védelmére.

82. Az éghajlatváltozás kérelmezők által hivatkozott, a 126. pontban alább ismertetett speciális jellemzőit és tényezőit illetően a Kormányok az alábbiakat jegyezték meg:

(a) A Bíróság soha nem ismerte el joghatósági alapként a kérelmezők „egyezményes érdekei” feletti ellenőrzés fogalmát (bármit is jelentsen pontosan ez a kifejezés). Az az állítás, hogy az éghajlatváltozás az összes állam felelőssége, nem szolgálhat alapul a joghatóság Egyezmény alapján történő fennállásának megállapítására. Nem a felelősség a joghatóság feltétele. A joghatóság az Egyezmény alapján fennálló felelősség feltétele. Mindenesetre, az alperes Kormányok semmilyen módon nem gyakoroltak extraterritoriális „ellenőrzés”-t a kérelmezők állítólagos „egyezményes érdekei” felett.

(b) Az éghajlatváltozás globális okaira figyelemmel a jelen ügyben nem került megállapításra okozati összefüggés az alperes Kormányok tevékenységei és ezen tevékenységek kérelmezőkre gyakorolt állítólagos hatásai között, és ilyen megközelítést a Bíróság esetjoga sem támaszt alá.

A Gyermekjogi Bizottság *Sacchi és mások* ügyben hozott határozata alapvetően eltérő jogalappal rendelkezik, és a Bíróság számára nincs joggyakorlati jelentősége. Mindenesetre, az az ügy a hazai jogorvoslatok kimerítésének elmulasztása miatt elutasításra került.

(c) A Bíróság esetjoga szerint az előreláthatóság vagy a tudomásszerzés nem szolgál alapul az 1. cikk szerinti joghatóság megállapításához. Az alperes Kormányok nem tekinthetők olyanoknak, mint akik „tudták” vagy „előre látták”, hogy az általuk kibocsátott üvegházhatású gázok hatással lehetnek a kérelmezők állított jogaira, mivel az alperes Kormányok álláspontja egyébként is az, hogy nem sértették meg az Egyezményből e tekintetben esetlegesen eredő kötelezettségeiket.

(d) A Bíróság esetjoga nem támaszt alá olyan következtetést, hogy a cselekmények vagy azok következményeinek időtartama a joghatóság szempontjából releváns tényező lenne. Az éghajlatváltozás hatásainak súlyossága nem szolgálhat alapul joghatóság megállapításához.

(e) A joghatóság szempontjából nincs relevanciája annak, hogy bizonyos hatások valamely állam területén vagy ellenőrzése alatt végzett tevékenységhez kapcsolódhatnak (hivatkozás: a fent említett *M.N. and Others v. Belgium* ügyre).

(f) Az állam képessége nem releváns tényező a joghatóság megállapítása szempontjából (hivatkozás: *H.F. and Others v. France* [GC], nos. 24384/19, 44234/20, § 199, 14 September 2022). Mindenesetre, az alperes Kormányok együttesen a globális üvegházhatásúgáz-kibocsátás kevesebb mint 15%-ért felelősek. Az éghajlatváltozásnak globális okai és hatásai vannak, és e változás az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és a Párizsi Megállapodás által létrehozott nemzetközi jogi kereten keresztül, valamint jog- és szakpolitika-alkotás útján kezelhető a legjobban. Mindenesetre, a kérelmezők a területi államuk, Portugália joghatósága alá tartoznak.

(g) A kérelmezők által hivatkozott nemzetközi jogi anyag az éghajlatváltozással kapcsolatos anyagi jogi kötelezettségekre vonatkozik. A joghatóság azonban a felelősség megállapíthatóságának olyan szükséges feltétele, amely nem határozható meg az anyagi jogi kötelezettségek alapján. Mindenesetre, a különböző egyéb nemzetközi jogi eszközök hatálya eltérő, és azokat a Bíróság nem alkalmazhatja.

83. A Bíróság joghatósággal kapcsolatos esetjogának a sajátos éghajlatváltozási jellemzők figyelembevételét célzó továbbfejlesztése az alábbi okok miatt nem szükséges és nem is kívánatos:

(a) A Bíróság joghatóságának kiterjesztése nem megfelelő eszköz az éghajlatváltozással kapcsolatos összetett szakpolitikai döntések kezelésére. Ezek olyan kérdések, amelyekről nincs közös nemzetközi konszenzus, és a Kormányok már tárgyalásokat folytatnak a megfelelő multilaterális fórumokon.

(b) a Bíróság nem törekedhet a joghatóság 1. cikk szerinti fogalmának következtetlen, kiszámíthatatlan és az elveket figyelmen kívül hagyó módon történő továbbfejlesztésére, mivel ez összeegyeztethetetlen lenne a jogbiztonság elvével.

(c) A Bíróság soha nem terjesztette ki az „élő jogintézmény” értelmezési elvet az 1. cikkre, és nem is kellene így tennie.

(d) A kérelmezők részéről téves megközelítés a joghatóság Bíróság általi olyan megállapításának a kérése, hogy az megerősítse az alperes államok Egyezmény alapján fennálló felelősségét. Egy ilyen felfogás olyan megközelítéshez vezetne, amely szerint a Bíróságnak minden előtte lévő ügyben úgy kellene meghatároznia a joghatóságot, hogy az állam ne kerülhesse el a felelősség viselését. Hasonlóképpen, a Bíróság esetjoga nem támasztja alá azt, hogy a kérelmezők által hivatkozott „cselekvési kötelezettség” extraterritoriális joghatóság fennállását bizonyítaná. Joghatóság nem állapítható meg az Egyezményben foglalt negatív vagy pozitív kötelezettségek vonatkozásában.

(e) A Bíróság szokásos megközelítése szerint a joghatóságot mindig a területi állam tekintetében lehet megállapítani. Ezért az Egyezmény rendszerében nem keletkezik vákuum az emberi jogok védelme terén.

(f) Az összes alperes Kormány joghatóságának a megállapítása még mindig nem biztosítaná a kérelmezők jogainak gyakorlati és hatékony védelmét, mivel – a kérelmezők saját számadatai szerint – a globális üvegházhatásúgáz-kibocsátás több mint 85%-a vonatkozásában még mindig nem állna fenn joghatóság.

(g) Az éghajlatváltozás „sajátos vonásai” összetett globális jelenséggként nem vezethetnek az egyezményi rendszer „hatályának és hatókörének” olyan rendkívüli kiterjesztéséhez, ami lehetővé tenné, hogy a világ bármely pontján lévő bármely személy az Egyezmény szerződő feleinek egyidejűleg fennálló joghatósága alá essen. Ha a Bíróság elfogadná a kérelmezők érvelését, akkor a joghatóságot nehezen lehetne az Egyezmény jogi terére korlátozni, így az Egyezmény hatályának globális kiterjesztése következne be.

(h) A kérelmezők a kötelezettségek olyan példátlanul széles köre tekintetében kívánnak joghatóságot érvényesíteni, ami drámai, a gazdaság egészét érintő következményekkel járna az alperes államok mindegyikében.

(i) A joghatóság fennállása a 2. cikk szerinti eljárási kötelezettséggel kapcsolatos esetjog alapján sem állapítható meg. A jelen összefüggésben ez a Bíróság esetjogának e szűk kontextuson túli kiterjesztését jelentené, és egyébként sem lenne releváns az Egyezmény alapján felmerülő anyagi jogi kérdésekre vonatkozó joghatóság megállapítása szempontjából (hivatkozás: *Hanan v. Germany* [GC], no. 4871/16, § 143, 16 February 2021).

(c) A hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítése

84. Különösen a *Vučković és mások kontra Szerbia* (*Vučković and Others v. Serbia* (preliminary objection) [GC], nos. 17153/11 and 29 others, 25 March 2014), valamint a *Gherghina kontra Románia* (*Gherghina v. Romania* ((dec.) [GC], no. 42219/07, 9 July 2015) ügyekben lefektetett elvekre hivatkozva az alperes Kormányok úgy érveltek, hogy ezen elveknek a jelen ügyben és más hasonló ügyekben is érvényesülniük kell. Nincs indok arra, hogy a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítését előíró követelménytől pusztán azon az alapon el lehessen tekinteni, hogy az adott követelés újszerű. Az éghajlatváltozással kapcsolatos ügyeket nem lehet kizárni a szubszidiaritás elvének alkalmazása alól, amely az Egyezmény rendszerének alapelve, és amelyet a kérelmezők a Bírósághoz benyújtott beadványaikban tévesen értelmeznek. A Kormányok megjegyezték, hogy a hazai jogorvoslatok kimerítését előíró szabály három elven alapul: az Egyezmény mechanizmusa szubszidiárius az emberi jogokat védő nemzeti rendszerekhez képest, az államok mentesülnek a nemzetközi szerv előtti felelősségre vonás alól addig, amíg nem volt lehetőségük arra, hogy nemzeti szinten helyrehozzák a dolgokat, és a Bíróság nem elsőfokú bíróság, így meg kell hallgatnia a nemzeti bíróságok véleményét, mielőtt döntést hoz valamely ügyben.

85. A kérelmezők nem terjesztettek elő olyan érvet, és nem nyújtottak be azt bizonyító bizonyítékot, hogy a nemzeti bíróságoknak túlságosan hosszú időbe telik az éghajlatváltozással kapcsolatos ügyek elbírálása, és nem támasztották alá azon állításukat sem, hogy a nemzeti jogorvoslati lehetőségek kimerítésével járó jogi költségek aránytalanul nagy terhet jelentettek volna számukra. Valójában a kérelmezők képesek lettek volna az ilyen eljárások költségeinek a viselésére, mivel egy nemzetközi nem kormányzati szervezet támogatta őket, amely jogi segítséget nyújtott nekik az ügyben. Mindenesetre, a legtöbb alperes államban jogsegély nyújtható azoknak, akik nem tudják megfizetni a költségeket, például a belföldi eljárásokban felmerülő jogi költségek megfizetése alóli mentesség biztosításával. A kérelmezők fiatal korára

és kiszolgáltatottságára való hivatkozást illetően a Kormányok úgy vélték, hogy a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítésére vonatkozó kötelezettség alóli mentesség szempontjából a gyermekek és a fiatalok *önmagukban* nem minősülnek kiszolgáltatottnak. Az alperes államok nemzeti jogrendszerei rendelkeznek a gyermekek és a fiatalok előtt álló esetleges jogi akadályok kezelését szolgáló mechanizmusokkal.

86. Amennyiben a kérelmezők azt állítják, hogy hatékony belföldi jogorvoslatra lenne szükség az éghajlatváltozás általuk meghatározott konkrét paramétereinek az értékelésére (lásd a 129. pontot alább), úgy a Kormányok megjegyzik, hogy ez az állítás azon a feltételezésen alapul, hogy az Egyezmény szerinti anyagi jogi kötelezettségekkel kapcsolatos kérelmezői megközelítés helyes, ami azonban nem tekinthető megállapítottnak. Mindenesetre, még ha e paraméterek relevánsak lennének is, a kérelmezőknek akkor is meg kellett volna kísérelniük azok tesztelését a kérdés nemzeti bíróságok elé vitelével, amit a kérelmezők elmulasztottak megtenni. A kérelmezők nem követelhetik, hogy egy adott jogorvoslat hatékony volta attól függjön, hogy a nemzeti bíróságok előtt van-e esélyük a sikerre.

87. A jelen kérdések újszerűek, és a hazai ítélkezési gyakorlat még csak kialakulóban van. Ezért lényegtelen, hogy nincs állandó hazai ítélkezési gyakorlat a kérdésben. A rendelkezésre álló hazai jogorvoslati lehetőségek tesztelése rendkívül fontos, és a sikerkilátással kapcsolatos pusztán kétely nem érvényes indok a hazai jogorvoslatok kimerítésének elmulasztására. Ez különösen igaz a portugál alkotmány 52. cikkében biztosított jogorvoslattal kapcsolatban. Ha a Bíróság a kérelmezőknek megengedi a nemzeti bíróságok megkerülését, akkor valószínűleg mások is követni fogják a példát, számtalan éghajlatváltozási ügy Bíróság elé vitele előtt nyitva meg az utat.

88. A jogorvoslatok alperes állami joghatóságon kívüli személyek általi kimerítését illetően a Kormányok megjegyezték, hogy a Bíróság bevett esetjoga szerint az adott szerződő állam joghatóságán kívül élő kérelmezők a gyakorlati kényelmetlenségek és a személyes vonakodás dacára nem mentesülnek a hazai jogorvoslatok adott államon belüli kimerítése alól (hivatkozás: *Demopoulos and Others v. Turkey* (dec.) [GC], nos. 46113/99 and 7 others, § 98, ECHR 2010).

(d) Áldozat státusz

89. Az alperes Kormányok hangsúlyozták, hogy az áldozat státusz nélkülözhetetlen elfogadhatósági feltétel, így az áldozat státusz hiánya kizárja a panasz érdemi értékelését. A kérelmezők nem bizonyítottak kellően közvetlen okozati összefüggést az alperes államok éghajlatváltozással kapcsolatos intézkedései vagy mulasztásai, valamint az általuk állított kár vagy sérelem között. Csupán általánosságban utaltak az alperes államok üvegházhatásúgáz-kibocsátására. Az alperes államok egyéni hozzájárulása az üvegházhatású gázok globális kibocsátásához azonban csak töredéke a globális összkibocsátásnak. A kérelmezők nem szenvedték el közvetlenül az alperes államok bármelyike által tett intézkedés (vagy cselekvés vagy mulasztás) hatásait, és nem bizonyították, hogy az alperes államok által elkövetett, őket személyesen érintő jogsértés fog bekövetkezni. Nem került bizonyításra, hogy életkoruk miatt a kérelmezők jobban szenvedtek, mint az átlagnépesség. Ezért a kérelmezők nem képeztek egy közös forrásból eredő, kifejezetten őket érintő potenciális kockázatnak kitett csoportot.

90. A Kormányok a kérelmezők által állítólagosan elszenvedett fizikai és mentális egészségügyi hatások vonatkozásában a kérelmezők által benyújtott bizonyítékok bizonyító erejét is vitatták. A kérelmezőket nem vizsgálta független, igazságügyi orvosszakértői vizsgálatok végzésére jogosult szervezet vagy szakértő. Ilyen módon sem a (fizikai vagy pszichológiai) károk, sem pedig az állítólagos károk és a kérelmezők által az alperes államok terhére róni kívánt állítólagos beavatkozások közötti okozati összefüggés nem került

bizonyításra. A kérelem valójában *actio popularis*, ezért az Egyezmény 34. cikke alapján elfogadhatatlan.

2. Releváns államspecifikus beadványok

(a) Bulgária Kormánya

91. Az alperes Kormányok által a Nagykamarához benyújtott közös beadványon túl Bulgária Kormánya különösen a kérelmezők éghajlatváltozással összefüggő lelki megrázkódtatásával kapcsolatos „szakértői jelentés”-t vitatta. A Kormány előterjesztette, hogy a jelentés szerzője nem rendelkezik orvosi vagy pszichiátriai képesítéssel. Az éghajlati szorongás pszichológiai állapotkénti fennállása szakmai körökben még vita tárgyát képezi. A jelentés egyik kérelmezőről sem tartalmaz életrajzi adatokat, orvosi vagy pszichiátriai előzményeket, és a kérelmezőkkel folytatott interjúk „távinterjúk” voltak, ami önmagában is kizárta a szükséges közvetlen interakciót, és ami megkérdőjelezi az összegyűjtött információk és a levont következtetések megbízhatóságát.

92. A kérelmezőket nem külön-külön, hanem csoportosan hallgatták meg, nevezetesen az 1-3. számú kérelmezőket együtt, és az 5-6. számú kérelmezőket is együtt. Nem világos, hogy a kérelmezők szülei, törvényes képviselői vagy más felnőttek jelen voltak-e, ami megkérdőjelezi az összegyűjtött adatok megbízhatóságát. A „távinterjúk” láthatóan angol nyelven zajlottak, és nem világos, hogy a kérelmezők kellően jól beszélték-e ezt a nyelvet. Az összes kérelmezői nyilatkozat, és az egyes kérelmezőkkel kapcsolatosan levont következtetések szinte azonosnak tűnnek, ami gyakorlatilag lehetetlen lenne, ha a kérelmezőket külön-külön és előzetes felkészülés nélkül kérdezték volna ki.

(b) Horvátország Kormánya

93. Lényegében a többi Kormány közös beadványaiban előadott érvekkel (lásd a fenti 77-89. pontot) megegyező érvekre támaszkodva Horvátország Kormánya még előterjesztette, hogy a Párizsi Megállapodás – amennyiben a kérelmezők döntően arra hivatkoztak – nem tartalmaz semmit a joghatóság kérdésével kapcsolatosan, és nem értelmezhető úgy, mint ami kibővíti az Egyezmény 1. cikke szerinti joghatóság szokásos területi fogalmát. A Kormány rámutatott a Bíróság esetjogára is, amely szerint a több államot érintő kérelem elfogadhatatlan, ha a kérelmezők nem foglalkoznak az egyes alperes államok szerepével és felelősségével, és nem határozzák meg azokat (hivatkozás: a fent említett *Hussein* ügyre). A Kormány kétségbe vonta a kérelmezők fizikai és mentális egészségére gyakorolt éghajlatváltozási hatásokkal kapcsolatosan a kérelmezők által benyújtott bizonyítékok megbízhatóságát.

(c) Franciaország Kormánya

94. Lényegében a Kormányok közös beadványaiban kifejtett érvekre támaszkodva Franciaország Kormánya alapvető fontosságúnak tartotta, hogy a joghatóság megállapításakor a Bíróság tartsa szem előtt a jogbiztonság elvét és a Bíróság esetjogának következetességét. A Kormány álláspontja szerint a Bíróság esetjoga alapján a jelen ügyben nem állapítható meg joghatóság.

(d) Magyarország Kormánya

95. A többi alperes Kormány közös beadványával egyetértve Magyarország Kormánya előterjesztette, hogy a jelen kérelem elfogadhatóságához a Bíróságnak a Magas Szerződő Felek által az Egyezményben vállalt kötelezettségek körén túlra kellene kiterjesztenie a joghatóságát. A kérdés nem az, hogy az éghajlatváltozás befolyásolja-e az Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok gyakorlását és élvezetét, és ha igen, akkor milyen mértékben, hanem az, hogy a Bíróságnak van-e joghatósága morális kötelezettségek (elvárások), illetve más nemzetközi instrumentumokban vállalt kötelezettségek teljesítésének a vizsgálatára. Az Egyezmény 19. és 32. cikke szempontjából erre a kérdésre nemleges a válasz. A Bíróságnak ezért világossá kell tennie, hogy az éghajlatváltozással kapcsolatos ilyen típusú peres eljárások egyáltalán nem egyeztethetők össze az Egyezmény mechanizmusának tárgyával és céljával, valamint a Bíróságra ruházott bírói hatáskörökkel.

96. A jelen kérelem két nemzetközi szerződés, nevezetesen a Párizsi Megállapodás és az Aarhusi Egyezmény¹⁹ értelmezését igényli a Bíróságtól, ami túlmutat a Bíróság számára a 19. és a 32. cikkben biztosított joghatóság körén. A Párizsi Megállapodás és a nemzetközi éghajlatváltozási keretrendszer nem egy bírósági végrehajtási mechanizmus meglétén alapul, amivé a Bíróság a kérelmezők panaszának vizsgálatra való elfogadásával válna. A nemzetközi jogállamiság elveivel ellentétes lenne, ha a Bíróság a joghatóságát a szándékolt terjedelmen (nevezetesen, az egyének jogsértésekkel szembeni védelmén) túlra terjesztené ki pusztán azon az alapon, hogy a globális kérdések – az (egészként érintett) emberiség tagjaiként – minden egyént érintenek. A Bíróságnak szigorúan kell értelmeznie a joghatóságára vonatkozó szabályokat.

97. Összegezve, ellenkező értelmű nemzetközi jogi rendelkezések hiányában a Bíróság nem rendelkezik joghatósággal az Egyezményen kívüli nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek végrehajtásának a felülvizsgálatára. A Bíróság joghatósági körének az éghajlatváltozással kapcsolatos kérdések fontosságáról szóló politikai nyilatkozattétel céljából történő kiterjesztése súlyos következményekkel járna az emberi jogok védelmére nézve mind a Bíróságra háruló ügyteher, mind pedig a Bíróság tekintélye szempontjából. Ezért a Bíróságnak a *ratione personae* és a *ratione materiae* elfogadhatóság különös aspektusainak vizsgálata nélkül meg kell állapítania, hogy a kérelem a Bíróság 32. cikkben meghatározott joghatóságán kívül esik.

98. Mindenesetre, az alperes Kormányok közös észrevételeiben kifejtett okok miatt Magyarország Kormánya úgy vélte, hogy az Egyezmény 1. cikke értelmében a kérelmezők (a lakóhelyük szerinti ország kivételével) nem tartoznak az Egyezményben Részes Államok joghatósága alá. Az éghajlatváltozás kívül esik az alperes államok szuverén hatáskörén és az Egyezmény hatályán. A Bíróságnak szem előtt kell tartania, hogy a jelen ügy alapvetően különbözik a Bíróság által korábban vizsgált környezetvédelmi ügyektől. Míg azok az ügyek az egészséges helyi környezethez való jogra vonatkoztak, a jelen ügy az egészséges globális környezethez való jog elismerésére irányuló követelésre vonatkozik, ami a nemzeti államok ellenőrzési körén kívül esik.

99. A kérelmezők áldozat státuszát illetően az alperes Kormány úgy érvelt, hogy a jelen kérelem *actio popularis*, amelynek célja, hogy az éghajlatváltozás kérdését az Európa Tanács

¹⁹ Az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, a dániai Aarhusban 1998. június 25-én elfogadott Egyezmény, amely 2001. október 30-án lépett hatályba (Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, Aarhus, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447).

politikai napirendjének élére helyezze, és nyomást gyakoroljon az államokra, hogy ambiciózusabb intézkedéseket hozzanak az éghajlatváltozás megelőzésére.

(e) Lettország Kormánya

100. Lettország Kormánya a szubszidiaritás elvének ezen összefüggésbeli fontosságát és azt hangsúlyozta, hogy a Bíróságnak az Egyezményben meghatározott joghatóságán belül kell maradnia. A Kormányok közös beadványaiban foglalt érvekkel egyetértve a lett Kormány hangsúlyozta, hogy az Egyezmény 1. cikkének alkalmazásában a kérelmezők és Lettország között nem áll fenn kapcsolat. Ezt a kapcsolatot nem lehet létrehozni pusztán az éghajlatváltozás kezelésére hazai szinten hozott intézkedések meglétével. Az Egyezmény 1. cikke szerinti joghatósági fogalommal kapcsolatos esetjog kiterjesztése sem indokolt.

(f) Hollandia Kormánya

101. Hollandia Kormánya megjegyezte, hogy a jelen ügyben jelentős nehézségek merülnek fel a tényállás megállapításával kapcsolatban. A kérelmezők által az éghajlatváltozás vonatkozásában általánosságban állított tágabb tényállást illetően Hollandia Kormánya elismerte, hogy éghajlatváltozás zajlik, és egyetértett azzal, hogy az éghajlatváltozás ellen a kibocsátáscsökkentésre irányuló intézkedésekkel kell küzdeni, és hogy az éghajlatváltozás káros hatásait alkalmazkodási intézkedésekkel kell megelőzni, illetve korlátozni. Hollandia ezért nemzetközi, európai, regionális és nemzeti szinten is fellép az éghajlatváltozás hatékony kezelése érdekében.

102. Másrészt, ami az éghajlatváltozás kérelmezők által állítólagosan elszenvedett negatív következményeit illeti, e következmények a kérelmezők Portugáliában lévő lakóhelyén vagy annak közelében felmerült tényekhez kapcsolódnak. Ezért Hollandia Kormánya nincs abban a helyzetben, hogy megállapítsa a kérelmezők által állított tények valóságát, mivel azok teljes mértékben Hollandia nemzeti területén kívül merültek fel. A tények megállapítását különösen bonyolulttá teszi, hogy hazai bíróság sem azokról, sem a kérelemben felvetett jogi kérdésekről nem hozott döntést. A kérelmezőkre hárult azon bizonyítékok bemutatása, amelyek lehetővé teszik a Bíróság számára a tényállás minden ésszerű kétséget kizáró megállapítását.

103. A joghatóságot illetően Hollandia Kormánya – többek között – a Bíróság esetjogára (a fent említett *Banković and Others* és *M.N. and Others v. Belgium*, valamint a *Georgia v. Russia (II)* [GC], no. 38263/08, 21 January 2021 ügyekre) hivatkozva megjegyezte, hogy az államok joghatósága elsődlegesen területi jellegű, és hogy extraterritoriális joghatóság csak szűk, kivételes körben állapítható meg. Ez utóbbi szempontból az állam egyén felett gyakorolt ellenőrzése kulcsfontosságú tényező, s az Egyezmény nem foglalkozik kérelmezői jogokra vagy egyéni érdekekre gyakorolt potenciális hatással.

104. A jelen ügyben a kérelmezők Hollandia vonatkozásában semmilyen területi alapú joghatóságra nem hivatkozhatnak. Az ügy a területi elv alól megállapított kivételek hatálya alá sem esik, mivel Hollandia nem gyakorolt tényleges ellenőrzést Portugáliában lévő területek felett, sem a kérelmezők felett. Nem áll fenn olyan konkrét eljárási jellegű körülmény sem, amely Hollandia joghatóságát megalapozná.

105. Az éghajlatváltozás speciális, a kérelmezők által a lenti 126. pontban hivatkozott jellemzőit és tényezőit illetően Hollandia Kormánya úgy vélte, hogy a kérelmezők valójában a joghatóság kauzális koncepciójára kívánnak támaszkodni. A Bíróság joghatósággal kapcsolatos esetjogának a jelentős továbbfejlesztésére törekednek, aminek a Bíróságnak nem szabad helyt adnia, mivel ez az 1. cikk következetlen, kiszámíthatatlan, és az elveket figyelmen kívül hagyó

alkalmazását eredményezné. Ebben az összefüggésben Hollandia Kormánya különösen az alábbiakat jegyezte meg:

(a) A kérelmezők tévesen értelmezték a Bíróság esetjogát, amikor előterjesztették, hogy az esetjog azt a nézetet támasztja alá, hogy a joghatóság kritériuma az Egyezmény által védett érdekek feletti jelentős mértékű ellenőrzés. Ez nyilvánvalóan nem következik a Bíróság esetjogából, amint azt Hollandia Kormánya a fenti 103. pontban kifejtette. Joghatóság nem állapítható meg az államok állítólagos – akár negatív, akár pozitív – felelőssége alapján.

(b) A Bíróság esetjoga nem támogatja a Gyermekjogi Bizottság által a (hivatkozott) *Sacchi és mások* ügyben alkalmazott kauzális joghatósági koncepciót. Az említett ügynek nincs joggyakorlati értéke a Bíróság számára, és nem minden állam – így Hollandia sem – fogadta el a Gyermekjogi Bizottság felügyeleti hatáskörét egyedi ügyek vonatkozásában.

(c) A Bíróság esetjoga szerint az előreláthatóság vagy a tudomásszerzés nem szolgál alapként az 1. cikk szerinti joghatóság megállapításához.

(d) A cselekmények időtartama vagy azok következményei sem releváns tényezők a joghatóság megállapítása szempontjából.

(e) A joghatóság szempontjából nem releváns, hogy a kifogásolt hatások valamely állam területén vagy ellenőrzése alatt folytatott tevékenységhez kapcsolódtak (hivatkozás a fent említett *M.N. és mások kontra Belgium* ügyre).

(f) Az állam cselekvőképessége nem releváns tényező a joghatóság megállapítása szempontjából, amint az a (fent hivatkozott) *H.F. és mások kontra Franciaország* ügyben megállapításra került.

(g) A kérelmezők által hivatkozott nemzetközi jogi anyag nem támasztja alá a joghatóság megállapítását. Az anyagi jogi kötelezettségek nem határozzák meg a joghatóság kérdését; a joghatóság inkább az Egyezmény alapján felmerülő felelősség szükséges feltétele. A joghatóság továbbá elkülönül az állam anyagi jogi kötelezettségeinek a kérdésétől, és logikailag megelőzi azt. Az utóbbi nem befolyásolhatja az előbbi meghatározását.

106. Hollandia Kormánya nem gondolja, hogy a Bíróság joghatósággal kapcsolatos esetjogát olyan módon kellene továbbfejleszteni, hogy az esetjog az éghajlatváltozást is figyelembe vegye. A kérelmezők által szorgalmazott megközelítés elfogadása az éghajlatváltozáson messze túlmutató ügyekben is jelentősen növelné az Egyezmény földrajzi hatályát, az ilyen megközelítés pusztán éghajlatváltozással összefüggésben történő alkalmazása pedig nehezen lenne igazolható. Egyébként is, amint azt a holland legfelsőbb bíróság *Urgenda*²⁰ ügyben hozott ítélete is mutatja, már az Egyezmény alapján, ilyen továbbfejlesztés nélkül is biztosított az éghajlatváltozás következményeivel szembeni gyakorlati és hatékony bírói védelem. Mindenesetre, a Bíróság joghatósággal kapcsolatos esetjogának az éghajlatváltozással kapcsolatos bármilyen kiterjesztése számos összetett és nyitott, az egyezményi rendszer működésének a lényegét érintő kérdést vetne fel.

107. Ebben az összefüggésben az sem képzelhető el, hogy az egyezményes jogok felosztása és személyre szabása joghatóság megalapozásához vezethetne. A Bíróság esetjoga szerint ilyen felosztás és személyre szabás csak akkor lehetséges, ha az érintett személy az állami szervek által gyakorolt hatalom és ellenőrzés alapján az állam joghatósága alá tartozik (hivatkozás: *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom* [GC], no. 55721/07, § 137, ECHR 2011, és *Ukraine and the Netherlands v. Russia* (dec.) [GC], nos. 8019/16 and 2 others, § 571, 30 November 2022). Ebben az összefüggésben az Egyezmény „jogi teré”-nek a koncepciója nem segíthet az

²⁰ The State of the Netherlands v. Stichting Urgenda, 20 December 2019, NL: HR: 2019: 2007.

állam extraterritoriális joghatósága kiterjesztési hatókörének a korlátozásában. Hasonlóképpen, a „speciális vonások” teszt a 2. cikk szerinti eljárási kötelezettséggel összefüggésben került felállításra, és nem alkalmazható az éghajlatváltozással kapcsolatosan (hivatkozás: többek között a fent hivatkozott *Hanan* ítélet 132-45. pontjaira).

108. A hazai jogorvoslatok kimerítését illetően Hollandia Kormánya rámutatott, hogy a kérelmezők semmilyen jogorvoslatot nem próbáltak igénybe venni, ami ellentétes a szubszidiaritás elvével. A (fent hivatkozott) *Demopoulos és mások* ügyben hozott döntésre utalva megjegyezte, hogy egy adott szerződő állam joghatóságán kívül élő kérelmezők nem mentesülnek a belföldi jogorvoslatok adott állambeli kimerítése alól. Azzal az érveléssel, hogy ügyükben a Bíróságnak olyan ítéletet kell hoznia, hogy azt az államok nemzeti bíróságai nemzeti szinten majd iránymutatásként használhassák, a kérelmezők a feje tetejére kívánják állítani a szubszidiaritás elvét. Érveik szembemennek az Egyezmény 35. cikkének 1. bekezdése szerinti kimerítési szabállyal és a szubszidiaritás elvével.

109. A kérelmezők áldozat státuszát illetően Hollandia Kormánya úgy vélte, hogy ez a kérdés a panasz érdemi részéhez tartozik. Mivel a kérelmezők nem vették igénybe a rendelkezésre álló és hatékony hazai jogorvoslati lehetőségeket, Hollandia Kormánya nem tudja megállapítani a tényeket, és nem tudja ellenőrizni a kérelmezők által állított tényeket. Ezért az általuk elszenvedett kár bizonyításának a terhe teljes mértékben a kérelmezőket terheli.

(g) Portugália Kormánya

110. Portugália Kormánya elismerte, hogy a kérelmezők az ország területi joghatósága alá tartoznak, de hangsúlyozta, hogy a joghatóságot el kell választani attól a kérdéstől, hogy az állam ténylegesen felelős-e a kérelmezői panaszok alapjául szolgáló cselekményekért vagy mulasztásokért. A kérelmezők nem bizonyítottak kellően közvetlen okozati összefüggést az alperes Kormány éghajlatváltozással kapcsolatos cselekedetei vagy mulasztásai, valamint az általuk állított kár és sérelem között; csupán általánosságban utaltak az alperes államok üvegházhatásúgáz-kibocsátására. A kérelmezők által benyújtott adatok szerint azonban Portugália 2018-ban a globális üvegházhatásúgáz-kibocsátás 0,14%-áért volt felelős. Portugáliát nem lehet egyénileg felelőssé tenni, mivel az éghajlatváltozás állítólagos káros hatásai olyan globális jelenség következményei, amelyért sem Portugália, sem a többi alperes állam sem egyénileg, sem együttesen nem tehető felelőssé.

111. Portugália Kormánya úgy érvelt, hogy a hazai rendszer hatékony és elérhető jogorvoslati lehetőségeket biztosított, amelyeket a kérelmezők igénybe vehettek volna, de nem vettek igénybe. A jogorvoslatok a 2017. évi erdőtűzek áldozatai számára biztosított nem bírósági jogorvoslatokra, valamint bírósági jogorvoslatokra oszthatók.

112. Az előbbieket illetően, a szóban forgó erdőtűzeket követően a 108/2017. számú törvény értelmében kompenzáció – nem bírósági, ingyenes és gyors – jogorvoslatok kerültek megalkotásra és váltak elérhetővé annak érdekében, hogy az elhunyt személyek hozzátartozói, a személyes és pszichológiai károkat elszenvedett egyének, valamint azok, akiket anyagi kár ért, azonnali kártérítésben részesüljenek. Ezt követően az ombudsman koordinálásával és felügyelete alatt létrehozta egy független bizottságot a kártérítési igények értékelésére és elbírálására. Az igénylői kategóriákat is kiterjesztették annak érdekében, hogy kiterjedjenek azon személyekre is, akiknek fizikai vagy mentális egészségét, jövedelmét vagy vagyonát a felmérés és az illetékes szolgálatok megerősítése szerint az erdőtűzek közvetlenül vagy közvetve érintették. A Független Bizottság felmérte az anyagi és nem anyagi károkat, és nemcsak pénzübeli kártérítésről, hanem segélyekről és azonnali intézkedésekről is gondoskodott, mint például orvosi ellátás és nyomon követés (klinikai megfigyelés), pszichológiai támogatás,

ideiglenes szállás, lakásfelújítási munkálatok és szociális támogatás. E jogorvoslatok keretében 728 kártérítési igényt nyújtottak be, amelyek közül 505 igényt fogadtak el (összesen 35 482 075 euró összegű kártérítés került kifizetésre). A kérelmezők azonban nem szerepelnek azon személyek listáján, akik e jogorvoslati lehetőség keretében kártérítést kértek.

113. A bírói jogorvoslatokat illetően Portugália Kormánya rámutatott arra, hogy manapság a környezetvédelmi perek már a hazai igazságszolgáltatási rendszer valóságához tartoznak. A közigazgatási bíróságok számos környezeti kérdéssel és ökológiai kárral kapcsolatos ügygel foglalkoztak, mint például a várostervezés, az infrastruktúra környezetre gyakorolt hatása, a környezetszennyezés, valamint a vízforrások, a folyók, a tenger és a part menti területek védelme. Az Alkotmány 66. cikke, amely garantálja az egészséges környezethez való jogot, közvetlenül alkalmazható az ilyen perekben. Továbbá, Portugáliában az elsődleges jogszabályokat meg lehet támadni az Alkotmánnyal való összeegyeztethetlenség miatt.

114. Portugália Kormánya konkrétan az alábbi jogorvoslati lehetőségekre mutatott rá:

(a) Az Alkotmány 66. cikkének 1. bekezdése kimondja, hogy „mindenkinek joga van az egészséges és ökológiailag kiegyensúlyozott emberi életkörnyezethez, és kötelessége megvédeni azt”. Alapvető jogként ez a rendelkezés közvetlenül alkalmazandó, vagyis a hazai bíróságok által közvetlenül érvényesíthető, ahogyan azt az Alkotmány 18. cikke is előírja. A szóban forgó jog általános személyiségi jogként tételeződik, így a hazai jogrendszerben aktív védelemben részesül (lásd a fenti 40. és 52. pontot).

(b) Az Alkotmány 52. cikke előírja, hogy az egyének (valamint az egyesületek) közérdekű keresetet (*actio popularis*) kezdeményezhetnek, amelyen keresztül kérhetik, hogy a hatóságok bizonyos magatartást tanúsítsanak, vagy jogi és/vagy közigazgatási intézkedéseket hajtsanak végre – többek között – a környezet védelmével kapcsolatban. A 83/95. sz. törvény szerint (lásd a fenti 41. pontot) a közérdekű igényérvényesítés joga többek között a közegészségügy, a környezet és az életminőség védelme érdekében gyakorolható (1. § (1) bekezdés). Közérdekű keresetet olyan magánszemélyek vagy egyesületek (vagy az ügyészség) kezdeményezhetnek, akik ezen általános és szerteágazó érdekek védelmét kívánják elérni (2. § (1) bekezdés és 16. §).

c) A Polgári Törvénykönyv 70. cikkének 1. bekezdése (lásd a fenti 42. pontot) egyéni védelmet nyújt minden jogellenes bűncselekménnyel, valamint a fizikai vagy az erkölcsi személyiség sérelmének a veszélyével szemben. Ugyanezen rendelkezés (2) bekezdése bírósági keresetet biztosít a fenyegetés bekövetkezésének megakadályozására, illetve a már bekövetkezett ártalom hatásainak csökkentésére. A személyiség védelmét szolgáló különleges eljárásokról a polgári perrendtartásról szóló törvény 878. cikke rendelkezik (lásd a fenti 43. pontot).

d) A környezetvédelmi kerettörvény 7. § (1) bekezdése (lásd a fenti 44. pontot) környezeti ügyekben mindenki számára garantálja a jogaik és érdekeik teljes körű és hatékony védelméhez való jogot.

e) Az állampolgárok és az állam közötti kapcsolatot szabályozó 67/2007. sz. törvény (lásd a fenti 45. pontot) szerződésen kívüli polgári jogi felelősség megállapítása iránti keresetet biztosít az állam ellen, amely alapján kártérítés kapható az állam jogellenes intézkedése vagy tétlensége által okozott kárért vagy sérelemért. Ez a szolgálatok szabálytalan működésére vonatkozik, és vagyoni és nem vagyoni károkra, valamint már bekövetkezett és jövőbeli károkra is kiterjed. Ezt a jogorvoslati lehetőséget a Bíróság (a bírósági eljárás időtartama tekintetében) hatékony jogorvoslatnak találta (hivatkozás: *Valada Matos das Neves v. Portugal*, no. 73798/13, 29 October 2015).

f) A közigazgatási perrendtartás (lásd a fenti 46. pontot) olyan jogorvoslati lehetőségeket tartalmaz, amelyekkel a környezet és az életminőség vonatkozásában a közigazgatás pozitív

vagy negatív intézkedések meghozatalára kényszeríthető, továbbá ideiglenes intézkedéseket és sürgős jogorvoslatot célzó perindítási lehetőséget is biztosít.

g) A 35/98. sz. törvény (lásd a fenti 47. pontot) – környezetvédelmi nem kormányzati szervezetek vonatkozásában – elismeri a környezet károsodását eredményező cselekmények vagy mulasztások bírósági úton történő megelőzéséhez, felfüggesztéséhez vagy megszüntetéséhez, valamint az ilyen cselekményekből vagy mulasztásokból eredő polgári jogi felelősség érvényesítéséhez való jogot.

h) A 147/2008. sz. törvényerejű rendelet olyan környezeti felelősségi rendszert (lásd a fenti 48. pontot) állít fel, amely az egyes gazdasági ágazatokban végzett bármely tevékenységből eredő, a védett fajokat és a természetes élőhelyeket, a vizeket és a talajt ért környezeti károkra, valamint az ilyen károk közvetlen veszélyére alkalmazandó.

i) Az éghajlatvédelmi törvény (98/2021. sz. törvény) (lásd a fenti 49. pontot) vészhelyzetként ismeri el az éghajlatváltozást. Az éghajlatváltozást felgyorsító vagy ahhoz hozzájáruló káros cselekedeteket és mulasztásokat felelősségi forrásként határozza meg, és az ilyen gyakorlatok tekintetében szabálysértési törvényi tényállás megalkotását írja elő.

115. A kérelmezők nem szolgáltatottak bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy milyen akadályok gátolták őket abban, hogy igénybe vegyék a fenti jogorvoslati lehetőségeket. Ha a bírósági eljárás költségeinek fedezésével kapcsolatosan voltak problémáik, akkor a 34/2004. sz. törvény alapján költségmentességet kérhettek volna (lásd a fenti 50. pontot). A belföldi eljárásokban mentesülhettek volna a perköltség megfizetése alól, és az állam költségén ügyvédet kaphattak volna. A hazai jogrendszer azon akadályokra is kínált megoldásokat, amelyekkel a fiatalok az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés során esetlegesen szembesültek. Kiskorúak esetében a gyermekeket és fiatalokat a felettük szülői felügyeletet gyakorló személy vagy személyek képviselhették törvényesen (polgári perrendtartás 16. cikk).

116. A fenti megfontolások azt mutatják, hogy több hozzáférhető és hatékony hazai jogorvoslati lehetőség állt a kérelmezők rendelkezésére, amelyek kimerítését azonban – az Egyezmény 35. cikkének 1. bekezdésében foglalt követelmény ellenére – elmulasztották.

(h) Svájc Kormánya

117. Svájc Kormánya előterjesztette, hogy a kérelmezők lényegében a Bíróság környezetvédelmi legfelsőbb bírósággá válását kérik, ami a Bíróság nem lehet, hiszen feladata az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok értelmezése. Úgy vélte továbbá, hogy az éghajlatváltozási folyamat bírósági útra terelése nem helyénvaló, és a hatalmi ágak szétválasztása, valamint a szubszidiaritás elve szempontjából is kérdéseket vet fel.

(i) Törökország Kormánya

118. Törökország Kormánya hangsúlyozta, hogy amennyiben a kérelmezők a Párizsi Megállapodás szerinti 1,5 Celsius-fokos határérték be nem tartása miatt Törökország joghatóságának vagy felelősségének a megállapítását kérik, úgy Törökország előterjeszti, hogy sem a 2017. évi portugáliai tüzek idején, sem pedig akkor, amikor a kérelmezők benyújtották keresetüket a Bírósághoz, nem volt részese e Megállapodásnak. Ezért Törökország a szóban forgó időszak vonatkozásában semmilyen felelősségre nem vonható e Megállapodás alapján. Továbbá, Törökország nem volt részese az Aarhusi Egyezménynek, és az uniós jogi eszközök sem kötötték. Törökország történeti hozzájárulása az üvegházhatású gázok kibocsátásához elhanyagolható mértékű. Nem lehet azt állítani, hogy Törökország lényeges képességgel

rendelkezik arra, hogy a kérelmezők által felvetett módon járjon el az esetleges extraterritoriális joghatósága tekintetében.

119. A jelen ügyben a kérelmezők az éghajlatváltozás által okozott súlyos következményekre és katasztrofális károokra hivatkoztak ahelyett, hogy a Bíróság esetjogában megkövetelt egyéni áldozati státuszukat bizonyították volna. Panaszuk *actio popularis* jellegű.

B. A kérelmezők

1. Általános megjegyzések

120. A kérelmezők előterjesztették, hogy az Egyezmény képes kezelni azokat a mélyreható kihívásokat, amelyeket az éghajlatváltozás egzisztenciális veszélye a legalapvetőbb emberi jogok védelmére nézve jelent, és a jelen ügy nagyon is az egyezményes jogok hatálya alá tartozik. A kérelmezők egyszerűen csak a bevett egyezményes elveknek a klímaváltozás kivételes körülményeire történő alkalmazását kérik. Ez azért szükséges, hogy az Egyezményben számukra biztosított jogok hatékony védelemben részesüljenek azon fenyegetéssel szemben, amit az éghajlatváltozás okoz. Ez különösen igaz arra figyelemmel, hogy Portugália (ahol a kérelmezők élnek) az éghajlatváltozás által leginkább érintett európai országok közé tartozik.

2. Joghatóság

121. Portugália területi joghatósága minden kétséget kizáróan megállapításra került. A többi alperes államot illetően a kérelmezők egyetértettek abban, hogy a jelen ügy tényállása nem tartozik az extraterritoriális joghatóság egyetlen bevett kategóriája alá sem. Ezért meg kell vizsgálni a joghatóságot megalapozó elveket, ahogyan azok különösen a (fent hivatkozott) *Banković és mások, az Al-Skeini és mások*, valamint a *H. F. és mások kontra Franciaország* ügyben kifejlesztésre kerültek. A jelen ügyben az extraterritoriális joghatóságot az alapozza meg, hogy a kérelem kivételes körülményei között az alperes államok kibocsátásai, illetve a kibocsátásszabályozás/-korlátozás elmulasztása olyan hatásokat váltott ki ezen államok területén kívül, amelyek a kérelmezőket ezen államok joghatósága alá vonják.

122. A kérelmezők úgy érveltek, hogy kivételes körülmények között elegendő ténybeli és/vagy jogi kapcsolat fennállása esetén megállapítható az extraterritoriális joghatóság. Így korábban megállapításra került, hogy az államok által a területükön kívül végrehajtott vagy ott hatást kiváltó cselekmények joghatóság gyakorlásának minősülhetnek (hivatkozás: többek között a fent hivatkozott *M.N. and Others v. Belgium*, § 113). Bár a határokon átnyúló környezeti kár vagy az éghajlatváltozás eddig nem szerepelt a kivételes körülmények között, a kivételek nem kimerítő jellegűek, körük bővíthető (hivatkozás: *Georgia v. Russia (II)*, § 114).

123. A lényeges kérdés az, hogy a joghatóság megalapozásához elegendő kapcsolat áll-e fenn az állam és az adott magánszemély között. Az ilyen értékelés egy sor tényezőn alapul, amelyeket együttesen kell figyelembe venni az adott ügy konkrét tényállásával összefüggésben. A jelen ügyben a joghatósággal kapcsolatos vitás kérdéseket a Bíróság értékelésének érdemi szakaszában lehet vizsgálni. Fontos szem előtt tartani, hogy a kérelmezők csak a kibocsátásszabályozást és/vagy -korlátozást célzó, az államok hatáskörébe eső intézkedések megtételére irányuló pozitív kötelezettségek egy nagyon korlátozott körére vonatkozóan állítják a joghatóság fennállását.

124. Az államok joghatóságának megállapításához szükséges tényezőket illetően a kérelmezők először is úgy érveltek, hogy az éghajlatváltozással kapcsolatos sajátos vonások a

joghatóság fennállása mellett szólnak, és azt az Egyezmény jogi terére való korlátozással lehetne megállapítani. A joghatóság fennállásának megállapítása mellett különösen az alábbi érvek hozhatók fel: (a) az éghajlatváltozásnak többoldalú dimenziója van, és minden állam felelős azért, hogy intézkedéseket tegyen a globális felmelegedés korlátozására; (b) az éghajlatváltozás hatásainak súlyossága már most is jelentős, és katasztrofális lenne, ha a globális felmelegedés meghaladná az 1,5 Celsius-fokot; (c) a kérelmezőknek nincs más eszközük arra, hogy az alperes államokat felelősségre vonják, vagy hogy megakadályozzák az éghajlatváltozás által a kérelmezők Egyezményben biztosított jogaira gyakorolt hatást; és (d) az államoknak 2030-ig mélyreható és gyors kibocsátáscsökkentést kell végrehajtaniuk ahhoz, hogy remény legyen a globális felmelegedés 1,5 Celsius-fok alatt tartására, és a kérelmezők Egyezményes jogaira gyakorolt legsúlyosabb hatások elhárítására.

125. Másodszor, annak megengedése, hogy a kérelmezők Portugália ellen nyújthassanak be kérelmet, önmagában nem elegendő és csak korlátozott jelentőségű. Különösen, az arra való várakozási folyamat, hogy az egyes államok megfelelő kérelmezői hasonlóan ambiciózus kérelmeket terjesszenek elő az éghajlatváltozással kapcsolatban a saját területi államukat terhelő kötelezettségek határainak tesztelésére, alapvetően ellentétes azzal a gyorsasággal, amellyel a kibocsátásokat csökkenteni kell, és az államok kötelezettségeinek a körét tisztázni kell. Továbbá, el kell kerülni, hogy az Egyezmény jogi terében védelmi vákuum keletkezzen, ezért a joghatóság Portugáliára korlátozása nem lenne megfelelő, tekintettel (a) Portugália üvegházhatásúgáz-kibocsátásának a relatív szintjére, és (b) az éghajlatváltozási hatások, az alkalmazkodóképesség és a sebezhetőség Európa-szerte eltérő szintű súlyosságára.

126. Harmadszor, az alperes államok és a kérelmezők között elegendő kapcsolat áll fenn a joghatóság megalapozásához. Itt azonban nem egyszerűen a joghatóság kauzális fogalmáról van szó. Ez az éghajlatváltozás sajátosságain, valamint olyan tényezőkön alapul, mint az előreláthatóság, a tudomás, az időtartam és a képesség. A „speciális vonások” teszt mind az anyagi jogi, mind az eljárásjogi kötelezettségek tekintetében érvényesül. A Bíróság a közelmúltban a (fent hivatkozott) *H.F. és mások kontra Franciaország* ügyben elismerte a „speciális vonások” teszt általános relevanciáját. A jelen ügyben a „speciális vonások” tesztrel kapcsolatos megfontolások az alábbi elemeken alapulnak:

(a) Az alperes államok ellenőrzést gyakoroltak a kérelmezők egyezményes érdekei felett, ami figyelembe veendő releváns kritérium kell, hogy legyen.

(b) Okozati összefüggés áll fenn az alperes államok tevékenysége, valamint a kérelmezőket ért hatások között, mivel az államok kibocsátásai és a kibocsátásszabályozás/-korlátozás elmulasztása lényegesen hozzájárult a globális felmelegedés kockázatához (hivatkozás – többek között – a Gyermekjogi Bizottság *Sacchi és mások* ügyben hozott határozatára). Továbbá, a kérelmezők jogait érintő emiatti hatás, valamint az éghajlatváltozás többoldalú dimenziója azt jelenti, hogy a kibocsátási szintek és a kibocsátáscsökkentő intézkedések tekintetében a területi állam és a területen kívüli államok a mulasztásaikkal okozott károk kockázat tekintetében azonos okozati viszonyban állnak a kérelmezők jogaival.

(c) A kérelmezők jogaira gyakorolt hatások előre láthatók voltak, és/vagy az alperes államoknak tudomása volt e hatásokról, illetve el kellett gondolkodniuk azokon.

(d) A kérelmezőkre gyakorolt hatások hosszú időtartamúak.

(e) A hatásokat az alperes államok területén és/vagy ellenőrzése alatt végzett tevékenységek okozták.

(f) A kérelmezők érdekeinek védelme megkövetelte, hogy a kibocsátások szabályozása/korlátozása érdekében minden alperes állam meghozza a hatáskörébe eső intézkedéseket.

(g) A joghatóság fennállásának a megállapítását a nemzetközi jog vonatkozó szabályai és más nemzetközi emberi jogi szervek megközelítései alátámasztják, a joghatóság fennállásának megállapítása azokkal összhangban áll.

127. A tárgyaláson a kérelmezők az alábbiak szerint foglalták össze az extraterritoriális joghatóságot megalapozó releváns tényezőket: (a) az éghajlatváltozás multilaterális dimenziója – ami az alperes államok éghajlatváltozáshoz való jelentős mértékű hozzájárulására, és az ebből következő, a kérelmezőket érintő kárveszélyre vonatkozik; b) ellenőrzés – az üvegházhatású gázok kibocsátása, valamint a kérelmezők Egyezményben védett érdekei felett gyakorolt; c) okozati összefüggés – az alperes államok üvegházhatásúgáz-kibocsátása jelentősen hozzájárult az éghajlatváltozás súlyosbodásához, és a kibocsátások hatásai azonos okozati összefüggésben álltak a kérelmezők jogaira gyakorolt hatással; (d) tudomás és előreláthatóság – az éghajlatváltozás kérelmezők jogaira gyakorolt hatásait az alperes államok már évtizedek óta előre láthatták; e) képesség – egyedül eljárva Portugália nem képes megvédeni a kérelmezők egyezményes jogait; f) a hatékony emberi jogi jogvédelem fontossága, és a vákuum elkerülésének szükségessége az Egyezmény jogi terén belül; és g) konzisztencia – az éghajlatváltozással és az emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi jogi fejleményekben.

3. A hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítése

128. A kérelmezők előterjesztették, hogy nem kellett kimeríteniük a hazai jogorvoslati lehetőségeket, mivel az alperes államokban nem álltak rendelkezésre hatékony jogorvoslatok, illetve olyan speciális vonások álltak fenn, amelyek felmentették őket a jogorvoslati lehetőségek kimerítésének követelménye alól. Érveiket az alábbi pontokra alapozták.

129. Először is, a Bíróságnak figyelembe kell vennie panaszaik specifikus természetét, nevezetesen azt, hogy az alperes államok megsértették a kérelmezők számára az Egyezmény 2., 3., 8. és 14. cikkében biztosított jogokat azáltal, hogy elmulasztották kibocsátásaik olyan szabályozását és korlátozását, hogy azok összhangban álljanak az 1,5 Celsius-fokos cél elérésével. Ezért a jogorvoslatok csak akkor lennének hatékonyak és orvoslás biztosítására alkalmasak, ha észszerű kilátások lennének arra, hogy: (a) a hazai bíróság megvizsgálja, hogy az alperes állam kibocsátáscsökkentési célkitűzései és intézkedései elegendőek-e ahhoz, hogy – amennyiben minden állam ugyanolyan ambiciózus intézkedéseket hozna – az eredmény összhangban álljon az 1,5 Celsius-fokos cél elérésével, és b) ha nem ez lenne a helyzet, akkor a hazai bíróság kötelezné az alperes államokat a cél eléréséhez szükséges kibocsátáscsökkentés végrehajtására.

130. Másodszor, azokban az alperes államokban, amelyekben létezett emberi jogi alapú vagy hasonló éghajlati követelésekkel kapcsolatos esetjog, a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek nem voltak alkalmasak vagy nem nyújtottak észszerű kilátást hatékony orvoslatra a kérelmezők panaszai vonatkozásában. A kérelmezők különösen az alábbiakat terjesztették elő:

(a) Az Egyesült Királyságban, Svájcban és az Európai Unió Bírósága (EUB) előtt a kérelmezők nem tudnának jogorvoslathoz jutni a hazai bíróságok előtt, mivel emberi jogi alapú éghajlatvédelmi ügyekben nincs keresetelési joguk. Más joghatóságokban az alperes államra hárul annak bizonyítása, hogy a kérelmezők a lakóhelyüktől függetlenül jogosultak hasonló kereset hazai bírósághoz történő benyújtására.

(b) Azokban az alperes államokban, amelyekben a hazai bíróságok érdemben értékelték az emberi jogi alapú éghajlatvédelmi ügyeket, de úgy találták, hogy az államoknak az Egyezmény alapján nincsenek kötelezettségeik az éghajlatváltozással kapcsolatban, vagy az államok nem sértették meg ezeket a kötelezettségeket (Ausztria, Írország és Norvégia példáját említve), a kérelmezők nem rendelkeznek a siker észszerű kilátásával.

(c) Azokban az alperes államokban, amelyekben voltak formálisan sikeres klímaügyek, a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek nem lennének alkalmasak arra, hogy a kérelmezők számára orvoslást nyújtsanak, mivel a hazai bíróságok által tett megállapítások korlátozottak és elégtelenek a kérelmezők által benyújtott specifikus panaszok kezelésére (Belgium, a Cseh Köztársaság, Franciaország, Németország, Írország és Hollandia példáját említve). Valójában a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek az 1,5 Celsius-fok fölé kúszó, katasztrofális felmelegedés előírásának minősülnek.

Összefoglalva, azon alperes államok esetjoga, amelyekben előfordultak éghajlattal kapcsolatos ügyek, azt jelzi, hogy (i) a hazai bíróságok keresetösségi jog hiányára hivatkozva megtagadnák a jelen ügy kulcskérdéseinek az értékelését, (ii) a kérelmezőknek csekély kilátása lenne a sikerre, vagy (iii) a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek nem lennének elegendők a kérelmezői panaszok orvoslására.

131. Harmadszor, azokban az alperes államokban, amelyekben nem létezett emberi jogi alapú éghajlati ügyekkel vagy ezekkel egyenértékű követelésekkel kapcsolatos esetjog (beleértve Portugáliát is), a jogorvoslati lehetőségek nem voltak kellően biztosak ahhoz, hogy hatékonyak és hozzáférhetőek minősüljenek. A tág alkotmányos rendelkezések, amelyek elméletileg hatékony jogorvoslatot biztosíthatnának, a gyakorlatban nem nyújtottak kellő bizonyosságot ahhoz, hogy ezt az értékelést megváltoztassák. Különösen, Portugáliában nem létezett éghajlatváltozással kapcsolatos ítélkezési gyakorlat, és a portugál Kormány által az Alkotmány 66. cikkének alkalmazásával kapcsolatban említett ítélkezési gyakorlat tárgyát tekintve távol áll a jelen ügyben felmerült kérdésektől. Továbbá, az Alkotmány e tekintetben csak tág és általános rendelkezéseket tartalmaz. Miközben a kérelmezők elfogadták, hogy bizonyos esetekben tesztelniük kellett volna az egyébként bizonytalan védelem terjedelmét, ez a követelmény itt nem lenne helyénvaló, tekintettel arra, hogy: (i) nem vezettek be új, konkrét jogorvoslatokat; (ii) a kibocsátáscsökkentési intézkedéseket sürgősen meg kell hozni, így a kérelmezők jogainak hatékony védelmét aláásná, ha minden egyes alperes államban tesztelniük kellene a rendelkezésre álló védelem mértékét; és (iii) az éghajlati perek újszerű jellegére, valamint az összes többi államban eddig alkalmazott hazai jogorvoslatok eredménytelenségére figyelemmel tesztelés esetén nem volt alap annak feltételezésére, hogy hatékony jogorvoslatok állnak rendelkezésre. A kérelmezők úgy vélték, hogy a hazai jogorvoslatok kimerítésével kapcsolatos álláspontjuk ebben az összefüggésben teljes mértékben összhangban áll az Egyezmény 35. cikkének 1. bekezdésével kapcsolatos esetjoggal, különösen arra figyelemmel, hogy a kimerítést az egyedi ügyek körülményei alapján kell vizsgálni.

132. Negyedszer, a logisztikai és pénzügyi nehézségekre, az ügy sürgősségére és a helyzet súlyosságára figyelemmel észszerűtlen terhet róna a gyermek- és fiatalkorú kérelmezőkre annak megkövetelése, hogy az összes alperes államban mérítsék ki a hazai jogorvoslati lehetőségeket.

133. Ötödször, az alperes államok éghajlatváltozással kapcsolatos intézkedéseinek az Egyezménnyel való összeegyeztethetősége olyan újszerű és nemzetek feletti kérdés, amely megköveteli, hogy a Bíróság a szubszidiaritás elvével és a Bíróság felügyeleti joghatóságának jellegével összhangban iránymutatást adjon a szerződő államoknak az éghajlatváltozással kapcsolatos kötelezettségeik tekintetében. Az iránymutatás hatása tompítja az „ügyáradat”-ra vonatkozó esetleges érveket.

134. Végül, a kérelmezők vagylagosan előterjesztették, hogy a fent említett okok „speciális vonások”-nak minősültek, amelyek felmentették őket a hazai jogorvoslatok kimerítésének szabálya alól.

4. Áldozat státusz

135. A kérelmezők úgy érveltek, hogy tényleges áldozatok, akiket közvetlenül érintenek az alperes államok jogsértései. Az emberi tevékenységgel összefüggő (antropogenikus) éghajlatváltozás már eddig is egyre erősebb ártalmaknak tette ki őket, és ez a jövőben is folytatódni fog. A kérelmezők egyúttal potenciális áldozatok is, akik ésszerű és meggyőző bizonyítékokat szolgáltatottak arra vonatkozóan, hogy személyesen őket érintő jogsértések fognak valószínűsíthetően bekövetkezni. A globális felmelegedés fokozódásával a kérelmezőket érő ártalmak elkerülhetetlenül súlyosbodni fognak (különösen, ha a felmelegedés meghaladja az 1,5 Celsius-fokot). További ártalmak kockázatának is ki vannak téve (a fenti 26. pontban foglalt körülményekre figyelemmel). A lakosság azon speciális szegmenséhez tartoznak, amelyet az éghajlatváltozás különösen érint.

136. Az áldozat státusz kérdése összekapcsolható az érdem kérdésével, és „közvetlen” kapcsolat áll fenn áldozat státuszuk, valamint az Egyezmény rendelkezéseinek alkalmazhatósága között. Amennyiben felmerül az okozati összefüggés kérdése, úgy a kérelmezők az áldozat státusz és az alkalmazhatóság szempontjából elegendő ok-okozati összefüggést állapítottak meg az éghajlatváltozás, valamint a jogaikra gyakorolt tényleges és jövőbeli hatás között, amit annak fényében kell vizsgálni, hogy a jelen ügy az államok Egyezmény alapján fennálló pozitív kötelezettségeit érinti.

C. Harmadik fél beavatkozók

1. Az Európa Tanács emberi jogi biztosa

137. A biztos érvelése szerint egyértelmű, hogy a környezet és az emberi jogok kölcsönösen függenek egymástól; az egészségtelen vagy az emberi beavatkozás miatt más módon – például éghajlatváltozás által – negatívan érintett környezetben élés emberi jogi jogsértéseket eredményezhet. A környezetromlás és különösen az éghajlatváltozás hatással lehet az élethez való jogra, a magán- és családi élethez való jogra, az embertelen vagy megalázó bánásmódtól való mentességre, és a megkülönböztetés tilalmára. Az éghajlatváltozás számos szociális, gazdasági és kulturális jogra is kifejezett hatást gyakorol. A környezeti károk aránytalanul nagy mértékben érintik a gyermekeket, amit a nemzetközi közösség már régóta elismer. Az éghajlatváltozás sok gyermeket nélkülözésekkel teli életre fog kényszeríteni. A fiataloknak gyakran korlátozott lehetőségeik vannak arra, hogy megváltoztassák az éghajlatváltozással kapcsolatos események menetét, mivel korlátozottak a politikai döntéshozatali folyamatokban való részvételi lehetőségeik. Egyre több fiatal tapasztal egzisztenciális félelmet és éghajlati szorongást.

138. Az éghajlatváltozás, amely az emberi tevékenységnek betudható környezetromlás egyik különösen súlyos oka és következménye, az emberi jogi szervezetek figyelmét is felkeltette, mivel súlyos, határokon átívelő hatást gyakorol az emberek azon képességére, hogy biztonságos, egészséges és méltóságteljes életet éljenek. Alapvető fontosságú, hogy az éghajlatváltozás által érintett fiatalokat meghallgassák, és hogy e fiataloknak hozzáférésük legyen az igazságszolgáltatáshoz. Néhány tagállamban az éghajlatváltozással kapcsolatos perek annak bírósági elismeréséhez vezettek, hogy az éghajlatváltozás emberi jogi jogsértéseket eredményez. Bár ez pozitívum, a klímaváltozás által okozott emberi jogi jogsértések áldozatainak a saját országukban számos akadályba ütköznek az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférés terén. Ennek az az oka, hogy a bíróságok és a hazai szintű egyéb jogorvoslati lehetőségek gyakran elszigetelten, nemzeti kontextusra fókuszálva működnek. A nemzeti éghajlatvédelmi eszközök és szakpolitikák az adott nemzet lakosságára gyakorolt hatást

értékelik, gyakran figyelmen kívül hagyva a máshol élő emberekre gyakorolt hatásokat. A hazai bíróságok gyakran csak az éghajlatváltozással kapcsolatos kötelezettségvállalások abszolút minimumának betartásáért teszik felelőssé az államokat. Az éghajlatváltozás transznacionális probléma, amely koherens, transznacionális megoldásokat igényel.

139. Az éghajlattal kapcsolatos emberi jogi jogsértések határokon átnyúló jellege megnehezíti azok konkrét egyedi entitásokra vagy államokra történő visszavezetését. A biztos már korábban is figyelmeztetett arra, hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni az Európában keletkező szennyezésnek a máshol élő emberek emberi jogaira gyakorolt következményeit. Ugyanez vonatkozik a Bíróság joghatósági területére is. Az éghajlatváltozás globális, határokon átnyúló jellegére figyelemmel a részes államok nem engedhetik az üvegházhatású gázok kibocsátásának azon következmények figyelembevétele nélküli folytatását, amelyekkel az ilyen kibocsátás más tagállamok lakosainak a jogaira nézve jár. Ezt az álláspontot és különösen azt, hogy a fosszilis tüzelőanyagok exportját is be kell vonni a kibocsátásokhoz való tagállami hozzájárulásokba, a biztossal folytatott megbeszélések során a környezetvédelmi emberi jogi aktivisták is megerősítették. Vannak precedensek arra, hogy az államokat nemzetközi, határokon átnyúló összefüggésben felelőssé tették a kibocsátási szintjeikért, különösen, ha ez nemzetközi szerződések megszegésével párosult.²¹

140. Elsősorban a jogsértések határokon átnyúló jellege miatt, az éghajlatváltozás áldozatai nem mindig rendelkeznek hazai jogorvoslatokkal vagy olyan jogorvoslatokkal, amelyek hatékonyak és megfelelők. Ha az egyének a Bírósághoz fordulnak, az éppen azért van, mert a saját országukban nem tudnak igazságot kapni. Valójában az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés továbbra is központi fontosságú kérdés, mivel megfelelő jogorvoslat nélkül az emberi jogok védelme terén nagy hiányosságok mutatkoznának a mai Európában. Az éghajlatváltozás nem illeszkedik a nemzetközi jog hagyományos, a területi szuverenitáson és a nemzeti joghatóságon alapuló szabályaihoz. Ez egy határokon átnyúló probléma, ami határokon átnyúló megoldásokat igényel. Ez az éghajlatváltozás káros hatásainak emberi jogi következményeire is érvényes.

141. A közelmúltban egyértelmű jelek mutatkoztak arra, hogy a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez való emberi jog védelmére irányuló erőfeszítéseket gyakorlatias és hatékony módon kell fokozni. Ez különösen a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez való emberi jogról szóló 2022. július 28-i ENSZ közgyűlési határozat (UN Doc. A/RES/76/300), valamint az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az emberi jogokról és a környezet védelméről szóló 2022. szeptember 27-i CM/Rec(2022)20. sz. ajánlásának az elfogadására vonatkozik.

2. Európai Bizottság

142. Az Európai Bizottság az Európai Unió nevében kidolgozta azokat az elveket, amelyek a Párizsi Megállapodásból eredő kötelezettségek európai uniós szintű végrehajtását szabályozzák. Az uniós éghajlat-politika és a jelenlegi jogi keret, valamint az uniós vívmányok fejlesztése összhangban áll az EU Párizsi Megállapodásból eredő kötelezettségeivel, sőt, túl is lép ezeken a kötelezettségeken, miközben teljes mértékben tiszteletben tartja az elővigyázatosság elvét és a generációk közötti méltányosság elvét. Az Európai Unióban az emberi jogi védelem szintje a környezetvédelem terén egyenértékű az Egyezményben biztosított védelmi szinttel.

²¹ Hivatkozás: European Committee of Social Rights, *Marangopoulos Foundation for Human Rights (MFHR) v. Greece*, decision of 6 December 2006, para 203; Conclusions XV-2 (2001), Italy, Article 11 § 3.

3. Az emberi jogok és a környezetvédelem, valamint a mérgező anyagok és az emberi jogok kérdését vizsgáló ENSZ-különmegbízottak

143. A beavatkozók előterjesztették, hogy az éghajlati vészhelyzet számos kedvezőtlen hatással jár az emberi jogok hatékony élvezetére nézve. A gyermekek különösen kiszolgáltatottak az éghajlatváltozás káros hatásainak. A határokon átnyúló környezeti károk extraterritoriális emberi jogi kötelezettségeket eredményezhetnek a károkozás forrása felett ellenőrzést gyakorló államnál. Ez a megközelítés az Emberi Jogok Amerika-közi Bírósága²² és az ENSZ különböző szervei²³ gyakorlatából következik. Ez különösen fontos az elszámoltathatóság biztosítása érdekében az egyéni és a kollektív állami felelősséget érintő éghajlat-változási ügyekben.

4. Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Európai Hálózata

144. A beavatkozó különösen azt állította, hogy az Egyezmény 2. és 8. cikkének alkalmazásában az 1. cikk szerinti joghatóság magában foglalja a szerződő állam területén keletkező éghajlati károkat is. Nincs jelentősége annak, hogy az éghajlati károkat más államok és szervezetek kibocsátásai is okozták, mivel az Egyezmény megsértése több államnak, valamint részben az állam joghatóságán kívül eső tényezőknek is betudható. A nemzetközi jog alapján minden államot felelősségre lehet vonni a neki betudható magatartásért. A nemzetközi és a nemzeti szinten kialakulóban lévő joggyakorlat azt mutatja, hogy az államokat felelősségre lehet vonni azokért a károkért, amelyekhez a kibocsátásaik vagy a szakpolitikáik hozzájárultak. Az állam joghatósága a tényleges ellenőrzése alatt álló valamennyi kibocsátásra kiterjed. Ennek minimálisan ki kell terjednie az állam területén kitermelt fosszilis tüzelőanyagokból származó kibocsátások elégetése által okozott területi károokra is. Ez a fosszilis tüzelőanyagok kitermelésének sajátosságaiból következik. Az égetésből származó, exportált kibocsátások 1. cikk hatálya alá vonása összhangban áll az ENSZ éghajlatvédelmi rendszerével, amellyel az Egyezményt összhangban kell értelmezni.

145. Az éghajlatváltozás sajátosságai igazolhatják az 1. cikk szerinti megosztott és országokhoz igazodó joghatóság területi elven túli kiterjesztését. Ha szerződő államban lakóhellyel rendelkező kérelmező vinne egy ügyet a Bíróság elé, akkor az extraterritorialitás megállapítható lenne. Kérdésként az adott állam határain kívül élő személyeket érintő, észszerűen előrelátható károkhoz való adott állami aktív hozzájárulás merülne fel. Ezen elvek alapján az extraterritorialitás nem korlátlan és egyetemessé tenné az Egyezményt, hanem a potenciálisan konkrét kötelezettségekhez – például az állam tényleges ellenőrzése alá eső kibocsátások hatásainak értékelésére irányuló eljárási jellegű kötelezettségekhez – igazodó jogi térre (*espace juridique*) korlátozná az Egyezményt. Ez megakadályozná, hogy a szerződő államok az Egyezmény által már lefedett területeken kibújjanak az emberi jogi jogértésekért való felelősség alól. Egyúttal egységet is teremtene, és létrehozná az emberi jogok szerződő államok általi közös értelmezését az éghajlatváltozás terén. Az extraterritoriális joghatóság a károkozás tilalmának elvére támaszkodva az üvegházhatású gázok és más szennyező anyagok

²² Hivatkozás: Inter-American Court of Human Rights, Advisory Opinion OC-23/17

²³ Hivatkozás: Human Rights Committee, General comment No. 36, Article 6: right to life, CCPR/C/GC/36, distr. 3 September 2019; OHCHR, *Five UN human rights treaty bodies issue a joint statement on human rights and climate change*, Joint Statement on 'Human Rights and Climate Change' (16 September 2019).

kibocsátásának határokon átnyúló jellegzetességeire korlátozódna. Röviden, valamely szerződő állam akkor rendelkezne joghatósággal, ha olyan jelentős, határokon átnyúló üvegházhatásúgáz-kibocsátást engedélyezne, amely más szerződő államok területén lévő személyek jogait érintheti.

146. Ami az áldozat státuszt illeti, a gyermekeket és a fiatalokat fizikailag is érinthetik a hőhullámok és az erdőtüzek, de a lelki sérülés, így az éghajlati szorongás elegendő annak bizonyítására, hogy a 34. cikk alkalmazásában közvetlenül érintettek. Mindenesetre, a Bíróság esetjoga szerint az áldozat státusz és a 8. cikk alkalmazhatósága nem követeli meg a szennyezés által okozott egészségkárosodás orvosi bizonyítását. A gyermekeknek és a fiataloknak a felnőtteknél kevesebb lehetőségük van arra, hogy határozottan kiálljanak az érdekeik mellett, s a végső releváns szén-dioxid-keret kimerülése előtt a gyermekek és a fiatalok különösen rászorulnak jogaik bíróság előtti érvényesítésére. A látens jövőbeli klímakárok bizonyossága, valamint a potenciálisan visszafordíthatatlan felmelegedés lehetséges megelőzése a 34. cikk nem formális értelmezését teszi szükségessé a jogok hatékonyságának a biztosítása érdekében. A jövőbeli környezeti károkra vonatkozó meggyőző bizonyítékok alapján a gyermekek is potenciális áldozatok.

5. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat

147. A beavatkozó előterjesztette, hogy a gyermekek minden válsághelyzetben, így az éghajlatváltozás terén is a legkiszolgáltatottabb csoportba tartoznak. Az éghajlatváltozás gyermekekre gyakorolt hatásának súlyosságára és a gyermekek jogainak jelentőségére figyelemmel a Bíróságnak nem szabad túlságosan szigorú mércét alkalmaznia olyan kérdésekben, mint az elfogadhatóság, vagy a bizonyítási teher és a bizonyítottság szintje. A döntéshozatali politikában a gyermekek legfőbb érdekének, valamint anyagi és eljárási jogainak elsőbbséget kell élvezniük. Ennek elmulasztása az Egyezményt is magában foglaló nemzetközi jog megsértését jelentené. Az éghajlatváltozás által okozott fenyegetés rendszerszintű jellegére, valamint azon széles körű negatív hatásokra figyelemmel, amelyeket az éghajlatváltozás a legkiszolgáltatottabbakra gyakorol, a gyermekek jogainak védelemben részesítése azonnali és széles körű szükséglet.

6. Európai Éghajlatvédelmi Hálózat

148. A beavatkozó különösen azzal érvelt, hogy meg kell különböztetni a valamely állam területéről származó kibocsátások határokon átnyúló hatásaira vonatkozó joghatóságot a külső területekről származó, a származási államnak betudható kibocsátásokra, például a más államból importált fosszilis tüzelőanyagokból származó kibocsátásokra vonatkozó joghatóságtól. A Bíróságnak fontolóra kell vennie a területi joghatóság egy további kategóriáját. Ennek alapja a „határokon átnyúló kárt okozó minősített *de facto* rezsim” lenne. Ez a fogalom olyan *tényleges* (*de facto*) beavatkozásokra vonatkozna, amelyek a felelős államból erednek, a felelős állam által ellenőrizhetők, súlyos, tartós és előrelátható határokon átnyúló hatásokat okoznak, és amelyekkel szemben az az állam, amelynek területén a hatások érezhetők, nem képes megvédeni magát. Az ilyen joghatóság-fogalmat az Egyezmény – és az Egyezmény európai közrendje – jogi terének (*espace juridique*) az alkotóelemeként lehetne elismerni. Másik lehetőségként az Egyezmény 1. cikkét úgy lehetne értelmezni, mint ami csak pozitív kötelezettségek esetén írja elő a joghatóságot (a negatív kötelezettségeket kizárva).

149. Már régóta esedékes, hogy az alapvető jogok alkalmazásra kerüljenek olyan helyzetekben, amikor a kibocsátást külföldön okozzák. Valójában nem kétséges, hogy a

kibocsátások jelentős ok-okozati hatást gyakorolnak az alapvető jogok hordozóira, függetlenül attól, hogy e hordozók a felelős államon belül vagy kívül élnek-e. Az államnak betudhatóság abból fakad, hogy a legtöbb kibocsátó tevékenység állami engedélyezési szabályozás alá esik. Ebből a szempontból az 1. cikk szerinti joghatóság a „határokon átnyúló kárt okozó minősített *de facto* rezsim” alapján, vagy a szóban forgó állam kibocsátásaival kapcsolatosan lenne megállapítható.

150. Alig állnak rendelkezésre olyan nemzeti jogorvoslatok, amelyek az éghajlatváltozással kapcsolatos intézkedések összességének a megtámadását teszik lehetővé. Az intézkedések összességének a megtámadására akkor lenne megfelelő mód, ha az államok ambiciózus általános üvegházhatású gázkibocsátás-csökkentési célkitűzéseket határoznának meg. Ahol az ilyen célokat jogalkotási aktusba foglalták, ott egyes államok – így többek között Portugália is – közvetlen hozzáférést biztosítanak bírósági felülvizsgálathoz. A bírósághoz fordulás lehetősége azonban a perindítási jogosultság tekintetében szigorú követelményekhez van kötve, és a legtöbb esetben csak néhány egyéb jogorvoslati lehetőség kimerítése után áll rendelkezésre. A nemzeti jogrendszerekben rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek nem hatékonyak. Az éghajlatváltozással kapcsolatos nemzeti perekben általános gyakorlat, hogy az érintett kormányok vitatják a keresetek elfogadhatóságát.

7. Az Extraterritoriális Kötelezettségek Konzorcium, az Amnesty International, a Jogi és Szociális Tanulmányok Központja, a Transznacionális Elszámoltathatóságért Központ, a Gazdasági és Szociális Jogi Központ, az Étel az Első Információs és Cselekvési Hálózat, a Nagy-tavak Emberi Jogi és Fejlesztési Kezdeményezés, Mark Gibney, Sigrun Skogly, Wouter Vandenhoele és Jingjing Zhang professzorok, valamint Gamze Erdem Türkelli, Nicolás Carillo-Santarelli, Jernej Letnar Čerňič, Tom Mulisa, Nicholas Orago és Sara Seck orvosok, továbbá az Antwerpeni Egyetem Jog és Fejlődés Kutatócsoportja

151. A beavatkozók előterjesztése szerint egyértelmű, hogy az Egyezmény 1. cikkének értelmében egy adott Szerződő Fél lakosai az adott állam joghatósága alá tartoznak. Két megfontolás szól azon következtetés levonása mellett, hogy a más Szerződő Felek által kibocsátott üvegházhatású gázok ezen személyeket (az adott Szerződő Fél lakosait) a más Szerződő Felek joghatósága alá vonja.

152. Először is, az éghajlatváltozás határokon átnyúló károkat és közös aggodalmakat okozó unikális kérdéseket vet fel. Ez olyan helyzetet jelent, amelyben az igényjogosultak jogai az egyes Szerződő Felek ellenőrzése alatt állnak annyiban, hogy ez utóbbiak engedélyezik az üvegházhatású gázok kibocsátását és olyan magatartás tanúsítását, amely más államokban folyamatosan és hosszú távon, belföldön és határokon átnyúlóan súlyosbítja az előreláthatóan emberi jogi károkat okozó kibocsátásokat. Ha a kérelmezők csak a lakóhelyük szerinti állam joghatósága alá tartozónak minősülnének, akkor vákuum keletkezne az emberi jogi jogvédelem terén. Másodszor, az Egyezmény nemzetközi szintű fejleményekkel összhangban álló értelmezése alátámasztja az Egyezmény extraterritoriális alkalmazását.

8. A Nemzetközi Környezetjogi Központ, a Greenpeace International és az Aggódó Tudósok Uniója

153. A beavatkozók rámutattak az államok által az ENSZ éghajlat-változási keretegyezménye és a Párizsi Megállapodás keretében tett kötelezettségvállalások fontosságára, valamint arra, hogy az államoknak be kell tartaniuk az 1,5 Celsius-fokos

felmelegedési határértéket ahhoz, hogy teljesíteni tudják az egyezményben vállalt kötelezettségeiket.

9. Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Hálózata

154. A beavatkozó ismertette az éghajlatváltozási válság által az egészséges környezethez való jogokra és az azokhoz kapcsolódó gazdasági, szociális és kulturális jogokra, valamint az élethez való jogra gyakorolt hatást. Kifejtette, hogy az éghajlatváltozás aránytalanul nagy mértékben érinti a marginalizált egyéneket és közösségeket. Az államok kötelesek olyan jogi keretet létrehozni, amely megakadályozza a környezeti károkból és az éghajlatváltozásból eredő emberi jogi károkat.

10. Az Összefűzési kutatási projekt és a Tamperei Egyetem Közjogi Kutatócsoportja

154. A beavatkozó előterjesztette, hogy az éghajlatváltozás emberi jogokra gyakorolt káros hatásairól nemzetközi konszenzus van, amit a jelen ügy vizsgálatakor a Bíróságnak figyelembe kell vennie. Az éghajlatváltozás a fejlődő országokban élő embereket és a gyermekeket érinti a legsúlyosabban, és a jövő generációkra is kihatással lesz. Ebben az összefüggésben a gyermekek és a fiatalok kiszolgáltatott helyzetben vannak. Az éghajlatváltozás az extraterritoriális felelősség körébe esik. Ebben a vonatkozásban a központi kérdésnek a jogok megkerülésétől való elrettentésnek kell lennie. Felelősségre vonás akkor lehetséges, ha valamely állam tudatosan határokon átnyúló kárt okoz, vagy elmulasztja a területén kívül tevékenységet folytató magánjogi jogalanyok ellenőrzését. Környezetvédelmi kérdésekkel összefüggésben a felelősségi küszöbnek alacsonyabbnak kell lennie. A Bíróságnak a különbségtétel (distinkció) technikáját kell alkalmaznia, és meglévő extraterritoriális esetjogát az éghajlatváltozás új kontextusában kell alkalmaznia.

11. Christel Cournil professzor és a Mindenki Dolga

155. A beavatkozók részletesen kifejtették az Egyezménynek a nemzetközi jog egyéb forrásaival összhangban történő harmonikus értelmezését előíró elvet, amelynek az éghajlatváltozással összefüggésben az Egyezményből eredő állami kötelezettségekre vonatkozó elvek kidolgozásakor a Bíróságot vezérelnie kell. Az államok mérlegelési mozgástere ebben az összefüggésben szűk. A Bíróságnak azt kell értékelnie, hogy az alperes államok kellő szorgalommal eljárva tették-e meg a szükséges területi és területen kívüli (extraterritoriális) intézkedéseket az Egyezmény 2. és 8. cikkében a kérelmezők részére biztosított jogok védelme érdekében.

12. A Gyermekeink Bizalma, az Oxfam International és leányvállalatai, a Cambridge-i Egyetemen működő Éghajlat Javításáért Felelős Központ, és a Pretoriai Egyetemen működő Gyermekjogi Központ

156. A beavatkozók előterjesztették, hogy a Bíróságnak a legfrissebb és legjobb rendelkezésre álló tudományos bizonyítékokra kell alapoznia döntéseit, ami olyan bizonyítékokat jelent, amelyek: maximalizálják az információk minőségét, objektivitását és integritását, beleértve a statisztikai információkat is; több, szakértői értékeléssel rendelkező és nyilvánosan elérhető adatot használnak fel; és egyértelműen dokumentálják és kommunikálják a következtetések tudományos alapjában fellelhető kockázatokat és bizonytalanságokat. A

beavatkozók áttekintést nyújtottak be az éghajlattudomány területén rendelkezésre álló legjobb tudományos bizonyítékokról. Különösen arra mutattak rá, hogy az egyre nagyobb mértékű tudományos konszenzus szerint a gyermekek az átlagos felnőtteknél fogékonyabbak az éghajlatváltozás által okozott negatív fizikai és mentális egészségügyi következményekre, így például a rossz levegőminőségre és a hőhullámokra.

II. A BÍRÓSÁG ÉRTÉKELÉSE

A. Előzetes kérdések

1. Az Ukrajna elleni kérelem

157. 2022. november 18-án a kérelmezők arról tájékoztatták a Bíróságot, hogy „a folyamatban lévő háború miatti kivételes körülmények”-re figyelemmel Ukrajna vonatkozásában vissza kívánják vonni a kérelmüket. A kérelmezők levele továbbításra került az ukrán Kormány felé, amely azt válaszolta, hogy a Bíróság mérlegelésére bízta az Ukrajna elleni kérelem visszavonására vonatkozó kérelmezői kérésből eredő szükséges következtetések levonását.

158. Az az eljárási helyzet, amelyben valamely kérelmező nem kívánja tovább fenntartani valamely alperes állammal szembeni kérelmét, rendszerint az ügynek az Egyezmény 37. cikke 1. bekezdésének a) pontja alapján történő törlését vonja maga után (lásd például *Sandu and Others v. the Republic of Moldova and Russia*, nos. 21034/05 and 7 others, §§ 53-57, 17 July 2018). E rendelkezés releváns részei kimondják:

„1. A Bíróság az eljárás bármely szakaszában határozhat úgy, hogy a kérelmet az ügylajstomból törli, ha a körülmények arra engednek következtetni, hogy

a) a kérelmező nem szándékozik kérelmét tovább fenntartani,...

A Bíróság mindazonáltal folytatja a kérelem vizsgálatát, ha az Egyezményben vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvekben meghatározott emberi jogok tisztelete ezt megkívánja.”

159. A kérelmezők által a jelen ügyben felhozott indokokra és arra figyelemmel, hogy a fennmaradó harminckét válaszadó állam vonatkozásában a jelen kérelem által felvetett valamennyi általános jelentőségű kérdés kellően tisztázásra kerül a kérelem vizsgálata során, a Bíróság megállapítja, hogy a kérelem Ukrajnára vonatkozó részét az Egyezmény 37. cikke 1. bekezdésének a) pontja alapján törölni kell az ügylajstomból.

2. Az Orosz Föderáció elleni kérelem

160. 2022. március 16-án megszűnt az Orosz Föderáció Európa tanácsi tagsága²⁴, 2022. szeptember 16-án pedig az Orosz Föderáció megszűnt az Egyezmény részese lenni²⁵. Az ügy Nagykamara elé terjesztése után az alperes Kormány nem nyújtott be észrevételeket az üggyel kapcsolatban. Így ez felveti azt a kérdést, hogy a Bíróság rendelkezik-e joghatósággal az

²⁴ Committee of Ministers, Resolution CM/Res(2022)2 on the cessation of the membership of the Russian Federation to the Council of Europe, 16 March 2022.

²⁵ Resolution of the European Court of Human Rights on the consequences of the cessation of membership of the Russian Federation to the Council of Europe in light of Article 58 of the European Convention on Human Rights, 22 March 2022.

Oroszország elleni jelen kérelem elbírálására, és hogy milyen következményekkel jár az eljárásban történő részvétel Kormány általi elmulasztása.

161. Az előbbi kérdést illetően a Bíróság úgy találta, hogy az Egyezmény 58. cikke alapján továbbra is hatáskörrel rendelkezett az Orosz Föderáció ellen benyújtott, az Egyezmény potenciális megsértésének minősülő cselekményekkel vagy mulasztásokkal kapcsolatos kérelmek elbírálására akkor, ha a cselekmények vagy mulasztások 2022. szeptember 16-ig merültek fel (lásd *Fedotova and Others v. Russia* [GC], nos. 40792/10 and 2 others, §§ 71-72, 17 January 2023). Ha azonban a kérelem folyamatos jellegű kérdéssel kapcsolatos, akkor a Bíróság megállapítása szerint a megszűnés időpontján átnyúló „folyamatos helyzet”-nek csak a megszűnés időpontját megelőző része esik a Bíróság időbeli joghatósága alá (lásd *Pivkina and Others v. Russia* (dec.), nos. 2134/23 and 6 others, § 61, 6 June 2023).

162. Következésképpen, amennyiben a jelen ügyben a kérelmezők által állított egyezményesértések alapjául szolgáló tények 2022. szeptember 16-a előtt merültek fel, úgy a Bíróság hatáskörrel rendelkezik azok vizsgálatára. Az Orosz Föderációval kapcsolatos ezen időpont utáni helyzetre vonatkozó panasz azonban *ratione temporis* összeegyeztethetetlen az Egyezmény 35. cikkének 3. bekezdésével, és a 35. cikk 4. bekezdése alapján azt a panaszt el kell utasítani.

163. Ami a Nagykamara előtti eljárásban való részvétel Kormány általi elmulasztását illeti, az észrevételtétel elmulasztása a jelen kérelem vizsgálatában való további részvételtől való tartózkodásra irányuló szándék megnyilvánulásaként értelmezhető. Ezzel kapcsolatosan a Bíróság kimondta, hogy valamely szerződő fél Európa tanácsi tagságának megszűnése nem mentesíti ezen felet a Bírósággal való együttműködési kötelezettség alól. Ez a kötelezettség mindaddig fennáll, amíg a Bíróság hatáskörrel rendelkezik az Egyezmény potenciális megsértésének minősülő cselekmény vagy mulasztás miatti kérelem elbírálására (lásd *Georgia v. Russia (II)* (just satisfaction) [GC], no. 38263/08, §§ 21, 27, 28 April 2023; továbbá lásd *Svetova and Others v. Russia*, no. 54714/17, §§ 29-31, 24 January 2023). Mivel a Bíróság a fenti 163. pontban kifejtettek szerint továbbra is rendelkezik joghatósággal a kérelem elbírálására, az a tény, hogy az alperes Kormány nem vesz részt az eljárásban, nem lehet a vizsgálat akadály (a Bíróság Eljárási szabályzata 44C. szabályának 2. bekezdése).

B. Bevezető megjegyzések a Bíróság előtt felvetett jogkérdésekkel kapcsolatban

164. A Bíróság először is utal a (fent hivatkozott) *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások* ügyben (410-422. pontok) az éghajlatváltozás és az Egyezmény kérdésével kapcsolatosan kifejtett általános megfontolásaira, különösen arra, hogy eddigi esetjoga bizonyos mértékig iránymutatást tud ugyan nyújtani az éghajlatváltozással kapcsolatos panaszok vonatkozásában, de jelentős különbségek vannak az éghajlatváltozás által felvetett jogkérdések, valamint a környezetvédelmi ügyekben eddig tárgyalt jogkérdések között, amelyek ilyen módon a Bíróság specifikus értékelését igénylik.

165. A jelen ügyet fiatalok egy csoportja indította, akik a hazájuknak, Portugáliának és harminckét másik államnak betudható éghajlatváltozás jelenlegi és súlyos jövőbeli hatásait panaszolják. A kérelmezők azt állítják, hogy az éghajlatváltozással kapcsolatos panaszuk tekintetében az Egyezmény 1. cikke értelmében mindezen államok joghatósága alá tartoznak. Kérelmük Bíróság elé vitele előtt a kérelmezők egyetlen alperes állam egyetlen hatóságának a figyelmét sem hívták fel a helyzetükre, és ezen államok egyikében sem próbáltak jogorvoslatot igénybe venni. Ehelyett közvetlenül a Bírósághoz nyújtották be kérelmüket, részletesen kifejtve az alperes államok által az éghajlatvédelem terén állítólagosan elkövetett mulasztásokat és

hiányosságokat, valamint az e hiányosságok által okozott, emberekre gyakorolt káros hatásokat. A Bíróságtól azt kérték, hogy első fokon döntsön mindezekről az ügyekről.

166. A Bíróság először a joghatósággal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. Értékelése az éghajlatváltozásból eredő káros hatások tekintetében fennálló állami joghatóságra korlátozódik, és nem foglalkozik az extraterritoriális joghatóság lehetséges kérdéseivel, így azokkal sem, amelyek például lokálisabb határokon átnyúló környezeti károkkal összefüggésben merülhetnek fel. A Bíróság továbbá a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítésével foglalkozik, amennyiben annak helye van. A joghatósággal és a hazai jogorvoslatok kimerítésével kapcsolatos következtetései alapján azután megvizsgálja, hogy a (fent hivatkozott) *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások* ügyben (487-488. pontok) kifejtett általános elvek fényében szükséges-e döntést hozni az áldozat státusz kérdéséről.

C. Joghatóság

1. Általános elvek

167. A Bíróság joghatósággal kapcsolatos esetjogának általános elvei a következőképpen kerültek összefoglalásra (lásd a fent hivatkozott *M.N. and Others v. Belgium*, §§ 96-109):

„96. A Bíróság megismétli, hogy az Egyezmény 1. cikke az Egyezmény hatályát az Egyezményben részes államok 'joghatósága' alatt álló 'személyek'-re korlátozza.

97. A joghatóság alperes állam általi gyakorlása elengedhetetlen feltétele annak, hogy az adott állam felelősségre vonható legyen a neki betudható olyan cselekményekért vagy mulasztásokért, amelyek az Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok megsértésére vonatkozó állítást eredményeznek (lásd *Al-Skeini and Others [v. the United Kingdom]* [GC], no. 55721/07, § 130, ECHR 2011], és *Güzelyurtlu and Others v. Cyprus and Turkey* [GC], no. 36925/07, § 178, 29 January 2019). Az, hogy az adott állam ténylegesen felelős-e az Egyezmény alapján előterjesztett kérelmezői panaszok alapjául szolgáló cselekményekért vagy mulasztásokért, külön kérdés, amely az ügy érdemi szakaszába tartozik (lásd *Loizidou v. Turkey* (preliminary objections), 23 March 1995, §§ 61, 64, Series A no. 310, és a fent hivatkozott *Güzelyurtlu and Others*, § 197).

98. A 'joghatóság' fogalmának az Egyezmény 1. cikkének alkalmazásában adandó jelentést illetően a Bíróság hangsúlyozta, hogy a nemzetközi közjog szempontjából az állam joghatósági hatásköre elsősorban területi jellegű (lásd a fent hivatkozott *Güzelyurtlu and Others*, § 178; továbbá lásd *Banković and Others [v. Belgium and Others]* (dec.) [GC], no. 52207/99, §§ 59-61, ECHR 2001-XII). A vélelem az, hogy a joghatóság szokásosan az érintett állam területén gyakorlandó (lásd *Assanidze v. Georgia* [GC], no. 71503/01, § 139, ECHR 2004-II).

99. A Bíróság – a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény 31. cikkének 1. bekezdésével összhangban – úgy értelmezte a „joghatóságuk alá tartozó” szavakat, hogy megállapította a kifejezésnek a szövegkörnyezetben, valamint az Egyezmény tárgya és célja fényében adandó szokásos értelmet. Ugyanakkor, bár a nemzetközi jog nem zárja ki a joghatóság valamely állam általi extraterritoriális gyakorlását, az ilyen joghatóság javasolt alapjait (beleértve az állampolgárságot és a lobogót is) főszabály szerint a többi érintett állam szuverén területi jogai határozzák meg és korlátozzák (lásd a fent hivatkozott *Banković and Others* §§ 56,59).

100. A részes államok joghatóságának ezen területi felfogását az Egyezmény előkészítő iratai is alátámasztják (ibid., 19-21. és 63. §). Az Európa Tanács Konzultatív Közgyűlésének Jogi és Közigazgatási Bizottsága által előkészített, az Egyezmény 1. cikkévé vált szöveg eredetileg azt mondta ki, hogy 'a tagállamok vállalják, hogy a területükön tartózkodó valamennyi személy számára biztosítják a ... jogokat'. A 'területükön tartózkodó valamennyi személy'-re való hivatkozást azonban a 'joghatóságuk alatt álló' személyekre való hivatkozással helyettesítették, mivel a tartózkodás fogalmát túl korlátozónak és olyannak találták, ami az érintett nemzeti jogszabályoktól függően különböző értelmezéseknek adhat teret.

101. A Bíróság elismerte, hogy a területiség elve alóli kivételként a részes államoknak a területükön kívül végrehajtott vagy hatást kiváltó cselekményei az Egyezmény 1. cikke értelmében vett joghatóság

gyakorlásának minősülhetnek. Ez bevett esetjog (lásd többek között *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* [GC], no. 48787/99, § 314, ECHR 2004-VII; *Medvedyev and Others v. France* [GC], no. 3394/03, § 64, ECHR 2010; a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, § 131; és a fent hivatkozott *Güzelyurtlu and Others*, § 178).

102. A Bíróság minden egyes esetben a konkrét tényekre való hivatkozással értékelte, hogy fennállnak-e olyan kivételes körülmények, amelyek indokolják annak megállapítását, hogy az érintett állam extraterritoriális joghatóságot gyakorol (lásd a fent hivatkozott *Banković and Others*, § 61; a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, § 132; *Hirsi Jamaa and Others* [v. Italy] [GC], no. 27765/09, § 172, ECHR 2012]; és *Catan and Others v. the Republic of Moldova and Russia* [GC], nos. 43370/04 and 2 others, § 103, ECHR 2012 (extracts)).

103. Kivételt képez azon elv alól, hogy az 1. cikk szerinti joghatóság a részes állam saját területére korlátozódik, ha az adott állam tényleges ellenőrzést gyakorol a nemzeti területén kívül eső valamely terület felett. Az Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok biztosításának a kötelezettsége ilyen területen az ilyen ellenőrzés tényéből fakad, függetlenül attól, hogy a Szerződő Állam azt közvetlenül, saját fegyveres erőin keresztül, vagy alárendelt helyi közigazgatáson keresztül gyakorolja-e (az ilyen helyzetekkel kapcsolatos esetjog összefoglalására lásd a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, §§ 138-40, 142; újabb esetjogként lásd a fent hivatkozott *Catan and Others*, §§ 121-22; *Chiragov and Others v. Armenia* [GC], no. 13216/05, § 186, ECHR 2015; *Mozer v. the Republic of Moldova and Russia* [GC], no. 11138/10, §§ 110-11, 23 February 2016; és *Sandu and Others v. the Republic of Moldova and Russia*, nos. 21034/05 and 7 others, §§ 36-38, 17 July 2018).

104. Így a Bizottság, majd később a Bíróság is arra a következtetésre jutott, hogy egy adott állam akkor gyakorolja extraterritoriálisan a joghatóságát, ha a nemzeti területén kívül eső területen olyan közhatalmi jogosítványokat gyakorol, mint a biztonság fenntartásával kapcsolatos hatósági és felelősségi jogkörök (lásd *X and Y v. Switzerland*, [nos. 7289/75, 7349/76, Commission decision of 14 July 1977, Decisions and Reports 9]; *Drozd and Janoušek v. France and Spain*, 26 June 1992, §§ 91-98, Series A no. 240; *Gentilhomme, Schaff-Benhadi and Zerouki v. France*, nos. 48205/99 and 2 others, § 20, 14 May 2002; a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, §§ 143-50; és *Al-Jedda v. the United Kingdom* [GC], no. 27021/08, §§ 75-96, ECHR 2011).

105. Továbbá, bizonyos körülmények között az állami területen kívül működő állami képviselők által alkalmazott erő az állam 1. cikk szerinti joghatósága alá vonhatja az ezáltal állami hatósági ellenőrzés alá került személyeket (az ilyen helyzetekre vonatkozó esetjog összefoglalását lásd a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, § 136). Ugyanez a következtetés került levonásra olyan esetekben, amikor az állam képviselői külföldön vettek őrizetbe egy személyt (lásd *Öcalan v. Turkey* [GC], no. 46221/99, § 91, ECHR 2005-IV). Ugyanígy elismerésre került az extraterritoriális joghatóság olyan helyzetek eredményeként, amikor az állami területen kívül működő állami tisztviselők az adott személyek fogvatartását biztosító épületek, repülőgépek vagy hajók feletti ellenőrzés révén gyakoroltak hatalmat és fizikai ellenőrzést az érintett személyek felett (lásd *Issa and Others v. Turkey*, no. 31821/96, §§ 72-82, 16 November 2004; *Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom* (dec.), no. 61498/08, §§ 86-89, 30 June 2009; a fent hivatkozott *Medvedyev and Others*, §§ 62-67; a fent hivatkozott *Hirsi Jamaa and Others*, §§ 76-82; és *Hassan v. the United Kingdom* [GC], no. 29750/09, §§ 75-80, ECHR 2014).

106. Amint azt a Bíróság a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others* ügyben (§ 134) hozott ítéletében megismételte, a részes állam joghatósága fakadhat a diplomáciai vagy konzuli tisztviselőinek cselekedeteiből vagy mulasztásaiból, amikor hivatalos minőségükben külföldön gyakorolják hatáskörüket az adott állam állampolgárai vagy azok vagyona tekintetében (lásd *X v. Germany*, [no. 1611/62, Commission decision of 25 September 1965, Yearbook 8]; *X v. the United Kingdom*, no. 7547/76, Commission decision of 15 December 1977, DR 12, p. 73; és *S. v. Germany*, no. 10686/83, Commission decision of 5 October 1984, DR 40, p. 191), vagy amikor fizikai hatalmat és ellenőrzést gyakorolnak bizonyos személyek felett (lásd *M. v. Denmark*, [no. 17392/90, Commission decision of 14 October 1992, DR 73, p. 193]).

107. Végül, eljárási jellegű speciális vonások igazolták az Egyezmény alkalmazását olyan eseményekkel kapcsolatban, amelyek az alperes állam területén kívül történtek. Így a kérelmezők által a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ellen a NATO-szövetség által végrehajtott légicsapások következtében elhunyt hozzátartozóik halála miatt a nemzeti jog alapján az olasz bíróságok előtt indított kártérítési polgári pereket illetően a Bíróság – a kereset alapjául szolgáló események területén kívüli jellege ellenére – úgy ítélte meg, hogy ezek az eljárások Olaszország joghatósága alá tartoznak, amely ennek megfelelően köteles volt

biztosítani ezen eljárásokban az Egyezmény 6. cikke által védett jogok tiszteletben tartását (lásd *Markovic and Others v. Italy* (dec.), no. 1398/03, 12 June 2003, és a fent hivatkozott *Markovic and Others* [GC], §§ 49-55). A közelmúltban az alperes állam területén kívül bekövetkezett halálesetek tekintetében a Bíróság megállapította: az a tény, hogy az érintett állam büntetőeljárást indított az eseményekkel kapcsolatban, az 1. cikk értelmében joghatósági kapcsolatot teremtett az állam és az áldozat hozzátartozói között, amely tény a 2. cikkben foglalt eljárási követelmények teljesítésére kötelezte az államot (lásd a fent hivatkozott *Güzelyurtlu and Others*, § 188).

108. Ezzel szemben az ... *Abdul Wahab Khan* [v. *the United Kingdom* (dec.), no. 11987/11, 28 January 2014] ügyben a Bíróság elutasította a Pakisztánban tartózkodó pakisztáni állampolgárságú kérelmező által az Egyesült Királyságban maradásra jogosító engedélyt visszavonó határozat megtámadása céljából a Bevándorlási Ügyek Különleges Fellebbezési Bizottsága előtt indított eljárásra alapított érvet. A Bíróság úgy találta, hogy a kapcsolat egyéb kritériumainak hiányában az a tény, hogy a kérelmező megindította ezt az eljárást, nem volt elegendő az Egyesült Királyság joghatóságának megállapításához a kérelmező által állított azon kockázat vonatkozásában, hogy Pakisztánban az Egyezmény 3. cikkével ellentétes bánásmódot kellene elszenvednie (lásd a fent hivatkozott *Abdul Wahab Khan*, § 28).

109. Összehasonlításképpen a Bíróság hangsúlyozza, hogy a fent hivatkozott eseteket meg kell különböztetni azoktól, amelyekben a tényállás tartalmazott ugyan nemzetközi elemet, de az Egyezmény 1. cikke értelmében nem merült fel extraterritorialitás. Ez volt a helyzet a 8. cikk alapján benyújtott olyan ügyek esetében, amelyek olyan személyekkel kapcsolatos határozatokra vonatkoztak – függetlenül attól, hogy állampolgárok voltak-e ezen személyek –, akik az alperes állam területén kívül tartózkodtak, de ügyekben nem merült fel az állami joghatóság kérdése, mivel a joghatósági kapcsolat olyan, már korábban fennálló családi életből vagy magánéletből fakadt, amelyet az állam köteles volt védelemben részesíteni (lásd *Nessa and Others v. Finland* (dec.), no. 31862/02, 6 May 2003; *Orlandi and Others v. Italy*, no. 26431/12, 14 December 2017; és *Schembri v. Malta* (dec.), no. 66297/13, 19 September 2017).

168. A (fent hivatkozott) *M.N. és mások kontra Belgium* ügyben (§ 112-113) – amely a kérelmezők vízumkérelmeinek a belga hatóságok általi, külföldön történt elbírálásával volt kapcsolatos – a Bíróság azt is világossá tette, hogy „önmagában az a tény, hogy valamely nemzeti szinten hozott határozat hatással van egy külföldön tartózkodó személy helyzetére, szintén nem alkalmas arra, hogy megalapozza az érintett állam érintett személy feletti joghatóságát az állam területén kívül”. Annak megállapításához, hogy az Egyezmény alkalmazandó-e, a Bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy olyan „kivételes körülmények” álltak-e fenn, amelyek arra engednek következtetni, hogy az érintett állam a kérelmezők tekintetében extraterritoriális joghatóságot gyakorolt. Ez elsősorban ténykérdés, amelyhez a Bíróságnak fel kell tárnia a kérelmezők és az alperes állam közötti kapcsolat jellegét, és meg kell győződnie arról, hogy ez utóbbi ténylegesen gyakorolt-e hatalmat vagy ellenőrzést felettük. Az *M.N. és mások kontra Belgium* ügyben a Bíróság azt állapította meg, hogy a kérelmezők nem tudtak joghatósági kapcsolatot teremteni Belgiummal azáltal, hogy vízumkérelmeiket külföldön nyújtották be a belga hatóságokhoz.

169. Az extraterritoriális joghatóságra vonatkozó általános elveket a Nagykamara nemrégiben több államközi ügyben is tisztázta. A fent hivatkozott *Grúzia kontra Oroszország* (II.) ügyben (113-114. pont) a Bíróság kifejtette, hogy az extraterritoriális joghatóság fogalmával kapcsolatos esetjog továbbfejlődött a (fent hivatkozott) *Banković és mások* ügyben hozott ítélet óta, mivel a Bíróság – többek között – rámutatott arra, hogy az Egyezmény alapján biztosított jogok „feloszthatók és az adott helyzethez szabhatók” (lásd még a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, § 137). Ezen túlmenően, a Bíróság számos kritériumot állapított meg az extraterritoriális joghatóság állam általi gyakorlásához, aminek kivételesnek kell maradnia. A Bíróság által e vonatkozásban megállapított két fő kritérium az állam „tényleges ellenőrzése” valamely terület felett (területi joghatóság), valamint „az állam képviselőjének hatalma és ellenőrzése” az egyén felett (személyi joghatóság) (lásd a fent hivatkozott *Georgia v. Russia* (II), § 115.)

170. A fent hivatkozott *Ukrajna és Hollandia kontra Oroszország* ügyben (547-550., 555., 559-560. és 565-575. pontok) a Bíróság a következőképpen fejtette ki az extraterritoriális joghatóság kérdését:

„547. Az Egyezmény szervei kidolgozták az Egyezmény 1. cikkének értelmezési és alkalmazási keretét. A vonatkozó elvek az emberi jogok hatékony védelme érdekében alakultak ki, nagyrészt regionális kontextusban. Eredetük korábbra nyúlik vissza, mint a Nemzetközi Jogi Bizottság által az államok nemzetközi jogellenes cselekményekért való felelősségéről szóló cikkelyek (ARSIWA), amely dokumentum csak 2001-ben került elfogadásra, és amely a vonatkozó nemzetközi jogi szabályok kidolgozása során figyelembe vette az Egyezmény szerveinek korábbi esetjogát is.

548. A Bíróság esetjoga szerint annak értékelése, hogy valamely alperes állam rendelkezik-e az 1. cikk szerinti joghatósággal olyan panaszok tekintetében, amelyek az adott állam hivatalos területi határain kívül eső eseményekkel kapcsolatosak, a *ratione loci* vagy a *ratione personae* joghatóság, vagy mindkettő mérlegelését foglalhatja magában. Ha a fő érv az, hogy az alperes állam tényleges ellenőrzést gyakorolt az adott terület felett, akkor a felmerülő kérdés lényegében az, hogy a szóban forgó terület annak ellenére az alperes állam *ratione loci* joghatósága alá tartozónak tekinthető-e – az ezzel járó összes joggal és felelősséggel együtt –, hogy az állam területi határain kívül esett. Ha inkább az az érv, hogy az áldozat olyan területen állt állami képviselői hatalom és ellenőrzés alatt, amelyet az adott állam nem ellenőrzött, akkor az elsődleges kérdés az, hogy az alperes állam gyakorolt-e *ratione personae* joghatóságot.

549. Még azokban az esetekben is, amikor megállapításra kerül, hogy az állítólagos jogsértésekre az alperes állam tényleges ellenőrzése alatt álló területen (így az alperes állam *ratione loci* joghatósága alatt) került sor, az alperes állam csak akkor lesz felelős az Egyezmény megsértéséért, ha *ratione personae* joghatósággal is rendelkezett. Ez azt jelenti, hogy a kifogásolt cselekményeknek vagy mulasztásoknak állami hatóságok által elkövetettnek, vagy az alperes államnak más módon betudhatónak kell lenniük.

550. A Bíróság következetes álláspontja szerint a betudás, valamint az alperes állam panaszolt cselekményekért való, az Egyezmény alapján fennálló felelőssége az eljárás érdemi szakaszában vizsgálendő kérdés (a közelmúltból lásd *Ukraine v. Russia (re Crimea)* [(dec.)] [GC], nos. 20958/14, 38334/18], § 266 [16 December 2020] és az abban található hivatkozásokat). Fontos azonban tisztázni, hogy ez azt a bizonyítási kérdést érinti, hogy a panaszolt cselekmény vagy mulasztás – a kérelmező állításának megfelelően – valóban az állam képviselőjének tudható-e be. Ez nem zárja ki annak a kérdésnek az elfogadhatósági szakaszban történő értékelését, hogy bizonyos egyének vagy entitások olyan módon tekinthetők-e állami szereplőnek, ami az állam felelősségének a megállapítását vonhatja maga után a későbbi érdemi szakaszban bizonyított, általuk elkövetett cselekmények vonatkozásában (lásd például a Bizottság által a *Cyprus kontra Törökország* ügyben 1975. május 26-án hozott határozatban (*Cyprus v. Turkey*, nos. 6780/74, 6950/75, DR 2, p. 125 at p. 137, valamint az ezt követő jelentésben [*Cyprus v. Turkey*, nos. 6780/74, 6950/75, Commission report of 10 July 1976, Vol. I, unreported, p. 32, § 84]) alkalmazott megközelítést.

...

(iii) Kivétel a területiség (territorialitás) elve alól: az állam szuverén határain kívüliség

555. Ami az extraterritoriális joghatóságot illeti, a bevett esetjog szerint a részes államok által a területükön kívül végrehajtott vagy ott hatást kiváltó cselekmények az Egyezmény 1. cikke értelmében joghatóság gyakorlásának minősülhetnek.

...

(β) A joghatóság megállapításának kritériumai

559. Ha extraterritoriális joghatóság fennállására történik hivatkozás, akkor a Bíróság az ügy konkrét tényeire figyelemmel értékeli, hogy fennállnak-e olyan kivételes körülmények, amelyek indokolják annak megállapítását, hogy az érintett állam extraterritoriális joghatóságot gyakorolt (lásd *M.N. and Others v. Belgium* (dec.) [GC], no. 3599/18, §§ 101-02, 5 May 2020). A két fő kritérium az állam tényleges ellenőrzése valamely terület felett (a joghatóság térbeli fogalma, vagy *ratione loci* joghatóság), valamint az állam képviselőjének hatalma és ellenőrzése a személy felett (a joghatóság személyi fogalma, vagy *ratione personae* joghatóság) (lásd a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, § 115). A 2. cikk alapján felmerülő eljárásjogi kötelezettséggel kapcsolatos ügyekben további releváns kritérium lehet az alperes állam és az

áldozat hozzátartozói közötti joghatósági kapcsolat az adott ügy körülményei között. E kritériumok mindegyike megvizsgálásra kerül az alábbiakban.

– *Tényleges ellenőrzés valamely terület felett*

560. Az első helyzet, amelyben extraterritoriális joghatóság kivételesen felmerülhet az, amikor valamely szerződő állam tényleges ellenőrzést gyakorol a nemzeti területén kívül eső valamely terület felett, általában jogszerű vagy jogszerűtlen katonai akció következményeként ...

– *Állami képviselői hatalom és ellenőrzés*

565. A második helyzet, amelyben extraterritoriális joghatóság kivételesen felmerülhet az, ha az állam képviselője hatalommal vagy ellenőrzéssel rendelkezik az áldozat felett (lásd a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, §§ 117-24).

566. A részes állam joghatósága fakadhat a diplomáciai vagy konzuli tisztviselőinek cselekedeteiből vagy mulasztásaiból, amikor hivatalos minőségükben külföldön gyakorolják hatáskörüket az adott állam állampolgárai vagy azok vagyona tekintetében, vagy ha fizikai hatalmat és ellenőrzést gyakorolnak bizonyos személyek felett (lásd a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, § 134, és a fent hivatkozott *M.N. and Others v. Belgium*, §§ 106, 117-19).

567. A Bíróság azt is kifejtette, hogy egy adott állam területén kívüli joghatóságot gyakorolhat akkor, ha az érintett állam kormányának a hozzájárulásával vagy meghívására, képviselői vagy a képviselői irányítása és közvetlen felügyelete alatt álló más személyek útján olyan közhatalmat gyakorol, amelyet általában az adott kormány gyakorol (lásd a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, §§ 135, 144-47, és *Jaloud v. the Netherlands* [GC], no. 47708/08, §§ 139, 149, 152, ECHR 2014).

568. Végül, a Bíróság esetjoga megállapítja, hogy bizonyos körülmények között az állam területén kívül működő állami képviselők által alkalmazott erő az állam 1. cikk szerinti joghatósága alá vonhatja az ezáltal az állami hatóságok ellenőrzése alá vont egyént (lásd a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others* § 136; a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, § 117; és *Carter* [v. *Russia*, no. 20914/07], §§ 126-30, 150, 158-61, 21 September 2021]). E kivétel pontos tartalmáról számos elemzés és kifejtés található a Bíróság esetjogában (legújabb esetként lásd a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, §§ 117-24, 130-36, és a fent hivatkozott *Carter*, §§ 126-30). Úgy tűnik, hogy ez két különböző, bár potenciálisan egymást átfedő forgatókönyvet foglal magában.

569. Először is, kiterjed az adott áldozat vagy vagyontárgy feletti fizikai hatalom és ellenőrzés állami képviselők általi gyakorlására (lásd a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, § 136). Ez egyértelműen magában foglalja azokat az eseteket, amikor az egyén őrizetben van (lásd *Öcalan v. Turkey* [GC], no. 46221/99, § 91, ECHR 2005 IV). Ide tartozhatnak azok az esetek is, amikor a mozgás- vagy cselekvési szabadság enyhébb formájú korlátozás alá esik (lásd például *Medvedyev and Others v. France* [GC], no. 3394/03, § 67, ECHR 2010).

570. Másodszor, kiterjed olyan elszigetelt és egyedi erőszakos cselekményekre, amelyek a közelség elemét tartalmazzák (lásd a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, §§ 130-32, és a fent hivatkozott *Carter*, §§ 129-30). Így megállapításra került a joghatóság fennállása egyének állami képviselők általi, az adott állam területén kívül elkövetett megverése és lelövése tekintetében (lásd például *Isaak v. Turkey* (dec.), no. 44587/98, 28 September 2006, és *Andreou v. Turkey* [(dec.), no. 45653/99, 3 June 2008]), valamint egy egyének egy másik szerződő állam területén, nem katonai műveletekkel összefüggésben, bírósági eljárás nélkül, az állam képviselői által elkövetett célzott megölése vonatkozásában (lásd a fent hivatkozott *Carter* §§ 129-30). A Bíróság okfejtése szerint ezekben a helyzetekben a felelősségre vonhatóság abból a tényből fakad, hogy az Egyezmény 1. cikke nem értelmezhető úgy, mint ami lehetővé teszi valamely részes állam számára, hogy egy másik állam területén olyan egyezményesértést kövessen el, amit a saját területén nem követhetne el. A *Carter*-ügyben a Bíróság hozzátette, hogy az egyének emberi jogainak egyik szerződő állam által egy másik szerződő állam területén elkövetett, célzott megsértése aláássa az Egyezmény hatékonyságát mind az emberi jogok őrzőjeként, mind pedig az európai béke, stabilitás és jogállamiság garanciájaként (fenti 128. pont).

571. Az állami képviselői hatalommal és ellenőrzéssel kapcsolatos ügyekben megállapított joghatóság az áldozat feletti személyi joghatóság. Az Egyezmény 1. cikke alapján az államra háruló kötelezettségek az adott egyén helyzetében releváns egyezményes jogok és szabadságok biztosítására terjednek ki. Ebben az értelemben tehát az egyezményes jogok feloszthatók és az adott helyzethez szabhatók (lásd a fent hivatkozott

Al-Skeini and Others, § 137, és a fent hivatkozott *Carter*, § 126); ezért ezen proposíciónak a (fent hivatkozott) *Banković és mások* ügyben történt elutasítása (§ 75) már nem tükrözi pontosan a Bíróságnak az Egyezmény 1. cikkével kapcsolatos megközelítését.

572. A Bíróság – a terület feletti tényleges ellenőrzésen alapuló joghatóságtól eltérően – számos alkalommal megállapította, hogy az Egyezmény 1. cikke szerinti személyi joghatóság az Egyezmény jogi terén kívül is fennáll (lásd, többek között, a fent hivatkozott *Öcalan*, *Medvedyev and Others*, *Al-Skeini and Others*, és a *Jaloud* -ügyet).

– 'Joghatósági kapcsolat' a 2. cikk szerinti eljárásjogi kötelezettség vonatkozásában

573. A Bíróság a közelmúltban tisztázta, hogyan kell megközelíteni a joghatóság kérdését olyan esetben, amikor valamely haláleset annak a szerződő államnak a területén kívül következik be, amely tekintetében az Egyezmény 2. cikke szerinti eljárási kötelezettségek állítólagosan felmerülnek (lásd a fent hivatkozott *Güzelyurtlu and Others*, §§ 188-90, 29 January 2019; *Georgia v. Russia (II)*, § 330; és *Hanan v. Germany* [GC], no. 4871/16, §§ 132-33, 16 February 2021). Ebben az összefüggésben a Bíróság hangsúlyozta, hogy a 2. cikk alapján felmerülő hatékony vizsgálat lefolytatására vonatkozó eljárásjogi kötelezettség különálló és önálló kötelezettséggé fejlődött, amely a 2. cikkből eredő, leválasztható kötelezettségnek tekinthető, és amely akkor is alkalmas az adott állam kötelezésére, ha a haláleset a joghatóságán kívül következett be (lásd a fent hivatkozott *Güzelyurtlu és társai* ügy 189. §). Ilyen esetekben a kérdés az, hogy fennáll-e joghatósági kapcsolat az Egyezmény 1. cikke szerinti értelemben.

574. Ha valamely szerződő állam nyomozó vagy igazságügyi hatóságai a belső joguk alapján saját nyomozást és büntetőeljárást indítanak valamely, az adott állam joghatóságán kívül bekövetkezett halálesettel kapcsolatban, ez önmagában is elegendő lehet joghatósági kapcsolat létesítéséhez az adott állam és az áldozat azon hozzátartozói között, akik később eljárást indítanak a Bíróság előtt (lásd a fent hivatkozott *Güzelyurtlu and Others*, § 188, és a részletesebb kifejtést tartalmazó *Hanan*, § 135).

575. Ha valamely szerződő államban nem indítottak ilyen nyomozást vagy eljárást, akkor speciális körülmények fennállása kiválthat joghatósági kapcsolatot a 2. cikk szerinti vizsgálatra vonatkozó eljárásjogi kötelezettség vonatkozásában. Az ilyen vonások kimerítő felsorolása nem lehetséges, mivel azok szükségszerűen az egyes ügyek egyedi körülményeitől függenek, és esetről esetre jelentősen eltérhetnek (lásd a fent hivatkozott *Güzelyurtlu and Others*, § 190). A Bíróság számos ügyben talált a joghatósági kapcsolat megalapozásához elegendő speciális körülményt (lásd például a fent hivatkozott *Güzelyurtlu and Others*, §§ 191-96; a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, §§ 331-32; és a fent hivatkozott *Hanan*, §§ 137-42)."

171. A fent hivatkozott *H.F. és mások kontra Franciaország* ügyben – amelyben a kérelmezők az Egyezmény 3. cikke, valamint a Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 3. cikkének 2. bekezdése alapján az „Iszlám Állam” bukása után a kurdok által vezetett északkelet-szíriai táborokban kisgyermekekkel együtt fogva tartott állampolgárok visszatérésének francia hatóságok általi implicite megtagadását, továbbá az ezen megtagadás hozzátartozók általi megtámadása nyomán hozott, joghatóságot elutasító bírósági döntést panaszolták – a Nagykamara még részletesebben foglalkozott a joghatóság kérdésével. A Bíróság fontosnak tartotta, hogy különbséget tegyen egyrészt az Egyezmény 3. cikke között, amely tekintetében az Egyezmény 1. cikke alapján nem állapította meg joghatóság fennállását (lásd a 174. pontot alább), másrészt a Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 3. cikkének 2. bekezdése között, amely tekintetében a rendelkezés sajátos jellegére figyelemmel megállapította a joghatóság fennállását (lásd a 175. pontot alább).

173. Különösen, megjegyezhető, hogy a Bíróság utalt a szerződő állam területi határain kívüli joghatóság-gyakorlásra okot adó „speciális körülmények” kérdésére; ezt a kérdést a konkrét tényekre figyelemmel kell eldönteni. Abban az ügyben a Bíróság az alábbi szempontokat vizsgálta: Franciaország „ellenőrzés”-t gyakorolt-e azon terület felett, ahol a kérelmezők családtagjait fogva tartották; származhat-e joghatósági kapcsolat a belföldi eljárás megindításából; és végül, hogy a szóban forgó rendelkezések vonatkozásában állt-e fenn „kapcsolat” (állampolgárság, vagy diplomáciai vagy konzuli joghatóság révén) az adott állammal (*ibid.*, § 190).

172. Annak megállapítása után, hogy Franciaország nem gyakorolt „tényleges ellenőrzés”-t a kérdéses terület felett vagy „ellenőrzés”-t a kérelmezők családtagjai felett, és hogy a hazai szinten indított eljárás nem váltotta ki Franciaország joghatóságát, a Bíróság arra a kérdésre tért rá, hogy „a kérelmezők családtagjai és az alperes állam között fennálló állampolgársági kötelékből, vagy a diplomáciai joghatóságból, amit ennek az államnak állítólagosan gyakorolnia kellene annak érdekében, hogy megvédje őket a bántalmazástól ..., származnak-e olyan speciális körülmények, amelyek *ratione loci* joghatóságot váltanak ki a kérelmek megvizsgálására” (ibid., §§ 192, 196-97).

173. A Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 3. cikkének 2. bekezdése alapján tett panasszal kapcsolatban – a rendelkezés sajátos jellegére figyelemmel – a Bíróság megállapította, hogy az állam és állampolgárai közötti jogi kapcsolaton kívül más olyan esetspecifikus jellemzők is fennálltak, amelyek a kérelmezőket az említett rendelkezés értelmében az alperes állam joghatósága alá vonták (ibid., 212-14. §). A Bíróság különösen a következőképpen érvelt (hivatkozások kihagyva):

„213. A jelen ügyben a Bíróság úgy véli, hogy az állam és állampolgárai közötti jogi kapcsolaton túlmenően az északkelet-szíriai táborok helyzetével kapcsolatos alábbi speciális körülményeket is figyelembe kell venni. Először is, a kérelmezők számos hivatalos kérelmet terjesztettek a francia hatóságok elé a hazahozatal vagy az abban való segítségnyújtás érdekében, felszólítva az alperes államot, hogy tegye lehetővé családtagjaik számára, hogy élhessenek az e rendelkezés szerinti jogukkal ... Másodszor, a kérelmeket az Európa Tanácsot alkotó demokratikus társadalmak alapvető értékeire hivatkozva terjesztették elő, miközben családtagjaik életét és testi épségét valós és közvetlen veszély fenyegette a táborokban uralkodó, az emberi méltóság tiszteletben tartásával összeegyeztethetetlennek tekintendő életkörülmények és biztonsági aggályok miatt, ... valamint a családtagok egészségi állapotára és a gyermekek rendkívüli kiszolgáltatottságára, különösen az életkorukra figyelemmel Harmadszor, fogvatartásuk formájára és időtartamára figyelemmel az érintett személyek a Franciaországba történő visszatérés céljából a francia hatóságok segítsége nélkül nem tudják elhagyni a táborokat vagy azon más helyeket, ahol – esetleg teljes elkülönítés mellett – elzárva tartják őket, s ilyen módon lényegében lehetetlennek találják, hogy elérjék a francia határt vagy bármely más olyan államhatárt, ahonnan visszaadnák őket az említett hatóságoknak A Bíróság végül megjegyzi, hogy a kurd hatóságok jelezték hajlandóságukat arra, hogy a francia állampolgárságú női fogvatartottakat és gyermekeiket átadják a nemzeti hatóságoknak”.

174. Ezzel szemben a 3. cikk alapján előterjesztett panaszt illetően a Bíróság megállapította, hogy az ügy körülményei nem olyanok voltak, amelyek az alperes állam joghatósága alá vonták volna a kérelmezőket. A Bíróság a jelen ügy szempontjából is releváns alábbi megállapításokat tette (ibid., §§ 199-203):

„199. ... A Bíróság úgy véli, hogy a kérelmezők pusztán hivatkozása Franciaország operatív hazatelepítési képességére – amelyet a kérelmezők a nemzetközi közjogban meghatározott állampolgárságon alapuló *ratione personae* joghatóság szokásos gyakorlásának, illetve – családtagjaik esetében – olyan ellenőrzésnek és hatalomnak tekintenek, amelynek gyakorlását Franciaország jogellenesen elmulasztja – nem elegendő ahhoz, hogy extraterritoriális joghatósági kapcsolat kiváltására alkalmas speciális körülménynek minősüljön...”.

200. Először is, pusztán az a tény, hogy valamely nemzeti szinten hozott határozat hatással van egy külföldön tartózkodó személy helyzetére, nem hozza létre az érintett államnak a területén kívüli személy feletti joghatóságát (lásd a fent hivatkozott *M.N. and Others v. Belgium*, § 112).

201. Másodszor, bár a kérelmezők azt állították, hogy családtagjaik hazatelepítését helyzetük teljes ismeretében tagadták meg, és hogy a Franciaország által 2019 és 2021 között végrehajtott hazatelepítési műveletek bizonyítják a szíriai táborokban fogva tartott francia állampolgárok feletti ellenőrzés és hatalom gyakorlását, a Bíróság megjegyzi, hogy sem a belső jog ... sem a nemzetközi jog, beleértve a diplomáciai és konzuli védelemre vonatkozó szokásjogot is ... sem a Biztonsági Tanács határozatai ... nem kötelezik az államot arra, hogy állampolgárai nevében eljárjon és hazatelepítse őket

202. Harmadszor, még ha feltételezésre is kerül, ahogyan azt a kérelmezők teszik, hogy családtagjaik helyzete nem esik a diplomáciai és konzuli védelem klasszikus, a fogadó államok szuverén területi jogai által

meghatározott és korlátozott esetei közé, és hogy csakis Franciaország, amelyhez fordultak, képes segítséget nyújtani nekik, a Bíróság úgy véli, hogy ezek a körülmények nem alkalmasak arra, hogy Franciaország e személyek feletti joghatóságát megalapozzák....

203. Összefoglalva, a Bíróság szerint a kérelmezők nem hivatkozhatnak érvényesen arra, hogy a francia hatóságok által a családtagjaik hazatelepítésének megtagadásáról hozott pusztá határozat azzal a hatással jár, hogy a kurd ellenőrzés alatt álló szíriai táborokban őket ért bántalmazás tekintetében Franciaország joghatósága alá vonja őket. Az Egyezmény hatályának ilyen kiterjesztését az esetjog nem támasztja alá ...”

2. A fenti elvek és megfontolások alkalmazása a jelen ügyre

175. A Bíróság sorra megvizsgálja a fent említett joghatósági kritériumokat annak megállapítása érdekében, hogy a jelen ügyben megállapítható-e az alperes államok joghatósága.

(a) Területi joghatóság

176. Az összes kérelmező Portugáliában lakik, így annak területi joghatósága alá tartozik, ami azt jelenti, hogy az Egyezmény 1. cikke értelmében a kérelmezők tekintetében Portugáliának felelnie kell az Egyezményben védett jogok és szabadságok neki felróható megsértéséért (lásd *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* [GC], no. 48787/99, §§ 311-12, ECHR 2004-VII). Ezt az alperes Kormányok nem vitatták (lásd a fenti 77. pontot). Portugália Kormánya azonban hangsúlyozta, hogy a joghatóság kérdését el kell választani attól a kérdéstől, hogy ténylegesen felelős-e az Egyezmény kifogásolt megsértéséért (lásd a fenti 110. pontot). A Bíróság egyetért ezzel. A felelősség kérdése különálló kérdés, amely a panasz érdemi vizsgálata körébe tartozik abban az esetben, ha ilyen vizsgálatra sor kerül (lásd *Loizidou v. Turkey* (preliminary objections), 23 March 1995, § 61, Series A no. 310; a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, § 162; és a fent hivatkozott *Ukraine and the Netherlands v. Russia*, § 549).

177. Ami a többi alperes államot illeti, a kérelmezők nem érveltek azzal (lásd a fenti 121. pontot), és nem is lenne alap olyan következtetés levonására, hogy a kérelmezők tekintetében ezen államok területi joghatósága megállapítható.

178. Mivel a kérelmezők inkább azzal érveltek, hogy a többi alperes állam joghatósága az extraterritoriális joghatósággal kapcsolatos elvek alapján állapítható meg, a Bíróság a továbbiakban ezt a kérdést az Egyezmény releváns kritériumainak a fényében vizsgálja meg, szem előtt tartva, hogy a kérelmezők által benyújtott panaszok az Egyezmény 2., 3. és 8. cikkében foglalt pozitív anyagi jogi kötelezettségek teljesítésének az alperes államok általi állítólagos elmulasztására vonatkoznak.

(b) Extraterritoriális joghatóság

(i) Tényleges ellenőrzés valamely terület felett

179. Nincs arra utaló jel, hogy az alperes államok bármelyike bármilyen módon tényleges ellenőrzést gyakorolt volna a nemzeti területén kívül eső olyan terület felett, ami a kérelmezőket az állam *ratione loci* joghatósága alá vonta volna.

(ii) Állami képviselői hatalom és ellenőrzés

180. Az „állami képviselői hatalom és ellenőrzés” kritérium alkalmazásának szokásos helyzeteit tekintve (lásd a fenti 171. pontban hivatkozott *Ukraine and the Netherlands v. Russia*, §§ 565-572) – amelyek feltételezik az állítólagos áldozat feletti hatalom vagy ellenőrzés

valamilyen formáját (ibid., § 571) – nem állapítható meg, hogy az alperes államok bármelyike a Bíróság 1. cikkkel kapcsolatos esetjoga szerinti értelemben vett hatalmat vagy ellenőrzést gyakorolt volna a kérelmezők felett. Ezért ezen az alapon nem állapítható meg joghatóság.

(iii) *Joghatósági kapcsolat a 2. cikk alapján felmerülő eljárásjogi kötelezettség vonatkozásában*

181. A kérelmezők panaszának jellegére (lásd a fenti 13. és 178. pontot), valamint arra figyelemmel, ahogyan a Bíróság a 2. cikk alapján felmerülő, vizsgálat lefolytatására irányuló eljárásjogi kötelezettség vonatkozásában a joghatósági kapcsolatot értelmezte (lásd a fenti 171. pontban hivatkozott *Ukraine and the Netherlands v. Russia*, §§ 573-75), egyértelmű, hogy e kritérium alapján nem állapítható meg az alperes államok joghatóságának fennállása. Az a kérdés, hogy a releváns hazai eljárások megindításával potenciálisan lehetne-e, és ha igen, milyen mértékben lehetne joghatósági kapcsolatot teremteni, a jelen ügyben nem merül fel, mivel a kérelmezők az alperes államok egyikében sem tettek ilyen lépéseket.

(iv) *Léteznek-e releváns „speciális vonások” az alperes államok joghatóságának megállapításához*

182. A Bíróság annak megismétlésével kezdi, hogy eddigi esetjogában következetesen elutasította azt az elképzelést, hogy egy olyan nemzeti szintű határozat meghozatalának a ténye, amely hatással van valamely személy helyzetére külföldön, önmagában megalapozhatja az érintett állam adott személy feletti joghatóságát. Ez nemcsak a hatóságok által hozott határozatokra (lásd a fent hivatkozott *M.N. and Others v. Belgium*, §§ 112-13), hanem arra az érvre is vonatkozik, hogy az állam képes olyan határozatot vagy intézkedést hozni, amely hatással van a kérelmező helyzetére külföldön (lásd a fent hivatkozott *H.F. and Others v. France*, § 202).

183. Bár bizonyos „speciális vonások” meglelte vezetheti a Bíróságot olyan következtetés levonására, hogy valamely állam egy adott esetben extraterritoriális joghatóságot gyakorol, egyértelmű, hogy a jelen ügyben előterjesztett kérelmezői panaszok nem felelnek meg egyetlen olyan körülménynek sem, amelyek korábbi ügyekben extraterritoriális joghatóság megállapítására adtak okot. Így a létező esetjog nem nyújt alapot a (területi joghatósággal rendelkező Portugálián kívüli) többi alperes állam extraterritoriális joghatóságának a megállapítására.

184. Beadványaikban azonban a kérelmezők számos „kivételes körülmény”-re és „speciális vonás”-ra hivatkoztak azon érvelésük alátámasztására, hogy az éghajlatváltozás sajátos összefüggésében a Bíróságnak meg kell állapítania az alperes államok kérelmezők feletti extraterritoriális joghatóságát (lásd a fenti 121-126. pontokat).

185. Amennyiben a kérelmezők az *M.N. és mások kontra Belgium* ügyben említett „kivételes körülmények”-re (*M.N. and Others v. Belgium*, § 113; lásd a fenti 122. pontot) hivatkoznak az alperes államok extraterritoriális joghatóságának megállapítására szolgáló alapként, akkor fontos megismételni, hogy – amint az a fenti 168. pontban kifejtésre került – abban az ügyben a Bíróság nem állapította meg az alperes állam extraterritoriális joghatóságának a fennállását.

186. Továbbá, az *M.N. és mások kontra Belgium* ügyben a „kivételes körülmények”-re utalás nem egy külön joghatósági teszt megállapítását kívánta szolgálni. Az említett ügy konkrét összefüggésében – amelyben a kérelmezők a Belgiumhoz fűződő feltételezett anyagi jogi és eljárásjogi kapcsolatok kombinációjára próbáltak hivatkozni – a Bíróság megjegyezte, hogy bármilyen „kivételes körülmény” értékelése „megköveteli [a Bíróságtól] a kérelmezők és az alperes állam közötti kapcsolat jellegének a feltárását és annak megállapítását, hogy az utóbbi tényleges hatalmat vagy ellenőrzést gyakorolt-e a kérelmezők felett” (lásd a fent hivatkozott

M.N. and Others v. Belgium, §§ 102, 113). Más szóval, az értékelés végső soron a kérelmezők feletti tényleges hatalom vagy ellenőrzés megítélésére irányult, a bevett esetjognak megfelelően.

187. A Bíróság a fent hivatkozott *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások* ügyben (§ 422) kifejtette, hogy az éghajlatváltozással kapcsolatos ügyek miért mutatnak számos olyan sajátosságot, amelyek megkülönböztetik őket a „klasszikus” környezetvédelmi ügyektől. Azt is kifejtette, hogy az éghajlatváltozással kapcsolatos ügyek miért vetnek fel önálló kérdéseket, és miért igénylik a Bíróság létező esetjogának kiigazítását azon megközelítés meghatározása céljából, amelyet az éghajlatváltozás által az egyezményes jogok élvezetére gyakorolt káros hatások vonatkozásában alkalmazni lehet.

188. Ezért a Bíróság a kérelmezők által hivatkozott kivételes körülményeket és speciális vonásokat figyelembe véve a továbbiakban azt vizsgálja meg, hogy vannak-e érvényes okok az extraterritoriális joghatósággal kapcsolatos létező esetjog továbbfejlesztésére, ahogyan azt beadványaikban a kérelmezők előadták.

189. A Bíróság az éghajlatváltozás kérelmezők által hangsúlyozott alábbi szempontjait ismeri el.

190. Először is, az államok végső ellenőrzést gyakorolnak a területükön működő, üvegházhatásúgáz-kibocsátást okozó állami és magántevékenységek felett. Ezzel kapcsolatban az államok vállaltak bizonyos nemzetközi jogi kötelezettségeket, nevezetesen a Párizsi Megállapodásban foglalt kötelezettségeket, amelyeket nemzeti jogszabályaikban és szakpolitikai dokumentumaikban, valamint a Párizsi Megállapodás alapján tett nemzeti szinten meghatározott hozzájárulásaikban fektettek le. Ezen túlmenően, amint az a fent hivatkozott *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások* ügyben (§§ 544-554) kifejtésre került, az Egyezményből is fakadnak bizonyos pozitív kötelezettségek az éghajlatváltozással kapcsolatban.

191. Másodszor, van bizonyos, bár összetett és többrétű ok-okozati összefüggés az állam területén végzett, üvegházhatásúgáz-kibocsátást okozó köz- és magántevékenység, valamint az állam határain – és így az állami demokratikus folyamatok hatáskörén – kívül élő emberek jogaira és jóllétére gyakorolt káros hatások között. Az éghajlatváltozás globális jelenség, így mindegyik állam részt visel az éghajlatváltozás által generált globális kihívásokért való felelősségből, és mindegyiknek szerepet kell játszania a megfelelő megoldások megtalálásában.

192. Harmadszor, az éghajlatváltozás problémája valóban egzisztenciális jellegű kérdés az egész emberiség számára, ami megkülönbözteti más ok-okozati helyzetektől. Ha a világon bárhol több fosszilis tüzelőanyagot termelnek ki vagy égetnek el, mint amennyit a természetes szén-dioxid-elnyelők ellensúlyozni tudnak (nettó nulla), az elkerülhetetlenül magasabb üvegházhatásúgáz-koncentrációhoz vezet a légkörben, és ezáltal globálisan súlyosítja az éghajlatváltozás hatásait.

193. A Bíróság azonban úgy találja, hogy ezek a megfontolások önmagukban nem szolgálhatnak alapul új extraterritoriális joghatósági alap bírói jogértelmezés útján történő megteremtésére, vagy a már meglévő jogalapok kiterjesztésének az igazolására. A Bíróság a továbbiakban a kérelmezők által az extraterritoriális joghatóság kiterjesztésének igazolására felhozott egyéb érveket tekinti át.

194. Először is, a kérelmezői érvek alapján úgy tűnik, hogy a joghatóságnak azon pozitív kötelezettségek tartalmától kellene függenie, amely kötelezettségek államok részére történő előírását a kérelmezők – az éghajlatváltozás egyezményes jogaikra gyakorolt hatásának a súlyossága miatt – a Bíróságtól kérik (lásd a fenti 123-124. pontokat).

195. A Bíróság elfogadta, hogy az extraterritoriális joghatóság fennállásának vagy hiányának a megállapításakor az Egyezményben biztosított jogok bizonyos mértékig „feloszthatók és az

adott helyzethez szabhatók” (lásd a fenti 169. pontot). Ugyanakkor következetesen fenntartotta, hogy ahhoz, hogy egy állítólagos jogsértés a Bíróság 19. cikk szerinti, „a Magas Szerződő Felek által ... vállalt kötelezettségek tiszteletben tartásának biztosítására” irányuló hatásköre alá essen, a kifogásolt körülményekről először ki kell mutatni, hogy valamelyik Magas Szerződő Fél joghatósága alá esnek, amint azt az 1. cikk megköveteli. A Bíróság ezért nevezte az 1. cikk szerinti joghatóságot küszöbfeltételnek (*conditio sine qua non*), és ezért vélte úgy, hogy az a kérdés, hogy a panasz az adott alperes állam joghatósága alá tartozik-e, olyan előkérdést képez, amelyet a lényegi állítások érdemi értékelése előtt kell eldönteni (lásd a fent hivatkozott, további hivatkozásokat tartalmazó *Ukraine and the Netherlands v. Russia*, § 506).

196. Továbbá, a Bíróság esetjoga nem támasztja alá azt az érvet, hogy az Egyezmény valamely cikkéből eredő, vagy az Egyezménnyel kapcsolatos valamely kérdés (függetlenül annak állítólagos súlyosságától vagy súlyától) tekintetében felmerülő állami kötelezettségek arra köteleznék az államot, hogy az Egyezményt olyan személyek helyzetére is alkalmazza, akik nem állnak a joghatósága alatt (a megváltoztatandók megváltoztatásával lásd *Wahab Khan v. the United Kingdom* (dec.), no. 11987/11, § 26, 28 January 2014). A Bíróság nem tartja elképzelhetőnek, hogy az éghajlatváltozással összefüggésben az államok számára javasolt pozitív kötelezettségek elegendő alapul szolgálhatnának olyan megállapítás tételére, hogy egy adott állam joghatósággal rendelkezik a területén kívül, vagy más módon a hatalmán és ellenőrzésén kívül eső személyek felett.

197. Azt is fontos megjegyezni, hogy a jelen ügyben a kérelmezők és (Portugália kivételével) az alperes államok között nincs olyan különleges kapcsolat vagy kötődés, amely alapján a Bíróság úgy ítélné meg, hogy az államokat esetlegesen terhelő pozitív kötelezettségeket a kérelmezők egyedi helyzetére figyelemmel kell gyakorolni. Ebben az összefüggésben a Bíróság megismétli, hogy joghatóság nem állapítható meg pusztán azon érv alapján, hogy az állam képes olyan határozatot vagy intézkedést hozni, amely hatással van a kérelmező helyzetére külföldön (lásd a fenti 182. pontot).

198. Továbbá az a tény, hogy portugál állampolgárságuk révén a kérelmezők uniós polgárságot is élveznek, nem szolgálhat joghatósági kapcsolat megteremtésére közöttük és a huszonhat olyan alperes állam között, amelyek szintén uniós tagállamok (kivéve Portugáliát, ahol laknak). Egy ilyen – az uniós polgárságnak az Európai Unió Bírósága által értelmezett uniós jogban előírt jellegét és hatását tévesen értelmező – álláspont egyenértékű lenne annak megkövetelésével, hogy egy adott állam az Egyezményből eredő anyagi jogi kötelezettségeit annak ellenére is teljesítse, hogy sem azon terület felett nem rendelkezik a Bíróság esetjoga szerinti „ellenőrzés”-sel, ahol a kérelmezők az éghajlatváltozás állítólagos hatásait – amelyek elvileg bárhol előfordulhatnak – elszenvedik, sem pedig a kérelmezők felett nem rendelkezik ellenőrzéssel (a megváltoztatandók megváltoztatásával lásd a fent hivatkozott *H.F. and Others v. France*, § 198).

199. Másodszor, a fenti 124. és 125. pontban ismertetett kérelmezői érvelést illetően először is meg kell jegyezni, hogy az Egyezmény célja nem a környezet általános védelme, mint olyan, és hogy más nemzetközi jogi eszközök és nemzeti jogszabályok kifejezetten ennek a speciális kérdésnek a kezelésére szolgálnak (lásd a fent hivatkozott *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others*, § 445). A kérelmezők előterjesztették, hogy a Bíróságnak extraterritoriális joghatóságot kell megállapítania az éghajlatváltozással kapcsolatos szélesebb körű perindítás megkönnyítése és annak lehetővé tétele érdekében, hogy a kérelmezők járassanak el „az egyes államok hasonlóan ambiciózus kérelmeket [benyújtó] megfelelő kérelmezői helyett”. Ennek elfogadása azonban radikális eltérést jelentene az Egyezmény védelmi rendszerének logikájától, amely elsősorban és alapvetően a területi joghatóság és a szubszidiaritás elvén alapul.

200. A kérelmezők továbbá úgy érveltek, hogy Portugália kizárólagos perlése korlátozott hatékonyságú lett volna, és hogy nem rendelkeznek más eszközökkel arra, hogy az alperes államokat felelősségre vonják az éghajlatváltozás által az egyezményes jogaikra gyakorolt hatások miatt (lásd a fenti 124 (c) és 125. pontokat). A Bíróság azonban megismétli, hogy a joghatóságot meg kell különböztetni a felelősség kérdésétől, amely egy különálló, a panasz érdemi részével összefüggésben vizsgálendő kérdés abban az esetben, ha ilyen vizsgálatra sor kerül (lásd a fenti 176. pontot). Továbbá, bár a Bíróság elfogadja, hogy az éghajlatváltozás kétségtelenül globális jelenség, amellyel az államok közösségének globális szinten kell foglalkoznia, megjegyzi, hogy minden egyes államnak megvan a saját felelősségi része az éghajlatváltozás elleni intézkedések meghozatalában, és hogy ezen intézkedések meghozatalát nem határozza meg egyetlen más állam konkrét intézkedése (vagy mulasztása) sem (lásd a fent hivatkozott *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others*, § 442). Ez a megközelítés összhangban áll a Bíróság azon ügyekben alkalmazott megközelítésével, amelyekben az államok egyidejű felelősséget viseltek az egyezményes jogok állított megsértéséért, és mindegyik állam felelősségre vonható volt az adott jogsértés rá eső részéért (lásd például *Razvozhayev v. Russia and Ukraine* és *Udaltsov v. Russia*, nos. 75734/12 and 2 others, § 160, 19 November 2019). Ezért az egyezményes jogok védelme terén nem áll fenn vákuum kockázata, és ebben az összefüggésben egyik alperes állam sem maradhat büntetlenül. Azt is fontos hangsúlyozni, hogy az ENSZ égisze alatt kiterjedt nemzetközi folyamat zajlik, amely lehetővé teszi az államok számára, hogy felvessék más államok éghajlatváltozással kapcsolatos felelősségét.

201. Ezért az a kérelmezői előterjesztés, hogy területi államként Portugália éghajlatváltozásért viselt felelősségének a mértéke korlátozott, nem fogadható el alapként olyan következtetés levonására, hogy harmincegy másik állam joghatóságát kell megállapítani.

202. Harmadszor, a fenti 126. pontban ismertetett kérelmezői érvek az előreláthatóság, a tudomás, az időtartam, valamint az államok éghajlatváltozás terén fennálló cselekvési képességének a tényezőjén nyugszanak. A kérelmezők előterjesztették, hogy a joghatóság megállapítására a releváns teszt a „kérelmezők egyezményes érdekei feletti ellenőrzés” kell hogy legyen. A kérelmezők az éghajlatváltozás multilaterális dimenziójára és a nemzetközi jog legújabb fejleményeire is hivatkoztak. A Bíróság a továbbiakban egyenként foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, megjegyezve, hogy a kérdések között szoros kapcsolat áll fenn.

203. Ami a „kérelmezők egyezményes érdekei feletti ellenőrzés” tesztre történő hivatkozást illeti, a Bíróság bevett esetjoga szerint az Egyezmény 1. cikke szerinti extraterritoriális joghatóság a személy feletti ellenőrzést, nem pedig a személy érdekei feletti ellenőrzést követeli meg (lásd a fent hivatkozott *Ukraine and the Netherlands v. Russia*, § 571). A 2. cikk szerinti szándékos élettől megfosztás állami képviselők általi elkövetéseivel kapcsolatos esetjogot figyelmen kívül hagyva, az esetjog nem támasztja alá az „egyezményes érdekek feletti ellenőrzés” kritérium extraterritoriális joghatósági alapként történő alkalmazását. A Bíróság úgy véli, hogy az extraterritoriális joghatóság hatályát nem lehet olyan módon kiterjeszteni, ami radikális eltérést jelentene az 1. cikkre vonatkozó bevett elvektől.

204. Különösen, a személy érdekei feletti ellenőrzésre mint az állam extraterritoriális joghatóságát megalapozó kritériumra történő hivatkozás az előreláthatóság kritikus hiányához vezetne az Egyezmény hatóköre tekintetében. Az éghajlatváltozás kérelmezők által is elismert multilaterális dimenziójára figyelemmel szinte bárki, akit az éghajlatváltozás hátrányosan érint, és aki a világon bárhol érzi annak hatásait, az Egyezmény 1. cikkének céljaira bármelyik szerződő fél joghatósága alá kerülhetne az adott szerződő fél által az éghajlatváltozás kezelésére tett intézkedésekkel vagy azok elmulasztásával kapcsolatosan. Egy ilyen álláspont nem fogadható el az Egyezmény alapján (lásd a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, § 134). A

fenti 145. és 148. pontban foglalt azon javaslat, hogy a joghatóság ilyen kiterjesztése az Egyezmény jogi terére korlátozódhatna – annak ellenére, hogy a kérelmezők csak néhány szerződő államot jelöltek meg alperesként –, szintén nem meggyőző. Az éghajlatváltozás – okokat és hatásokat is magában foglaló – jellegére figyelemmel az extraterritoriális joghatóság e kritériumra hivatkozással történő kiterjesztése mesterséges és nehezen igazolható lenne (más összefüggésben ugyan, de lásd a fent hivatkozott *Al-Skeini and Others*, § 142).

205. Azt is fontos megjegyezni, hogy bár az üvegházhatásúgáz-kibocsátás forrásai nem korlátozódnak konkrét, veszélyesnek minősíthető tevékenységekre, és általában nem lokalizálhatók vagy korlátozhatók olyan konkrét létesítményekre, amelyekből káros hatások származnak, az üvegházhatású gázok kibocsátásának fő forrásai olyan területeken találhatók, mint az ipar, az energia, a közlekedés, a lakhatás, az építőipar és a mezőgazdaság, s ilyen gázok egy adott területen belül az alapvető emberi tevékenységekkel összefüggésben keletkeznek. Ezért az éghajlatváltozás elleni, az üvegházhatásúgáz-kibocsátás kibocsátási forrásoknál történő csökkentésén keresztül küzdelem elsősorban területi joghatóság-gyakorlási kérdés. Ezzel szemben az üvegházhatást okozó gázok kibocsátása által okozott káros következmények a hatások láncolatának eredményeként jönnek létre, és az eredmény időben és térben is összetett és kiszámíthatatlanabb, ezért különösen diffúz, ami megnehezíti a kibocsátások külföldön jelentkező káros hatásaihoz való hozzájárulási mértékek megállapítását. A kérelmezők által megállapítani kért extraterritoriális joghatóság terjedelme valójában azonosítható korlátok nélküli lenne (lásd még a fent hivatkozott *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others*, § 417).

206. Összegezve, a Szerződő Felek extraterritoriális joghatóságának az éghajlatváltozás terén javasolt, a „kérelmezők egyezményes érdekei feletti ellenőrzés” kritériuma alapján történő – az Egyezmény jogi terén belüli vagy kívüli – kiterjesztése tarthatatlan bizonytalanságot eredményezne az államok számára. A fent említett alapvető emberi tevékenységek némelyikével kapcsolatban hozott intézkedések, vagy egy adott tevékenység éghajlatváltozásra gyakorolt potenciálisan káros hatásainak a kezelése terén elkövetett mulasztások egy adott állam olyan személyek érdekei feletti extraterritoriális joghatóságának a megállapításához vezethetnének, akik az adott állam területén kívül élnek, és akiket semmilyen meghatározott kapcsolat nem fűz az adott államhoz. Ennél is fontosabb, hogy a kérelmezők érveinek az elfogadása az államok Egyezmény alapján fennálló extraterritoriális joghatóságának és felelősségének gyakorlatilag a világ bármely pontján élő emberekre történő korlátlan kiterjesztésével járna. Ez globális klímaszerződéssé változtatná az Egyezményt. Az Egyezmény hatályának a kérelmezők által kért módon történő kiterjesztését az Egyezmény nem támogatja.

207. A kérelmezők más nemzetközi jogi eszközökben bekövetkezett fejleményekre történő hivatkozását illetően a Bíróság megjegyzi, hogy bár az Egyezmény 1. cikkének alkalmazásában a joghatóság fogalmát a nemzetközi közjogi jelentést tükrözőnek kell tekinteni (lásd a fent hivatkozott *Ukraine v. Russia (re Crimea)*, § 344), más nemzetközi jogi eszközök az Egyezménytől eltérő védelmi körrel rendelkezhetnek. Mindenesetre, az egyéb nemzetközi jogi eszközök rendelkezéseinek esetleges tartalmi eltéréseire, illetve a Bíróság és az egyéb szervek szerepének esetleges eltéréseire (az anyagi jogi rendelkezések értelmezése tekintetében lásd például a további hivatkozásokat tartalmazó *Caamaño Valle v. Spain*, no. 43564/17, §§ 53-54, 11 May 2021) figyelemmel az Egyezmény 19. cikke szerinti feladatának gyakorlása során a Bíróságot nem kötik a hasonló jogi eszközök más szervek általi értelmezései.

208. A Bíróság mérlegelte az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény preambulumának lehetséges relevanciáját, amely szerint „az államok felelőssége annak biztosítása, hogy a fennhatóságuk vagy ellenőrzésük alatt folytatott tevékenységek ne okozzanak más államok, illetve a nemzeti fennhatóságuk határain túli területek környezetében kárt”. Figyelembe vette

továbbá a veszélyes tevékenységekből származó határokon túli károk megelőzéséről szóló Végleges Tervezet 1. és 2. cikkét²⁶, amelyek a határokon átnyúló károkra vonatkoznak, és meghatározzák a határokon átnyúló kár fogalmát, amit „a származási államtól eltérő állam területén, vagy a származási államtól eltérő állam joghatósága vagy ellenőrzése alá tartozó más helyen okozott kár”-ként értelmeznek. Továbbá figyelembe vette az Amerika-közi Bíróság tanácsadó véleményében foglalt megközelítést, valamint a Gyermekjogi Bizottság *Sacchi és mások* ügyben kifejtett megközelítését (lásd a fenti 59. és 63. pontokat).

209. A Bíróság azonban nem találja úgy, hogy ezek az anyagok alátámasztanak az államok Egyezmény szerinti extraterritoriális joghatóságának a kérelmezők által javasolt módon és okok alapján történő megállapítását.

210. Először is, az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény és a fent hivatkozott Végleges Tervezet alapvetően más jellegű dokumentumok, mint az Egyezmény, amely nem kifejezetten a környezet általános védelmét célzó emberi jogi eszköz. Másodszor, az előbbiek elsősorban az államok közötti kapcsolatok szabályozására szolgálnak, míg az Egyezmény nem csupán szerződő államok közötti kölcsönös kötelezettségvállalásokat tartalmaz, hanem a kölcsönös, kétoldalú kötelezettségvállalások hálózatán túlmenően objektív emberi jogi kötelezettségek rendszerét hozza létre (lásd a fent hivatkozott *Loizidou*, § 70). Végül, bár a fent említett dokumentumok utalnak az állam határain kívül bekövetkező „kár” vagy „ártalom” kérdésre, azt nem tartalmazzák, hogy az ilyen „kár” vagy „ártalom” az érintett személyeket annak az államnak a joghatósága alá vonná, ahonnan a kár vagy ártalom származik. Valójában ezek az eszközök egyértelműen különbséget tesznek a kárt vagy sérelmet okozó tevékenység között, amely az egyik állam joghatósága alá tartozik, és azok hatásai között, amelyek egy másik állam joghatósága alá tartoznak. Az Amerika-közi Bíróság tanácsadó véleményében, valamint a Gyermekjogi Bizottság *Sacchi és mások* ügyben kifejtett megközelítését (lásd a fenti 59. és 63. pontokat) illetően a Bíróság megjegyzi, hogy mindkettő eltérő joghatóság-fogalmon alapul, amelyet azonban a Bíróság esetjoga nem ismer el (lásd a fent hivatkozott *Georgia v. Russia (II)*, § 124).

211. A fenti megfontolásokra figyelemmel és szem előtt tartva a nemzeti és nemzetközi szinten zajló állandó jogfejlődést, az éghajlatváltozásra adott globális válaszokat, valamint az éghajlatváltozással és annak az egyénekre gyakorolt hatásaival kapcsolatos, folyamatosan bővülő tudományos ismereteket, a Bíróság úgy találja, hogy az Egyezmény alapján nem indokolt az alperes államok extraterritoriális joghatóságának bírósági értelmezés útján, a kérelmezők által kért módon történő kiterjesztése.

(c) Következtetés

212. A fentiekből következik, hogy Portugália tekintetében a területi joghatóság megalapozott (lásd a fenti 176. pontot), míg a többi alperes állam vonatkozásában nem állapítható meg joghatóság (lásd a fenti *Georgia v. Russia (II)*, § 124).

211. pontot). Ezért a kérelmezők többi alperes állammal szembeni panaszát az Egyezmény 35. cikkének 3. és 4. bekezdése alapján elfogadhatatlannak kell nyilvánítani.

D. A hazai jogorvoslatok kimerítése

²⁶ Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities, UN Doc. A/RES/56/82 (2001), UN Doc A/56/10, 10/08/2001.

1. Általános elvek

213. A hazai jogorvoslatok kimerítésére vonatkozó általános elveket a *Vučković és mások kontra Szerbia* ügyben hozott ítélet tartalmazza (*Vučković and Others v. Serbia* (preliminary objection) [GC], nos. 17153/11 and 29 others, §§ 69-77, 25 March 2014; lásd még *Gherghina v. Romania* (dec.) [GC], no. 42219/07, §§ 83-89, 9 July 2015, és *Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) v. Switzerland* [GC], no. 21881/20, §§ 138-146, 27 November 2023):

„69. Az Egyezmény által létrehozott védelmi mechanizmus alapvető jellemzője, hogy az emberi jogokat védő nemzeti rendszerekhez képest kiegészítő (szubszidiárius) jellegű. A Bíróság feladata annak felügyelete, hogy a szerződő államok hogyan hajtják végre az Egyezményből eredő kötelezettségeiket. A Bíróság nem veheti át a szerződő államok szerepét, akiknek a feladata az Egyezményben foglalt alapvető jogok és szabadságok tiszteletben tartásának és védelmének nemzeti szinten történő biztosítása. A hazai jogorvoslatok kimerítésének szabálya azon a feltételezésen alapul – amelyet az Egyezmény 13. cikke is tükröz, amellyel szoros kapcsolatban áll –, hogy az állított jogsértés ellen hatékony jogorvoslat áll rendelkezésre. Ezért ez a szabály elengedhetetlen része a védelmi rendszer működésének.

70. Az államoknak nem kell azt megelőzően nemzetközi szerv előtt felelniük a cselekedeteikért, hogy lehetőségük lett volna az adott ügy saját jogrendszerükön keresztüli orvoslására, így azok, akik valamely állam elleni panasz tekintetében a Bíróság felügyeleti joghatóságára kívánnak hivatkozni, először a nemzeti jogrendszer által biztosított jogorvoslatokat kötelesek igénybe venni (számos más eset mellett lásd *Akdivar and Others v. Turkey*, 16 September 1996, § 65, *Reports [of Judgments and Decisions]* 1996-IV). Hangsúlyozni kell, hogy a Bíróság nem elsőfokú bíróság; nem képes arra, és nemzetközi bírósági funkciójának nem is felel meg, hogy nagyszámú olyan ügyben ítélkezzen, amely alapvető tények megállapítását vagy pénzbeli kártérítési összegek kiszámítását igényli – alapelveként és tényleges gyakorlatként mindkettőnek a nemzeti joghatóságok hatáskörébe kell tartozni (lásd *Demopoulos and Others v. Turkey* (dec.) [GC], nos. 46113/99 [and 7 others], § 69, ECHR 2010, ahol a Bíróság idézte az *Akdivar and Others* ítélet 66-69. pontjaiban lefektetett átfogó alapelveket, amelyek az alábbiakban megismétlésre kerülnek annyiban, amennyiben relevánsak).

71. A hazai jogorvoslatok kimerítésének kötelezettsége ezért megköveteli a kérelmezőtől, hogy az Egyezmény alapján felmerülő jogséremlmek tekintetében igénybe vegye a rendelkezésre álló és elegendő jogorvoslatokat. A szóban forgó jogorvoslatok létezésének nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is kellően biztosnak kell lenniük, különben nem rendelkeznek a szükséges hozzáférhetőséggel és hatékonysággal (lásd a fent hivatkozott *Akdivar and Others*, § 66).

72. A 35. cikk 1. bekezdése azt is megköveteli, hogy a kérelmező a nemzeti jogban meghatározott formai követelményeket és határidőket betartva a később [a Bírósághoz] benyújtani kívánt panaszoknak legalább a lényegét felvesse a megfelelő hazai szerv előtt (lásd például *Castells v. Spain*, 23 April 1992, § 32, Series A no. 236; *Gäffgen v. Germany* [GC], no. 22978/05, §§ 144, 146, ECHR 2010; és *Fressoz and Roire v. France* [GC], no. 29183/95, § 37, ECHR 1999-I), és hogy minden olyan eljárási eszközt felhasználjon, amely megakadályozhatja az Egyezmény megsértését (lásd a fent hivatkozott *Akdivar és társai* ügy, 66. §). Ha valamely kérelmező nem tesz eleget ezen követelményeknek, akkor a kérelmét elvileg elfogadhatatlannak kell nyilvánítani a hazai jogorvoslatok kimerítésének elmulasztása miatt (lásd például *Cardot v. France*, 19 March 1991, § 34, Series A no. 200, és *Thiermann and Others v. Norway* (dec.), no. 18712/03, 8 March 2007).

73. Azonban, a fent jelzettek szerint a kérelmező nem köteles olyan jogorvoslatot igénybe venni, amely nem megfelelő vagy nem hatékony. Továbbá, a „nemzetközi jog általánosan elismert szabályai” szerint fennállhatnak olyan speciális körülmények, amelyek felmentik a kérelmezőt a rendelkezésre álló hazai jogorvoslatok kimerítésének a kötelezettsége alól. A szabály akkor sem alkalmazható, ha az Egyezménnyel összeegyeztethetetlen cselekmények ismétléséből álló, bizonyítottan létező közigazgatási gyakorlat és állami hatóságok általi hivatalos tűrés olyan jellegű, ami az eljárást hiábavalóvá vagy nem hatékonyvá teszi (lásd a fent hivatkozott *Akdivar and Others*, § 67).

74. Ahhoz, hogy egy jogorvoslat hatékony legyen, alkalmasnak kell lennie a kifogásolt állapot közvetlen orvoslására, és a siker észszerű kilátását kell nyújtania (lásd *Balogh kontra Magyarország*, 47940/99, sz. 30. pont, 2004. július 20., és *Sejdovic v. Italy* [GC], no. 56581/00, § 46, ECHR 2006-II). A nem nyilvánvalóan hiábavaló jogorvoslati lehetőség sikerkilátásával kapcsolatos pusztán kétely fennállása azonban nem érvényes indok az adott jogorvoslati lehetőség kimerítésének az elmulasztására (lásd a fent hivatkozott *Akdivar and Others*, § 71, és *Scoppola v. Italy (no. 2)* [GC], no. 10249/03, § 70, 17 September 2009).

75. Amennyiben nemzeti szinten létezik olyan jogorvoslat, amely lehetővé teszi a nemzeti bíróságok számára, hogy az egyezményes jog megsértésére vonatkozó érvnek legalább a lényegével foglalkozzanak, akkor ezt a jogorvoslatot ki kell méríteni (lásd *Azinas v. Cyprus* [GC], no. 56679/00, § 38, ECHR 2004-III]. Az nem elegendő, ha a kérelmező olyan jogorvoslattal élt sikertelenül, amely más, az egyezményes jog megsértésére vonatkozó panasszal nem összefüggő okból helyezhette volna hatályon kívül a támadott intézkedést. Ahhoz, hogy a „hatékony jogorvoslati lehetőségek” kimerítésre kerüljenek, az Egyezményre alapozott panaszt kell nemzeti szinten felvetni. Az egyezményi mechanizmus szubszidiárius jellegével ellentétben lenne, ha a kérelmező a nemzeti hatóságok előtt az Egyezmény alapján felmerülő lehetséges érvet figyelmen kívül hagyva másokra hivatkozhatna a kifogásolt intézkedés megtámadásakor, majd pedig az Egyezmény alapján felmerülő érvre hivatkozva nyújthatna be kérelmet a Bírósághoz (lásd *Van Oosterwijck*, 6 November 1980, Series A no. 40, §§ 33-34, és a fent hivatkozott *Azinas*, § 38).

76. A Bíróság azonban azt is gyakran hangsúlyozta, hogy a kimerítési szabályt bizonyos fokú rugalmassággal, túlzott formalizmus nélkül kell alkalmazni (lásd *Ringeisen v. Austria*, 16 July 1971, § 89, Series A no. 13, és a fent hivatkozott *Akdivar and Others*, § 69). Például, indokolatlan formalizmus lenne olyan jogorvoslat gyakorlására kötelezni a kérelmezőt, amelynek kimerítésére még saját országának a legfelsőbb bírósága sem kötelezné őt (lásd *D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], no. 57325/00, §§ 117-18, ECHR 2007-IV).

77. Ami a bizonyítási terhet illeti, a jogorvoslat kimerítésének elmulasztását állító kormány feladata, hogy meggyőzze a Bíróságot arról, hogy a jogorvoslat hatékony volt, és a releváns időpontban elméletben és gyakorlatban is rendelkezésre állt. E teher teljesítését követően a kérelmező feladata annak bizonyítása, hogy a kormány által hivatkozott jogorvoslatot valójában kimerítette, vagy a jogorvoslat valamilyen okból nem volt megfelelő és hatékony az adott ügy egyedi körülményei között, vagy olyan speciális körülmények álltak fenn, amelyek felmentették őt e követelmény teljesítése alól (lásd a fent hivatkozott *Akdivar and Others*, § 68; a fent hivatkozott *Demopoulos and Others*, § 69; és *McFarlane v. Ireland* [GC], no. 31333/06, § 107, 10 September 2010)."

2. Ezen elvek alkalmazása a jelen ügyre

214. A Portugálián kívüli alperes államok vonatkozásában a Bíróság megállapította, hogy a jelen panaszok elfogadhatatlanok, mivel a kérelmezők nem tartoznak azon államok joghatósága alá. Ezért a kérelmezők panaszai tekintetében a hazai jogorvoslatok kimerítésének kérdését csak Portugália, az egyetlen joghatósággal rendelkező alperes állam vonatkozásában kell eldönteni (lásd a fenti 212. pontot). A Bíróság ezért a továbbiakban azt vizsgálja meg, hogy Portugáliában léteztek-e olyan hatékony jogorvoslati lehetőségek a kérelmezők panaszaival kapcsolatban, amelyeket a kérelmezőknek igénybe kellett volna venniük (lásd a fenti 215-225 alább).

215. A kérelmezők nem vitatottan semmilyen jogi lépést nem tettek Portugáliában a panaszaikkal kapcsolatban. Úgy érveltek, hogy pusztán egy széleskörű alkotmányos rendelkezés megléte (ami szerintük Portugáliában és néhány más államban a helyzet volt) nem biztosíthat hatékony és kellően biztos jogorvoslatot. Megkérdőjelezték továbbá az esetleges hazai jogorvoslatok igénybevételének hatékonyságát is (lásd a fenti 131. pontot).

216. A Bíróság a portugál jogrendszerben rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségekre figyelemmel nem tudja elfogadni ezeket az érveket.

217. Ezzel kapcsolatosan a Bíróság megjegyzi, hogy nem csupán az egészséges és ökológiailag kiegyensúlyozott környezethez való jog kifejezett alkotmányos elismerése létezik (66. cikk), hanem ez az alkotmányos rendelkezés közvetlenül alkalmazandó és a hazai bíróságok által végre is hajtható (lásd a fenti 40. és 52. pontokat). A portugál jogrendszer *actio*

popularis keresetek indítására is lehetőséget biztosít, amelyek révén a kérelmező (közvetlen érdekeltség bizonyítása nélkül) kérheti bizonyos magatartás hatóságok általi tanúsítását, így – többek között – a környezet és az életminőség védelemben részesítését, amelyek a vonatkozó jogszabályban kifejezetten felsorolt kategóriák (lásd a fenti 41. pontot; lásd még a fenti 40. pontot, az Alkotmány 52. cikkét).

218. Ebben az összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a 19/2014. sz. törvény (a környezetvédelmi politika kerete) 7. § (1) bekezdése mindenki számára garantálja környezeti ügyekben a jogaik és érdekeik teljes körű és hatékony védelméhez való jogot, a 7. § (2) bekezdése pedig *actio popularis* keresetek indítására is lehetőséget biztosít (lásd a fenti 44. pontot). Továbbá, a klímátörvény vészhelyzetként ismeri el az éghajlatváltozást, és mindenki számára biztosítja az „éghajlati egyensúly”-hoz mint az éghajlatváltozás hatásaival szembeni védekezéshez való jogot, valamint azt a lehetőséget, hogy a közjogi és magánjogi jogalanyoktól megkövetelhesse az éghajlattal kapcsolatosan őket terhelő feladatok és kötelezettségek teljesítését (lásd a fenti 49. pontot).

219. Továbbá, az egészséges és ökológiailag kiegyensúlyozott környezethez való fent említett alkotmányos jog az általános személyiségi jog részének tekintendő. A Kormány kifejtette – anélkül, hogy a kérelmezők komolyan vitatták volna az állítását –, hogy ez a jog polgári peres úton érvényesíthető, ami a kifogásolt veszély megelőzéséhez, vagy a már bekövetkezett károk hatásainak enyhítéséhez vezethet (lásd a fenti 114. (c) és a 42-43. pontokat; lásd még a fenti 52. (a) pontot).

220. Továbbá, a hazai jog alapján szerződésen kívüli károkozás miatt polgári per indítható az állam ellen, amelynek eredményeként kártérítés kapható az állam jogellenes intézkedése vagy tétlensége által okozott kárért vagy sérelemért (lásd a fenti 45. pontot). A 147/2008. sz. törvényerejű rendelet egy olyan környezetvédelmi felelősségi rendszert vezetett be, amely a környezeti károkra alkalmazandó (lásd a fenti 48. pontot).

221. A portugál jogrendszer közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket is biztosít, amelyekkel a közigazgatási bíróságok kötelezhetik a közigazgatást – többek között – környezetvédelemmel és életminőséggel kapcsolatos intézkedések meghozatalára (lásd a fenti 46. és 52. (b) pontokat).

222. A nemzeti jogrendszerben létező fenti, átfogó jogorvoslati rendszerre figyelemmel meg kell jegyezni, hogy bár kifejezetten éghajlatváltozással kapcsolatos ügyben eddig nem született döntés, a hazai ítélkezési gyakorlat azt mutatja, hogy a környezetvédelmi perlés – a Kormány állításával összhangban (lásd a fenti 113. pontot) – ma már a hazai jogrendszer valósága (lásd a fenti 52. pontot).

223. Végül, a jogorvoslatok igénybevételével kapcsolatos, a kérelmezők szerint a jogorvoslatok hatékonyságát is befolyásoló állítólagos nehézségeket illetően (lásd a fenti 131. pontot) meg kell jegyezni, hogy a portugál jogrendszer a felek jogi képviseletéhez szükséges anyagi források hiányának leküzdésére szolgáló mechanizmusokat (lásd a fenti 43. és 50. pontokat), és az eljárás túlzott elhúzódása elleni hatékony jogorvoslatokat is biztosít (lásd a fent hivatkozott *Valada Matos das Neves*, § 101). Mindenesetre, a Bíróság esetjoga szerint a nem nyilvánvalóan hiábavaló jogorvoslati lehetőség sikerkilátásával kapcsolatos pusztán kétely fennállása nem érvényes indok az adott jogorvoslati lehetőség kimerítésének az elmulasztására (lásd a fenti *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others*, § 417).

206. pontban hivatkozott, további hivatkozásokat tartalmazó *Vučković and Others*, § 74).

224. A fentiek fényében és az ügy egészének körülményeire figyelemmel nem lehet azt állítani, hogy olyan különleges indokok álltak fenn, amelyek mentesítették a kérelmezőket a hazai jogorvoslati lehetőségeknek az alkalmazandó szabályokkal és a hazai jog alapján rendelkezésre álló eljárásokkal összhangban történő kimerítése alól. Ha a kérelmezők eleget tettek volna ennek a követelménynek, akkor a hazai bíróságok megkapták volna azt a

lehetőséget, amelyet a hazai jogorvoslatok kimerítésének a szabálya hivatott biztosítani az államok számára, nevezetesen, hogy döntést hozzanak a kifogásolt nemzeti intézkedések vagy mulasztások Egyezményvel való összeegyeztethetőségének a kérdéséről, és ha a kérelmezők ezt követően terjesztették volna panaszukat a Bíróság elé, akkor a Bíróság rendelkezésére állnának a nemzeti bíróságok által a tény- és jogkérdésekkel kapcsolatosan tett megállapítások és értékelések. Ilyen módon a kérelmezők elmulasztották az ahhoz szükséges megfelelő lépések megtételét, hogy a nemzeti bíróságok betölthessék alapvető szerepüket az Egyezmény védelmi rendszerében, amelyben a Bíróság szerepe az ő szerepükhöz képest kiegészítő jellegű (vö. a fent hivatkozott *Vučković and Others*, § 90; lásd még a fent hivatkozott *Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS)*, § 164).

225. Ebből következően a kérelmezők Portugáliával szembeni panasza a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítésének elmulasztása miatt elfogadhatatlan, és az Egyezmény 35. cikkének 1. és 4. bekezdése alapján el kell utasítani a panaszt.

226. Végül, a Bíróság nehezen tudja elfogadni a kérelmezők szubszidiaritásról alkotott elképzelését, amely szerint a Bíróságnak az előtt kellene döntést hoznia az éghajlatváltozás kérdéséről, mielőtt az alperes államok bíróságai döntési lehetőséget kaptak volna (lásd a fenti 133. pontot). Ez éles ellentétben áll az Egyezmény rendszerének alapját képező szubszidiaritás elvével, és – különösen – a hazai jogorvoslatok kimerítésének szabályával (lásd a fenti *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others*, § 417).

206. pontban hivatkozott *Vučković and Others*, §§ 69-70). A fent hivatkozott *Demopoulos és mások* ügyben (§ 69) a Bíróság kifejtette, hogy nem elsőfokú bíróság. Nem rendelkezik kapacitással arra, és nemzetközi bírósági funkciójának sem felel meg az, hogy nagyszámú olyan ügyben ítélkezzen, amelyek olyan alapvető tények megállapítását igénylik, amelyek elvileg és a tényleges gyakorlat szerint is a nemzeti bíróságok hatáskörébe tartoznak (lásd a fenti *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others*, § 417).

206. pontban hivatkozott *Vučković and Others*, § 70 *in fine*).

E. Áldozat státusz

227. A Bíróság megjegyzi, hogy a kérelmezők egyéni helyzetét illetően jelentős tisztázatlanság áll fenn, ami megnehezíti annak vizsgálatát, hogy megfelelnek-e az áldozat státuszhoz szükséges, a fent hivatkozott *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és mások* ügyben (§§ 487-488) meghatározott kritériumoknak.

228. A Bíróság szerint ez a tisztázatlanság különösen azzal magyarázható, hogy a kérelmezők nem tettek eleget a hazai jogorvoslatok kimerítésére vonatkozó kötelezettségüknek, ami az elfogadhatóság feltétele, és ami szorosan kapcsolódik az áldozat státusz kérdéséhez, különösen olyan általános intézkedések esetén, mint az éghajlatváltozással kapcsolatos intézkedések. Mindenesetre, a tény továbbra is az, hogy a kérelem a fenti 212. és 225. pontokban kifejtett okok miatt elfogadhatatlan. Ilyen körülmények között a Bíróság nem vizsgálja meg, hogy a kérelmezők az Egyezmény 34. cikke szerinti áldozat státusszal rendelkezőnek állíthatják-e magukat (lásd, *mutatis mutandis*, *Zambrano v. France* (dec.), no 41994/21, § 47, 21 September 2021).

F. Következtetés

229. Fenti értékelése során a Bíróság az alábbiakat állapította meg:

(1) Ukrajna vonatkozásában az Egyezmény 37. cikke 1. bekezdésének a) pontja alapján törölni kell a kérelmet az ügylajstomból.

(2) Ami az Orosz Föderáció ellen benyújtott kérelmet illeti, az Egyezmény kérelmezők által állított megsértését megalapozó, 2022. szeptember 16-a előtt felmerült tények tekintetében a Bíróság rendelkezik joghatósággal a panasz vizsgálatára. Az ezen időpont utáni helyzet tekintetében azonban a panasz *ratione temporis* összeegyeztethetetlen az Egyezmény 35. cikkének 3. bekezdésével, és a panaszt a 35. cikk 4. bekezdése alapján el kell utasítani.

(3) A kérelmezők Portugália joghatósága alá tartoznak, a többi alperes állam joghatósága nem került megállapításra. Ezért a kérelmezők ez utóbbi államok elleni panaszát az Egyezmény 35. cikkének 3. és 4. bekezdése alapján elfogadhatatlannak kell nyilvánítani.

(4) A kérelmezők Portugália elleni panasza a hazai jogorvoslatok kimerítésének elmulasztása miatt elfogadhatatlan, és az Egyezmény 35. cikkének 1. és 4. bekezdése alapján el kell utasítani a panaszt.

(5) A Bíróság nem vizsgálja a kérelmezők áldozat státuszának fennállását az Egyezmény kérelmezők által felhívott különböző rendelkezései vonatkozásában.

Ezen okokból a Bíróság egyhangúlag,

1. *Úgy határoz*, hogy Ukrajna vonatkozásában törli a kérelmet az ügylajstromból.
2. A kérelem többi részét elfogadhatatlannak *nyilvánítja*.

Készült angol és francia nyelven, kihirdetésre került a strasbourgi Emberi Jogok Épületében 2024. április 9-én tartott nyilvános tárgyaláson.

Søren Prebensen
Hivatalvezető helyettes

Síofra O'Leary
Elnök

MELLÉKLET

A 2023. szeptember 27-i tárgyalás résztvevőinek listája

A Kormányok részéről

Azon képviselők, akiknek a neve félkövér betűvel szerepel, felszólaltak a Biróság előtt.

1. Portugália

1. **R. MATOS**, *képviselő*
2. A. GARCIA MARQUES
3. J. VELOSO, a *Portugál Környezetvédelmi Ügynökség Éghajlatváltozási Osztályának vezetője, tanácsadók*

2. Ausztria

1. B. OHMS, *helyettes képviselő*

3. Belgium

1. **I. NIEDLISPACHER**, *képviselő*
2. H. KEVERS
3. L. CHANET
4. S. THYS, *tanácsadók*

4. Bulgária

1. I. STANCHEVA-CHINOVA, *képviselő*
2. V. HRISTOVA, *képviselő*

5. Svájc

1. A. CHABLAIS, *képviselő*
2. M. BEELER-SIGRON, *tanácsadó*

6. Ciprus

1. T. CHRISTODOULIDOU, *képviselő*
2. L. CARIOLOU, *tanácsadó*

7. Csehország

1. P. KONŮPKA, *képviselő*
2. J. MARTINKOVÁ, *tanácsadó*

8. Németország

3. H.-J. BEHRENS, *képviselő*
1. N. WENZEL, *képviselő*
2. K. MELLECH, *tanácsadó*

9. Dánia

1. A. R. JACOBSEN, *Dán Külügyminisztérium*
2. E. MARIENDAL, *Dán Éghajlat-, Energia- és Közüzemi Minisztérium*

10. Spanyolország

1. A. BREZMES MARTÍNEZ DE VILLARREAL, *képviselő*
2. L. VACAS CHALFOUN, *társképviselő*

11. Észtország

1. T. KOLK, *képviselő*
2. H.-B. SILLAR
3. T. NYMANN, *tanácsadók*

12. Finnország

1. K. OINONEN, *képviselő*
2. K. ANTTONEN
3. P. RÄMÄ, *tanácsadók*

13. Franciaország

1. T. STEHELIN, *társképviselő*
2. P. REPARAZ
3. Ch. BLONDEL, *tanácsadók*

14. Egyesült Királyság

1. S. MACRORY, *képviselő*
2. S. SWAROOP KC, *jogtanácsos*
3. P. NEVILL, *tanácsadó*
4. V. BENNETT, *Energiaügyi, Biztonsági és Net-Zero Főosztály, tanácsadó*

15. Görögország

1. V. PELEKOU, *az állam jogtanácsosa*
2. A. MAGRIPPI, *tanácsadó*

16. Horvátország

1. Š. STAŽNIK, *képviselő*
2. D. ADESOLA BANKOLE, *tanácsadó*

17. Magyarország

1. TALLÓDI Z., *képviselő*
2. ORAVECZ D., *Magyarország Európa Tanács Melletti Állandó Képvisletétől*

18. Írország

1. C. DONNELLY, *jogtanácsos*
2. D. FENNELLY, *jogtanácsos*
3. B. LYSAGHT, *képviselő*
4. P. ROONEY, *tanácsadó*

19. Olaszország

1. L. D'ASCIA, *állami jogtanácsos, képviselő*
2. L. CHIUSI CURZI

3. A. DINISI, *tanácsadók*

20. Litvánia

1. K. BUBNYTĖ-ŠIRMENĖ, *képviselő*

21. Luxemburg

1. C. WISELER, *képviselő*
2. R. SPOTO
3. D. SÍRY, *tanácsadók*

22. Lettország

1. E. L. VĪTOLA, *képviselő helyettes*

23. Málta

1. J. Vella, *képviselő*

24. Hollandia

1. V. DE GRAAF, *képviselő helyettes*
2. F. TAN
3. M. DUIN, *tanácsadók*

25. Norvégia

1. H. BUSCH, *meghatalmazott képviselő*
2. A. ROSTRUP GABRIELSEN, *vezető tanácsadó, Éghajlat- és Környezetvédelmi Minisztérium*
3. D. ERLEND HENRIKSEN, *főigazgató-helyettes, Kőolaj- és Energiaügyi Minisztérium*
4. G. ØSTERMAN THENGs, *tanácsadók*

26. Lengyelország

1. J. SOBCZAK, *kérelmező*

27. Románia

1. O.-F. EZER, *képviselő*
2. S.-A. PURZA, *társképviselő*
3. A.-M. BĂRBIERU, *társképviselő*
4. I. JINGA, *nagykövet, Románia Európa Tanács Melletti Állandó Képviselője*

28. Orosz Föderáció, ez a Kormány nem vett részt a tárgyaláson

29. Szlovák Köztársaság

1. M. BÁLINTOVÁ, *képviselő*
2. E. VANČOVÁ, *tanácsadó*

30. Szlovénia

1. B. JOVIN HRASTNIK, *képviselő*
2. T. MIHELČ ŽITKO, *képviselő*
3. H. HARTMAN, *társképviselő*

4. A. KERŠEVAN, *tanácsadó*

31. Svédország

1. Elinor HAMMARSKJÖLD, *képviselő*
2. D. GILLGREN, *tanácsadó*
3. A. UPPFELDT, *tanácsadó*

32. Törökország

1. **H. ALI AÇIKGÜL**, *társképviselő*
2. A. MÜŞERREF YAKIŞIK
3. F. YILDIRIM
4. E. ÜNAL, *tanácsadók*

33. **Ukrajna**, ez a Kormány nem vett részt a tárgyaláson.

A kérelmezők részéről

Azon képviselők, akiknek a neve félkövér betűvel szerepel, felszólaltak a Bíróság előtt.

(a) A kérelmezők képviselői:

1. **A. MACDONALD KC**, *jogtanácsos*
2. **A. SANDER**, *jogtanácsos*
3. L. TATTERSALL
4. J. JACKSON
5. P. CLARK
6. R. REYNOLDS, *tanácsadók*

b) Kérelmezők

1. C. DUARTE AGOSTINHO
2. M. DUARTE AGOSTINHO
3. M. DUARTE AGOSTINHO
4. C. DOS SANTOS MOTA
5. S. DOS SANTOS OLIVEIRA
6. A. DOS SANTOS OLIVEIRA

A harmadik felek részéről

A harmadik felek nevében felszólaló személyek neve félkövér betűvel szerepel.

1. Az Emberi Jogi Biztos Hivatala

1. **D. MIJATOVIĆ**, az *Európa Tanács emberi jogi biztosa*
2. A. MANCEWICZ
3. M. BIRKER, *tanácsadók*

2. Európai Bizottság:

1. **D. CALLEJA CRESPO**, a *Jogi Szolgálat főigazgatója, Európai Bizottság*
2. **K. TALABÉR-RITZ**
3. **M. CARPUS-CARCEA**, *tanácsadók*

3. Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Európai Hálózata

1. **A. MATHESON MESTAD**, a *Norvég Nemzeti Emberi Jogi Intézet igazgatója, jogász*
2. **SULYOK K.**, a Nemzeti Emberi Jogi Intézmények Európai Hálózata *klimaválsággal és emberi jogokkal foglalkozó munkacsoportjának elnöke*
3. **H. C. BRÆNDEN**, *tanácsadó*
4. **P. W. DAWSON**, *tanácsadó*